

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ÇUKUROVA
BÖLGESİNDE EŞKİYALIK FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazmiye TAŞ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA

Kars – 2015

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ÇUKUROVA
BÖLGESİNDE EŞKIYALIK FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazmiye TAŞ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA

Kars – 2015

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak sunduğum “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Çukurova Bölgesi’nde Eşkıyalık Faaliyetleri” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, dönem projesi içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, dönem projesi yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “**Banditry Activities In The Second Half Of The 19th Century Çukurova Region** “ as Master without Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and Works which I used have been shown in the bibliography.

29. / 01 / 2015

Nazmiye TAŞ

TEZ ONAY SAYFASI
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nazmiye Taş tarafından hazırlanan *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Çukurova Bölgesi'nde Eşkıyalık Faaliyetleri* başlıklı bu çalışma, 21.01.2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [*oybirliği/oy çokluğuyla*] başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Tarih* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak (oy çokluğuyla/birliğiyle) kabul/red edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	: Doç. Dr. Ali İPEK	İmza:
Danışman	: Yrd. Doç.Dr. Oktay KIZILKAYA	İmza:
Üye	: Yrd. Doç.Dr. Turan Özgür GÜNGÖR	İmza:

ONAY

Bu Tez, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	x
KISALTMALAR	xi
İLGİRİŞ.....	1
1.ÇUKUROVA’NIN COĞRAFYASI VE KISA TARİHÇESİ	1
1.1.Coğrafyası	1
1.2.Kısa Tarihi.....	2
2. EŞKIYALIK OLGUSU	6

I. BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ’NDE ÇUKUROVA VE AŞİRETLER	9
1.1. Çukurova’da Ramazanoğulları.....	9
1.2. Çukurova’da Osmanlı Devleti’nin Hâkimiyeti ve İdari Düzeni	11
1.3. Osmanlı Devleti’nde Adana Sancağı.....	15
1.4.Çukurova Bölgesi’nde Kurulan Nahiyeler.....	15
1.4.1. Yüreğir Nahiyesi.....	16
1.4.2. Karaisalu ve Kınık Nahiyeleri	17
1.4.3. Ayas Nahiyesi	17
1.4.4. Dünderli-Bulgarlı ve Sarıçam Nahiyeleri.....	17
1.4.5. Berendi ve Hacılı Nahiyeleri	18
1.5. Bölgede Bulunan Türkmenler Aşiretleri, Cemaatleri ve İdari Yapıları	19
1.6. Çukurova’da Bulunan Büyük Aşiretler	20
1.6.1. Kozanoğulları Aşireti	20
1.6.2. Avşar Aşireti	21
1.6.3. Bozdoğan Aşireti.....	22
1.6.4. Reyhanlı Aşireti	23
1.6.5. Tacirli (Tecirli) Aşireti.....	24

1.6.6. Ceridli Aşireti	24
1.6.7. Menemencioğulları Aşireti	25
1.6.8. Küçükaliogulları Aşireti	26
1.6.9. Özeroğulları Aşireti.....	26
1.6.10. Ulaşlı Aşireti	27
1.6.11. Gökvelioğulları Aşireti.....	27
1.6.12. Gündüzlü Aşireti	28
1.6.13. Sirkıntılı Aşireti.....	28
1.7.Çukurova’da Bulunan Cemaatler	29
1.7.1. Şam Bayad (Bayat) Cemaati.....	29
1.7.2. Beğdili Cemaati	29
1.7.3. Karkınlı Cemaati	30
1.7.4. Yağbasan (Yağıbasan) Cemaati.....	30
1.7.5. Eymürler Cemaati	31
1.7.6. Döğer Cemaati	31

II. BÖLÜM

2. ÇUKUROVA’DA EŞKİYALIK FAALİYETLERİ.....	32
2.1. Osmanlı Devleti’nin Bölgedeki İdari Durumu.....	32
2.2. Eşkîyalığın Doğuşu.....	32
2.3. Celali İsyancıları ve Eşkîyalığa Etkileri	34
2.4. Ayanların Eşkîyalığa Etkileri.....	36
2.5. Çukurova’da Aşiretlerin Eşkîyalığı.....	40
2.5.1. Çukurova’da Türkmenlerin Eşkîyalığı.....	42
2.5.2. Kozanoğulları’nın Eşkîyalığı.....	43
2.5.3. Küçükaliogulları’nın Eşkîyalığı.....	48
2.5.4. Gavurdağı’nda (Cebel-i Bereket Dağı) Yaşanan Eşkîya Olayları	51
2.5.5. Ulaşlı Aşireti’nin Eşkîyalığı	54
2.5.6. Tacirli (Tecirli) ve Ceritli Aşiretleri’nin Eşkîyalık Faaliyetleri.....	55
2.5.7. Antakya Yöresinde Eşkîyalık Faaliyetleri.....	56
2.5.8. Özeroğulları ve Eşkîyalığı.....	58
2.6. Halep Bölgesinde Eşkîyalık Faaliyetleri.....	58
2.7. Diğer Bölgelerde Yaşanan Eşkîyalık Olayları	59

III. BÖLÜM

EŞKIYALIĞA KARŞI ALINAN TEDBİRLER.....	65
3.1. Çukurova Bölgesi'nde Fırka-i İslâhiye'nin Kurulması	65
3.2.Kozan Yöresinde Fırka-i İslâhiye Çalışmaları.....	68
3.3.Antakya Yöresinde Fırka-i İslâhiye Çalışmaları.....	72
3.4.Eşkilyalığa Karşı Alınan Tedbirler.....	74
3.5.Eşkilyalığın Toplumsal Hayata Olan Etkileri	76
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA.....	80
EKLER.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	100

ÖNSÖZ

Eski çağlardan beri Çukurova Bölgesi, birçok kavmin istilasına uğramıştır. Coğrafi konumunun vermiş olduğu stratejik önem dolayısıyla, gerek toprakları gerekse bölgenin cazibesi, kavimlerin gözünde bu bölgeyi değerli kılmıştır.

XII. yüzyıldan itibaren bölgede hüküm süren oymaklar büyüüp cemaat ve aşiret haline gelmiş, birçok topluluk Osmanlı dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. Çukurova Bölgesi, Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiş, o dönemde bölgeye hâkim olan Ramazanoğlu Beyliği topraklarını kendi hâkimiyetine alarak bölgeye hâkim duruma gelmiştir.

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılda meydana gelen eşkıyalık olayları incelenmiştir. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısını kapsayacak şekilde ele alınan eşkıyalık olaylarının nasıl meydana geldiği, devlete ve ahaliye olan zararları kaynaklara ve belgelere dayandırılarak ele alınmıştır. Bölge de bulunan oymakların ve aşiretlerin isimleri verilerek, çalışma alanı genişletilmiştir. Eşkıyalık olaylarının birçoğu arşiv belgeleri ile aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, yardım ve ilgilerini esirgemeyen, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA'ya, tezimin yazım aşamasında katkısını esirgemeyen Abdulhalik ÇAYLAR'a, Yusuf PEHLİVAN'a ve çalışmada katkısı olan herkese teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca çalışma süresince, maddi ve manevi her türlü desteği esirgemeyen aileme şükranlarımı sunarım.

Nazmiye TAŞ

2015

**KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ÇUKUROVA BÖLGESİNDE EŞKİYALIK
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS

Nazmiye TAŞ

Yrd Doç. Dr. Oktay KIZILKAYA

2015/ 111

ÖZET

Bu çalışmada; XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Çukurova Bölgesi'nde gerçekleşen eşkıyalık olayları ve bu olayların etkileri incelenmiştir. Çalışma, elde edilen bilgiler doğrultusunda eşkıyalığın, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan aşamalarını aktarmıştır.

Çukurova Bölgesi'nde hüküm süren Ramazanoğlu Beyliği'ni hâkimiyetine alan Osmanlı Devleti, Çukurova Bölgesi'nin hâkimi durumuna gelmiştir. İlk dönemlerde bölgede, iç işlerinde beyliğin iktidarı sürmekteyken ilerleyen yıllarda, Osmanlı Devleti bölgeye tamamen hâkim olmaya başlamıştı. Ramazanoğlu Beyliği'nin tamamen ortadan kalkması devletin, bölgede kendi siyasetini uygulamasını da kolaylaştırmıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi anlamda isyanlar ortaya çıkmış, üç kıtaya hâkim olan Osmanlı Devleti, içten yara almaya başlamıştı. İsyandar, devleti yıpratmış, yıpranan devlet reayaya yüklenmiş ve bunun neticesi olarak da başına buyruk olan aşiretlerin eşkıyalıkları baş göstermiştir.

Bu araştırmada ilk olarak, Çukurova Bölgesi'nde hangi kavimlerin ya da imparatorlukların hüküm sürdüğü incelenmiştir. Bölgenin, Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve girdikten sonraki durumlarına değinilmiştir. Daha sonra, bu bölgede yer alan aşiretler ve yaşadıkları yöreler açıklanmıştır. Eşkıyalığın ortaya çıkmasına neden olan siyasi ve toplumsal durum ile hangi şartlarda doğmuş olduğu, bölgede gerçekleşen eşkıyalığın hangi aşiretler tarafından ne şekilde yapıldığını kaynak ve belgelerle aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak eşkıyalığın sonuçlarından

bahsedilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra, devlet politikası direk olarak eşkıyalık üzerinde yoğunlaşmış, eşkıyalığın ortadan kaldırılması için alınan tedbirlere değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çukurova, Eşkıyalık, Aşiret, İsyân, Fırka-i İslâhiye.

Kafkas University

Institute Of Social Sciences

Modern History Department

Banditry Activities In The Second Half Of The 19th Century Çukurova Region

Master's Thesis

Nazmiye Taş

Yrd Doç. Dr. Oktay Kızılkaya

2015 / 111

ABSTRACT

In this study, the second half of the 19th century, banditry events that took place in Cukurova region and the effects of these events were examined. According to the information which obtained in this study, banditry stages that until the second half of the 19th century were transferred.

Ottoman Empire that dominated Ramazanoglu Seigniory which reigned in Cukurova region, ruled over the Cukurova region. At first, this banditry was determinant in the interior of this region, afterwards Ottoman was completely dominant to the region. Thanks to disappearance of Ramazan Seigniory, Government applied own politics easily too. Since the second half of the 16th century, serious rebellions emerged that was damaged Ottoman State which dominated to the three continents. Rebellions weakened the government, and weakened government forced to the people, and as a result of this, began banditry of unamenable tribes.

In this research, first of all, were analyzed that which empires and tribes inhabit in Cukurova region and were mentioned duration of Ottoman Empire's domination in this region and next states. Afterwards, tribes who live in this area and region where they live are explained. Political and social conditions that cause the emergence of banditry, and the banditry occurred at this region by which tribes and how it done, has been tried to transfer with resources and documents. Finally, results of banditry has mentioned. After the second half of the 19th century, government policy focused on banditry directly, and was dealed for precaution of banditry.

Keywords: Cukurova, Banditry, Tribe, Rebellion, Islahiye Organization.

KISALTMALAR

B.O.A.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Ç.Ü.	Çukurova Üniversitesi
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Hat	Hatt-ı Hümâyûn
Haz.	Hazırlayan
İ-DA	Divan-ı Ahkam-ı Adliye
İ-DH	İrade Dâhiliye
İ-DUİT	İrade (Dosya Usulü İradeler Tasnifi)
İ-MVL	İrade Meclis-i Vâlâ
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDVİA	Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TÜBAR	Türklük Bilimi Araştırmaları
Yay.	Yayınlayan
Y-EE	Yıldız Esas Evrakı

I.GİRİŞ

1.ÇUKUROVA'NIN COĞRAFYASI VE KISA TARİHÇESİ

1.1.Coğrafyası

Tarihte Kilikya olarak adlandırılan Çukurova Bölgesi; Adana, İçel, Hatay ve Osmaniye'yi içine alır. Çukurova'nın toplam yüzölçümü 38.413 km² olup, bütün Türkiye topraklarının %5' ini kapsar. Bölgenin en büyük kısmını Adana ili oluşturur. Genişliği 40-50 km arasında ve uzunluğu 145-155 km arasında değişen bu verimli topraklar, tarih boyunca pek çok kavim ve devletin hâkimiyet kurmaya çalıştığı bir bölge olmuştur. Çukurova Bölgesi, Anadolu yarımadasının en bereketli bölgelerinden biridir.¹

Günümüz Çukurovası; kuzeyde Toros Dağları, doğuda Amanoslar, batıda yaklaşık olarak Toros Ovası'nın bittiği yer ve güneyde de Akdeniz ile çevrilidir. Bu bölgenin bugün pek fazla etkisinin olmamasına rağmen, eski çağlarda deniz yoluyla limanlara canlı bir bağlantısı vardı. Özellikle Kıbrıs, Mısır, Doğu Akdeniz ve Ege limanlarıyla bağlantısı mevcuttu. Çukurova da Seyhan ve Ceyhan nehirleri, bölgenin en önemli nehirleridir. Bu iki nehir, tarımsal alanda Çukurova'nın bir anlamda yaratıcıları konumundadır.²

Çukurova, esas itibariyle Ceyhan, Seyhan ve Tarsus nehirlerinin kolları olan Toros ve Amanos dağlarının taşıdıkları unsurların oluşturduğu, tortular neticesinde meydana gelmiştir. Bu sebeple bölgedeki akarsu kaynakları içinde Tarsus, Seyhan ve Ceyhan nehirleri önemli yer tutar. Bu üç nehir sadece Çukurova Bölgesi'nin değil, aynı zamanda Akdeniz Bölgesi'nin de en büyük, en fazla su taşıyan akarsularının başında gelir.³

Çukurova Bölgesi, Akdeniz iklim özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçer. Bölgeyi çevreleyen dağlar ile bölgedeki ovaların sıcaklık oranları arasında ciddi farklılıklar vardır. Bölge halkı yaz ayının vermiş olduğu aşırı sıcaklık ve nemden dolayı, Toroslar üzerindeki yaylalık bölgelere mevsimlik göç

¹ Adana Valiliği, **Adana İl Yıllığı**, Adana, Kemal Matbaası, 1991, s. 24.

² Ahmet Ünal, "Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 3, (Arkeoloji Özel Sayısı) 2006, s. 17.

³Süha Göney, **Adana Ovaları I**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976, s. 61.

ederler. Toroslarda, karasal ve astropikal dağ iklimi hüküm sürer. Dağların yüksek kesimlerinde “maki” adı verilen; Akdeniz Bölgesi dolaylarında, kuraklığa uyum sağlayan sert yapraklı ve dikenli çalılar ile bodur ağaçlar bulunmaktadır. Daha yüksek kesimlerde karaçam ve sedir ağaçlarından meydana gelen ormanlar yer alır.⁴

1.2.Kısa Tarihi

ukurova Bölgesi; Hitit İmparatorluğu zamanında, dağlık bölgelerden geçen, stratejik açıdan önemli geçitlere ve yollara sahip bir bölge idi. Bu yol ve geçitler ticari açıdan imparatorluğu en büyük gelir kaynağını oluşturmaktaydı. Hitit idaresi altında Çukurova Bölgesi sulh ve skn içinde yaşıyor, iktisadi bakımdan büyük gelişmelere sahne oluyordu.⁵ Hitit hâkimiyeti altında yaşayan ukurovalılar, adaletli bir şekilde işlerini yerine getiriyor, gelenek ve görenekleri doğrultusunda hayatlarını sürdürüyorlardı. İşte bu adaletli idare ve iyi gelenekler neticesinde, eskiden beri Hititliler’in yüksek kültürleri Çukurova’da derin bir kök salmış ve büyük imparatorluğukşnden sonra dahi yüzyıllar boyu etkisini kaybetmemiştir.⁶

ukurova tarihinin önemli merkezlerinden biri Misis şehri’dir. Misis şehri, Çukurova Bölgesi’nde yer alan Ceyhan Nehri’nin batı kısmında yer alır. Adana şehri’ne 27 km mesafede olan Misis, Adana Vilayeti’nin merkez kazasına bağlıdır.⁷ Bir diğer önemli şehir merkezi ise Anavarza’dır. Anavarza, “Anazarba, Anazarbus Aynzarba, Anavarza” şeklinde de söylenmektedir. ukurova Bölgesi’ne dâhil olan bu şehir, Gney Anadolu’da olup Misis’in doğusunda yer alan eski bir şehirdir.⁸ Bölgede yer alan Anavarza Kalesi, tarihi açıdan büyük öneme sahiptir. Kale, Asurlular döneminde inşa edilmiştir. Anavarza Kalesi ve evresi, Asurlular’ın egemenliğinden sonra, sırasıyla Pers, Makedonya, Selavkoslar, Roma ve Bizans hâkimiyetine girmiş, Emeviler zamanında İşlam Orduları tarafından fethedilmiştir.⁹ Bu iki şehir de Çukurova tarihinde, sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir geçmişe sahiptir.

⁴ M. Hadi Altay, **Adım-Adım Çukurova**, Adana, Çukurova Turizm Derneği Yayınları, 1965, s. 10.

⁵ Gnay, **Adana ovaları I**, s. 72.

⁶ Kasım Ener, **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış**, Adana, şubat 1990, s. 48-49.

⁷ E. Honigmann, “Misis”, **İşlam Ansiklopedisi**, Cilt: VIII, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İştanbul 1987, s. 364.

⁸ Streck, “Aynzarba”, **İşlam Ansiklopedisi**, M.E.B., Cilt: II., İştanbul 1986, s. 74.

⁹ zcan Tatar, “1692-1698 Yılları Arasındaki Dönemde Anavarza ve evresinin İşkn Edilmesi Hususunda Yapılan alışmalar”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı: 1, (2007), s. 316.

Tarihi açıdan bölgeye adını vermiş, Çukurova'nın en önemli sahiplerinden biri Kilikya İmparatorluğu'dur.¹⁰ Kilikya, Asur İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Anadolu'ya hâkim olan, Ahamenid-Pers İmparatorluğu'na bağlı bir satraplık haline getirilmiş, daha sonra Büyük İskender İmparatorluğu ile 333 yılında gerçekleşen Issos Zaferi ile Büyük İskender'in eline geçmiştir.¹¹

Emeviler döneminde Çukurova Bölgesi'nde bulunan şehirler tampon bölge olup, Kınnesrin Ordugâhına bağlı idi. Abbasiler döneminde, farklı bölgelere yapılan fetihler başarısız olmaya başlamış, fakat bu durum dahi Abbasi Ordusunu durduramamıştır. Anadolu'da fetihlere duraksamadan devam etmiştir. Çukurova Bölgesi de birçok açıdan önemli olması ve tampon bölgeyi oluşturması nedeni ile bu toprakların fethine daha fazla önem verilmiştir. Emeviler ve Abbasiler döneminde Çukurova'daki başlıca şehirler; Anavarza, Sis, Misis, Adana ve Tarsus idi. İlk İslam akınlarının Hz. Ömer döneminde başladığı Çukurova Bölgesi, Emeviler döneminde daha yoğun düzenlenen seferler neticesinde Müslüman Araplar tarafından fethedildi. Bölgede ki imar ve iskân faaliyetleri Emeviler zamanında başladı ve Abbasiler döneminde daha da arttı. Müslümanlar, buldukları bölgede sadece savaşmadılar, çok uzun dönem boyunca huzur içerisinde yaşayıp, bazı dönemlerde Bizanslılar ile karşılıklı olarak elçiler gönderip barış yaptılar ve esir mübadelesinde bulundular. Bölgedeki şehirleri iskân etmekle birlikte, çeşitli imar faaliyetlerini de gerçekleştirdiler. Bölgeye yerleşim amacı aslında askeri amaçlı idi. Bu nedenle de bölgeye daha fazla nüfus yerleşmesi gerçekleştirilemedi. Sadece bu nedenle değil, aynı zamanda Müslüman nüfusun da yeterli sayıda insan iskânını sağlayamamasından dolayı bölgeye tamamen nüfuz edemediler. Yaklaşık üç asır boyunca Müslümanların elinde bulunan Çukurova Bölgesi, Abbasiler'in parçalanması ile 965 tarihinde tekrar Bizanslılar'ın eline geçti. Müslümanların, bölge hâkimiyetini kaybetmesi diğer bölgelerde yaşayan Müslümanlar üzerinde kötü etki yarattı. Kısa süre zarfında pek çok İslam beldesi de aynı hüsrân sahnelerini yaşamak zorunda kaldı. Çukurova ve bölgedeki Bizans hâkimiyeti, Türklerin Anadolu'yu fethine kadar yaklaşık bir asırdan fazla sürecektir.¹²

¹⁰ Selma Aktan, **Adana İli Yakın Çevre İncelemeleri**, Adana, Atay Kardeşler Yayıncılık, 1982, s. 50.

¹¹ Sargon Erdem, "Adana", **TDVİA**, M.E.B., İstanbul 1982, Cilt: I, s. 349.

¹² Âdem Tutar, "Müslüman Arapların Çukurova Yöresindeki Fetih Hareketleri", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15: 2 (2010), s. 5-9.

Onuncu asrın ortalarına doğru Abbasi Devleti'nin zayıflaması ve Bizans'ın güçlenmesi neticesinde, Çukurova Bölgesi Bizans'ın açık tehdidi altına girdi. Nikephoros Phokas, 962 yılında Halep, Anavarza ve daha pek çok yeri istila ederek, çok sayıda Müslümanı öldürdükten sonra, Kayseri'ye gitti. Aynı yıl Seyfü'd-Devle b. Hamdan Anavarza Şehri'ni yeniden tamir etti. Görevlendirdiği kölesi Necca, Bizans sınırlarını aşarak Bizanslılardan çok sayıda adam öldürdüğü gibi büyük bir kitleyi de esir alarak ve bol ganimetler elde ederek geri döndü. Seyfü'd-Devle, görevlendirmiş olduğu askeri birliği Tarsus'a sevk etti. Bu askeri birlik, Bizans sınırlarını geçerek birçok ganimet ve esirle geri geldi. Bunun üzerine Bizanslılar, 964 yılında Misis ve Tarsus'u kuşatarak, çok sayıda Müslümanı öldürdükten sonra geri döndü.¹³

Türklerin Çukurova Bölgesi ile ilk karşılaşması VIII. asırda gerçekleşmiştir. Abbasi Ordusunda görev alan Türkler, bölgenin fethinde rol oynamış ve böylelikle Çukurova'ya adımlarını atmışlardır. Arapların Anadolu'daki hâkimiyetleri sadece askeri güce dayanıyordu ve belki bu nedenle bölgedeki hâkimiyetleri kısa sürdü.¹⁴

Çukurova Bölgesi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliği altına 1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Anadolu kapılarının Türklere açılmasıyla girmiştir. Malazgirt Zaferi, Türk, İslam ve hatta dünya tarihinde büyük dönüm noktalarını teşkil eder. Horasan meliki Tekiş, Sultan Melikşah'ın Musul Seferi'ni fırsat bilerek ayaklanmıştı. Bu ayaklanma hareketleri Tekiş tarafından ilk defa gerçekleştirilmeyordu. Sultanın yapmış olduğu seferler sırasında tahtı ele geçirmek için devamlı isyan hareketlerinde bulunuyordu. Melikşah, Tekiş ile mücadele verirken, seferleri Süleymanşah devam ettiriyordu. Bu sırada Süleymanşah Suriye Seferi ile meşgul olmuş ve Suriye ele geçirilmişti. Suriye hadisesi tamamlandıktan sonra sıra Çukurova Bölgesi ile ilgilenmekte idi. Selçuklu sultanı Süleymanşah Çukurova Bölgesi ve şehirlerini fethettikten sonra Antakya bölgesini de ele geçirmiş ve Halep muhasarasına girişmişti (1086).¹⁵

1176 yılında Miryakefalon Zaferi'nden sonra Türkler Anadolu'daki hâkimiyetlerini sağlamlaştırdılar. 1184 yılında, Türkmen topluluğu Çukurova'ya girerek Sis'e kadar ilerledi. 1189-1192 yılları arasında meydana gelen III. Haçlı

¹³Tutar, "Müslüman Arapların Çukurova Yöresindeki Fetih Hareketleri", s. 8.

¹⁴Yılmaz Kurt, **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1992, s. 12.

¹⁵ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2008, s. 204-205.

Seferi sırasında, Selçuklular'ın Sultanı II. Kılıçaslan, ülkesini oğulları arasında paylaştırdı. 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nı kazanan Moğol Orduları, 1277 yılında Anadolu'nun idaresini tamamen ele geçirdi. Moğollar'ın bölgeyi ele geçirmesinden sonra, yapılması gereken ilk iş, bölgede istihkâmı sağlamak amacıyla insan göçü olmuştur. Anadolu'daki bu yeni göçten faydalanan Ermeniler'in bölge halkı üzerindeki kötü faaliyetleri üzerine II. Keyhüsrev, Çukurova'ya kuvvet gönderdi. Ancak II. Keyhüsrev'in ölümünden sonra kuvvetler geri çağırılmış, fetihler bir süre başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Moğol istilasından kaçan Türkmen oymakları, kitleler halinde Anadolu'ya gelmeye başlamış ve böylece Anadolu'da Türk varlığı yoğunlaşmıştır. İlhanlı hükümdarı Hülagü (1256-1265), Anadolu'da Türkmenler'in uzaklaştırılması için emir verince, bu katliamdan kaçan Türkmenler'in bir kısmı güneye inerek Memlük topraklarına sığındılar. Memlük hükümdarı (1260-1277) sayıca fazla olan bu Türkmenleri, Gazze Bölgesi'nden çıkararak, Antakya ve Sis'e yerleştirdi. Bunlar yaz gelince Sivas ve Uzunyayla taraflarına kadar çıkıp, kışın tekrar Suriye'ye inmekteydiler. Çukurova'ya yerleşen Türkmenler, bölgeyi Türk yurdu haline getirdiler.¹⁶

Çukurova Bölgesi'nde Ermeni nüfusu yoğunlukta idi. Bu bölgede yer alan Ermeniler'in, Bizans imparatorları tarafından krallıklarına son verilip Çukurova'ya yerleşmelerine izin verilmiştir. Böylece bölgede bir güç daha ortaya çıkmıştı. Bölgeye yerleşen Ermeniler ile bölgede önceden var olan Ermeniler ittifak içerisine girmişti. Haçlı Seferleri ile meşgul olan Selçuklu hükümdarları ve Bizans imparatorlarının boşluğundan yararlanan Ermeniler, Çukurova'ya inmeye başlamışlardı. Böylece Ermeniler 1110 yılına gelindiğinde Anavarza, 1118 yılına gelindiğinde ise Misis'i ele geçirmiş ve Tarsus'a kadar ilerlemeyi başarmışlardı. Ermeniler'in Çukurova Bölgesi'nde hâkimiyet kazanmaya başlaması Kilikya Ermeni Prensiği ile Antakya Prensiği karşı karşıya getirmişti. Antakya Prensi 1130 yılında Ermeniler'in ele geçirdiği yerleri almak maksadıyla Çukurova'ya hareket etmesi üzerine Ermeni Prensi I.Leon, Danişmendliler'den yardım istemek zorunda kalmıştır. I.Leon'dan sonra Ermeni Prensiği'ne II. Leon geçmiştir. Antakya Haçlı Prensiği ile

---

¹⁶ Hidayet Eskisürmeli, **XIX. Yüzyıl Ortalarında Adana Vilayetinin Demografik Yapısı ve İskân Siyaseti**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde 2007, s. 3-4.

Ermeniler arasında Çukurova Bölgesi sürekli sorun teşkil etmiş, yaklaşık bir buçuk asır mücadele etmişlerdir. Her ikisi de Memlükler tarafından ortadan kaldırılmıştır.¹⁷

Memlük Devleti 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye’de hüküm sürmüştür. Bu bölgenin yanı sıra, Memlükler’in Anadolu’nun doğu ve güneyinde de toprakları vardı. Çukurova Bölgesi, birçok devlet için Anadolu’da sahip olunan önemli bir bölgeydi. Memlükler Çukurova topraklarında, Tarsus’a kadar merkezden atadığı naibleri vasıtasıyla söz sahibi olmuştur.¹⁸

2. EŞKIYALIK OLGUSU

Eşkîya, “bedbaht, talihsiz; günahkar, asi” gibi anlamlara gelmekte olup, şaki kelimesinin çoğuludur. Ancak eşkiya; Türkçe’de “yol kesen” manasına gelmektedir.¹⁹ Eşkîyalık olaylarının yaşandığı bölge içerisinde veya dışarıda, suçu işlemeye gücü yeten bir kişi ya da topluluk tarafından gerçekleştirilir. Genellikle bu yerleşim bölgesi ile suçun işlendiği bölge arasında uzak bir mesafe bulunurdu, böylece eşkiya suç işlenen bölgeden rahatça uzaklaşabilirdi.²⁰

Osmanlı Devleti, asırlardır bünyesinde yaşayan ahali ile tarih sahnesinde pek çok olaya tanık olmuştur. Üç kıtaya hakim olan ve birçok devleti dize getiren bu imparatorluk ne yazık ki bünyesinde meydana gelen iç kargaşalıklarla mücadele etmek zorundaydı. Bu iç kargaşalıkların artmasında devleti zor durumda bırakan eşkiyalık olayları önemli rol oynar. Devlet memurlarının yolsuzlukları, toprak sisteminde meydana gelen değişiklikler, savaşların hüsrarla sonuçlanması ve bütün bu olayların yanı sıra devlet içinde meydana gelen mali sıkıntılar Osmanlı Devleti’nin iç ve dış siyasetini değiştirmiştir. Yaşanan bu olaylar devlet-millet ilişkisini zedelemiş ve ortaya “eşkîyalık” olarak adlandırılan olayları meydana getirmiştir. Halkın gözünde devlet “ezen”, kendileri ise “ezilen” taraf olmuşlardı. Celali İsyancıları’nın etkileri, halkın yegane kaynağı olan topraktaki haksız değişiklikler ve tımar sisteminde ki adaletsizlikler, devlet çalışanlarının meşru bir şekilde, köylü sınıfına karşı ezici tavırları eşkiyalığı doğurmuştur.

¹⁷ Mehmet Ersan, “Rupenliler Dönemi’nde Kilikya Ermeni Krallığı İle Antakya Haçlı Princepsliği’nin Çukurova’da Hâkimiyet Mücadelesi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı XIII, 1998, s. 85-95.

¹⁸ Kürşat Solak, “Memluklar ve Alaiyye”, **Tarih Okulu**, Sayı: 12 (Ocak-Nisan 2012), s. 117-118.

¹⁹ Ali Bardakoğlu, “Eşkîya”, **TDVİA**, Cilt: XI, İstanbul 1995, s. 463.

²⁰ Burcu Gelir, **1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 32.

Eşkialık kavramı, XIX. yüzyıl Türk Halk Edebiyatında ve XX. yüzyılın hikaye ve romanlarında kendini göstermişti. Bu eserlerin en başında Yaşar Kemal'in eseri olan "İnce Memed" romanını örnek verebiliriz. Fakat eşkıyalık, hikaye ve romanlarda farklı şekillerde yansıtılmıştır. Ortaya çıkarılan bu eserlerde, mutsuz köy halkı ile, onların üzerinde hakimiyet kuran, sömüren toprak ağaları arasındaki şiddetli mücadeleler ele alınmıştır. Eserlerde, köylü kesimin tek savunucusu eşkıya olarak görülmektedir. Eşkıya, dağa çıkan ve zalimler ile onları besleyen devlet kuvvetlerine karşı savaşan kaçak köylüler diye adlandırılmıştır. Osmanlı Devleti, 1886'da Fırka-i İslahiye olarak bilinen askeri bir birlik kurularak, barışı sağlamaya ve yerleşimi teşvik etmeye yönelik yeni bir program başlatmıştır. Böylece, yeni bir döneme girilmiş oldu. Bu Fırka, Toros ve Amanos Dağları'nın içlerine doğru ilerleyerek, Kozanoğlu, Menemencioğlu ve Kökülüoğlu gibi derebeyi ailelerin, kısmen de diğer Türkmen aşiretlerini ve eşkıya çetelerini kontrol altına almaya çalışmıştır. Fırka-i İslahiye'nin bu bölgelere gitmesinin nedeni, bağımsız derbeyleri ve aşiret reislerine karşı durmak, bu bölgelere tekrar devlet otoritesini getirmek, çetelerin gücünü kırmak ve böylece tarımsal yerleşimin önünü açmaktır.²¹

Çukurova Bölgesi'ndeki en büyük problem, kalıplaşmış aşiret düzeniydi. Bu bölgelerde yaşayan aşiretlerin muhakkak başlarında saygı duymak ve uymak zorunda oldukları reisler bulunmaktaydı. Bölgeye hakim olan aşiret reisleri, istedikleri şekilde devlete boyun eğmeden eşkıyalık yapabiliyordu. Bölge, aşiretlerin hakimiyeti altına girmişti. Kendilerini maddi açıdan güçlendirmiş belli başlı aşiretler, başlarına reislerini katarak, hem halkı hem de devleti gasp ediyorlardı. Güç, devletin değil aşiret reislerinin elindeydi. Eşkıya liderleri çoğu zaman eski bir devlet görevlisi, tımar sahibi veya rütbeli asker olabiliyordu. Eşkıya reisleri, daima devletin en zayıf anını kollardı. Özellikle savaş zamanlarında ortaya çıkarlardı. XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin doğuda ve batıda savaş halinde olması eşkıyalığın ortaya çıkmasının önemli sebeplerindendir.²²

Toprak ile ilişkisini kesen işsiz güçsüz köylüler; taşradaki medreselere, bölgede bulunan askeri birliklere ya da yapılan seferlere katılıyorlardı. Köylerden şehirlere göç ederek, nüfus artışına sebep oluyordu. Bu durum işsizliği beraberinde getiriyordu. Başlangıçta pek fazla önemsenmeyen bu hareketler, insanların

²¹ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, Arkadaş Yayınları, 2010, s. 608-609.

²² Mücteba İlgürel, "Osmanlı'da Eşkialık Hareketleri", **TDVİA**, Cilt: II, İstanbul 1995, s. 467.

şikayetleri ile olduklarından daha büyük ve daha taşkın görülmeye başlamıştı. Bu durumların neticesinde; Osmanlı Devleti'nin ya bünyesine dahil etmesi ya da ortadan kaldırması gereken ileride büyük sorunlar teşkil edecek olan eşkıyalık olaylarını meydana getirmişti. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra da olaylar bu şekilde devam etmiş, köylü eşkıyalığa direnme gücünü kaybetmişti. Devlet ise eşkıya ile neredeyse anlaşma yoluna girmeye çalışıyordu. Bu dönemde Çukurova eşkıyası, devlete karşı önemli bir isyan politikasına girmişti. Halka zulmeden, kendi bölgesine karşı yağmalama yapan eşkıya, genellikle buldukları bölgede saklanma ihtiyacı bile duymadan geçimini yolsuzluk yaparak, haraç alarak, köylünün geçim kaynaklarına tecavüz ederek sağlıyordu. Devletin, bu dönemdeki eşkıyalığı önleme çalışması olarak başlattığı iskan politikasının ne derece başarılı olduğu tartışılır. Eşkıyalık konusunda yerel halk mağdur durumdayken, iskan meselesi ile topraklarını, yurtlarını bırakıp ikinci kez mağduriyete uğramış olmaları önemlidir.²³

---

²³ Karen Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, s. 157.

I. BÖLÜM

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇUKUROVA VE AŞİRETLER

1.1. Çukurova'da Ramazanoğulları

Ramazanoğulları, Oğuzların Üçok koluna dâhil olup; Adana, Tarsus, Kozan, Misis, Ayas, Payas ve yörelerine yerleşmiş olan Yüreğirli Türkmen oymağına mensuptur.²⁴ 1516 yılından 1608 yılına kadar, Osmanlı Devleti'ne tabii bir sancak olarak varlığını sürdürmüştür. Konar-göçer Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ve Anadolu Beylikleri'nin arasında, varlığını uzun dönem devam ettiren bir beylik olarak tarihe geçmiştir.²⁵ Ramazanoğulları Beyliği, yaklaşık 230 yıl süren siyasi varlıkları boyunca, hiçbir zaman bağımsız bir devlet statüsüne erişememişlerdi. Bunun en bariz kanıtı, bugüne kadar bu beyliğe ait bir sikkeye rastlanılmamış olmasıdır.²⁶

1352 yılında kurulan ve kurucusu Ramazan Bey olan Ramazanoğulları Beyliği'nin merkezi Adana'dır. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğollar, buldukları bölgelere sürekli baskınlar düzenleyerek, önlerine ne gelirse yok ediyorlardı. Bu Moğol istilalarının önünden kaçarak, Anadolu'ya yerleşen Horasan Türkmenleri'nden bir grup, Moğollar'ın baskısına dayanamayarak Suriye taraflarına inmişlerdi. Bu Türkmen grupları, Mısır Sultanı Baybars (1261-1277) himayesine alarak Antakya ile Gazze arasındaki topraklara yerleştirmiş ve beylerine de çeşitli dirlikler vermişti. Tarihte Halep Türkmenleri diye anılan bu Türkler, Çukurova'nın fethinde önemli rol oynamışlardı. Bunlardan sol kola mensup olan Üçoklar; Adana ve Tarsus bölgelerine yerleşmiş ve Ramazanoğulları, Gündüzoğulları, Özeroğulları gibi siyasi açıdan önem arz eden beylikleri kurmuşlardı. Bu beyliklerden siyasi açıdan en önemlisi, liderliği elinde bulunduran Ramazanoğulları'dır. 1516 yılına kadar Mısır Memlûk Devleti'ne bağlı olarak siyasi faaliyetlerini sürdüren bu beylik, Adana ve çevresini yönetmiştir.²⁷

²⁴Halil İbrahim Kaplan, **Salnamelere Göre Adana 1880-1900**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2001, s. 6.

²⁵Yılmaz Kurt, "Ramazanoğulları Beyliği", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: XVI., Ankara 2002, s. 1427.

²⁶Şerife Özudoğru, "Ramazanoğulları Beyliği Mimari Eserlerinde Süslemeler", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: XVIII, Ankara 2002, s. 233.

²⁷ Yılmaz Kurt, **Çukurova Tarihinin Kaynakları IV Adana Evkaf Defteri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 1.

Ramazanoğulları, Adana'yı ele geçirdikten sonra, Seyhan Nehri kıyısındaki Tepedağ Bölgesi'ne yerleşti. Mevki olarak eşsiz bir güzelliğe sahip olan Tepedağ Bölgesi; bütün Çukurova'yı gözetleyen, Taşköprü'den geçenleri seyreden en güzel yerlerden olup, Ramazanoğlu, konağını buraya yaptırmıştı. Bölgenin etrafına da kendisine bağlı beylerini yerleştirmişti.²⁸

Beyliğin kurulduğu bölge, elverişli topraklara sahip olması, iklimi ve uygun coğrafi konumları ile beyliğin siyasi ve iktisadi durumunun gelişmesinde, önemli rol oynamıştır. Bu elverişli coğrafi mevki, Ramazanoğlu Beyliği için çoğu zaman tehlike arz ediyordu. Mısır Memlükleri'nin, Karaosmanoğulları ile birleşerek bölgeye saldırmaları, Mısır sultanlarının Çukurova Bölgesi'ne doğru yayılma ve bölgeye hâkim olmaya çalışmaları, Ramazanoğulları Beyliği'ni güç durumlara sokmuş, beyliğin zor zamanlar geçirmesine neden olmuştu.²⁹

1360 yılında Memlükler, Türkmenlerin teşvik ve yardımları ile Halep naibi Seyfeddin Baydemir el-Harezmi kumandasındaki orduyu, Ramazan ayında Sis üzerine gönderdi. Bu Çukurova Seferi sonucunda başta Adana olmak üzere; Misis, Tarsus ve diğer bazı kaleler fethedildi. Bu fetihler neticesinde Ermeniler'in elinde sadece Sis, Anavarza ve dağlık yerlerdeki birkaç kale hariç başka bir yer kalmamıştır. Adana ve Tarsus fethi ile bu önemli bölgeler, Ermeniler'in elinden çıkmış oldu. Memlükler'in akınları sonucu Çukurova Bölgesi, Memlükler'in en batıdaki sınır şehri Kahire'den gönderilen naiblerle idare edildi. Osmanlı Devleti'nin 1516 yılında bölgeyi kesin olarak ele geçirmesine kadar, Çukurova Memlükler'in hâkimiyetini tanıdı.³⁰

1378 yılında, Ramazanoğlu Beyliği'nin başında Halil Bey bulunmaktaydı. Memlüklüler beyliğin tüm idari meseleleri ile yakından ilgileniyor ve beyliğin faaliyetlerini takip ediyordu. Memlükler, bir süre sonra Halil Bey'i görevden alarak yerine merkezden Mübarekşah el-Tazi'yi atamıştır. Halil Bey bu atamayı kabul etmeyerek yanına topladığı kuvvetlerle bölgede sorun çıkarmaya başlamıştı. Yeni atanan valinin kuvvetleri ile çarpışan Halil Bey, yenilerek intihar etmişti. 1378 yılında cereyan eden bu olayda, Ramazanoğlu İbrahim Bey ile Dulkadirliileri arasında

²⁸Cezmi Yurtsever, **Toroslarda Görüşürüz**, Adana, Çukurovalı Yayınları, 2008, s. 184.

²⁹Gönay, **Adana Ovaları I**, s. 89.

³⁰Fatma Akkuş Yiğit, "Ramazanoğulları Beyliği'nin Kuruluşu", **Akademik Bakış**, Cilt: XVII, Sayı: 13 (Kış 2013), s. 220-221.

sağlam ilişkiler kurulmuş, Dulkadirli Beyliği tarafından desteklenmişlerdi. Bu başarının ardından, Ramazanoğulları Memlûk hâkimiyetinden çıktı. Yönetimi ele alan İbrahim Bey, ilk iş olarak devlet düzenlemeleri ile ilgilendi. Önce beyliğin merkezi olan Adana ile ilgili düzenlemeler yapıldı. Adana, hac yolu üzerinde olduğu için Adana beylerinden beklenen görevlerden biri hacıların Çukurova'dan güvenli biçimde geçişlerini sağlamaktı. Özellikle Misis, Kurdkulağı ve Demirkapı yakınlarında hacıların yolunu kesen şakiler soygunculuk yapmaktaydı. Bu duruma son vermek amacıyla, 1573 yılında Adana Sancakbeyi İbrahim Bey, hacıların güvenliklerini sağlamakla görevlendirildi.³¹

Ramazanoğulları'ndan Piri Mehmet Paşa, hem Ramazanoğlu soyundan gelen bir bey hem de Osmanlı'nın Adana valisi olarak, 1517-1568 yılları arasında Adana'yı yönetti. Burada ince bir yönetim politikası vardır. Ramazanoğulları, Osmanlı'ya bağlanırken savaş ile değil kendi istekleri ile Osmanlı'nın bir parçası oldular. Bunun karşılığı olarak da Osmanlı Devleti, Ramazanlı soyundan gelenlere yöneticilik görevi verdi.³²

1.2. Çukurova'da Osmanlı Devleti'nin Hâkimiyeti ve İdari Düzeni

Osmanlı Devleti, kuruluş aşamasında cihan hâkimiyeti düşüncesini geliştirerek, Anadolu toprakları içerisinde yurt edinmiş beylikleri topraklarına katarak, hâkimiyetini genişletme ve güçlendirme politikası içerisine girmiştir. Kuruluş ve yükselme aşamalarında beylikler, Osmanlı Devleti'nin çekirdeği pozisyonunda olan, Çukurova Bölgesi'nin hâkimiyetini ele alan Ramazanoğulları, Osmanlı Devleti hâkimiyetine kendi rızasıyla girmiştir. Böylece Osmanlı'nın Çukurova Bölgesi'ne hâkim olma düşüncesi ve toprak genişletme politikası gerçekleşmişti. Osmanlı Devleti'nin Çukurova Bölgesi ile yakından ilgilenmeleri, XV. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, 1483 yılında Türklüğün en önemli mirasçılarından olan Karaman Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmış, böylelikle Ramazanoğulları ile Osmanlı sınır komşusu olmuştur.³³

³¹ Kurt, "Ramazanoğulları Beyliği", s. 1428-1436.

³² Yurtsever, **Toroslarda Görüşürüz**, s. 186.

³³ Ener, **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış**, s. 264.

Osmanlı'nın bu komşuluğu ilerletme düşüncesi, seferlerin Çukurova Bölgesi'ne kaymasına neden olmuştu. Osmanlılar, her ne kadar Gülek Kalesi ile Gülek Boğazı'nı alsalar da burası tekrar Memlükler'in eline geçmişti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Anadolu'daki Beylerbeyi Hersekzade Ahmet Paşa'nın kumandasındaki kuvvetler ile Memlükler üzerine hücumla geçmişlerdi. Meydana gelen çatışmada ilk başta başarılı olunmuş, fakat Karagöz Ahmet Paşa ve Hızırbey oğlu Mehmet Paşa gibi komutanların çekememesi yüzünden Hersekzade esir düşmüştür. Bu vaziyet karşısında Davut Paşa serdar tayin edilmiş ve emrine daha fazla kuvvetler verilmiştir. 1487 yılında Çukurova'ya inen Davud Paşa bu bölgede düşmana rastlamamış ve böylece harp etmeden Tarsus ve Adana'yı ele geçirmiştir. Daha sonra her iki şehri de tahkim ederek, 1488 yılında kara ve deniz yolu ile Antakya'ya doğru ilerlemiştir. Ancak donanmanın fırtınaya tutulmasıyla Memlükler, denizden yardım göremeyen Osmanlı kara kuvvetlerini mağlup etmiş ve Adana'yı kuşatmışlardır. Böylece Adana Bölgesi tekrar Memlükler'in eline geçmiştir. Memlükler'in emiri Özbek tarafından yapılan bu muhasarada, kale çok iyi savunulmuş, buna rağmen talihsizlik neticesi cephaneliğin ateş almasıyla müdafaadan aciz kalan muhafızlar, 1489 senesinin Nisan ayı başında kaleyi dolayısı ile şehri teslim etmek zorunda kalmışlardı. 1485'den 1491 tarihine kadar altı yıl süren bu Memluk mücadelesinin sonunda, Ramazanoğulları rahat edebilmişti. Sultan İkinci Beyazid'in (1481-1512) yakın ilgisi ve Halil Bey'in yüksek politikası ile Yavuz'un Mısır Seferi'ne kadar, düşman baskısından kendilerini kurtarabilmişlerdi. Bundan sonra Çukurova Bölgesi tam bir himayeye kavuşmuş, Piri Paşa'nın yeteneği ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat Seferi ile (1534-1535) bu bölgede kesin bir düzen sağlanmıştır. Bu sefer dolayısı ile Çukurova Bölgesi'nden ilk defa geçen Osmanlı padişahı da Kanuni olmuştur. Kanuni, Bağdat'tan dönüşte Haleb-İskenderun yolu ile Kurdkulağı'na gelmiş ve Misis, Adana, Çakıt, Kusun, Gülek Boğazı, Ulukışla ve Konya üzerinden İstanbul'a geçmiştir.³⁴

Osmanlı Devleti, Ramazanoğulları'nın varlığına son vermemiş ve beyliğin statüsünü "yurtluk ve ocaklık" olarak ikiye ayırmıştır. "Beyleri azl ve nasb kabul etmezler" şeklinde tarif edilen "yurtluk ve ocaklık"lar, idari bağımsızlığa sahip topraklardır. Fakat "yurtluk ve ocaklık"ların Osmanlı merkezi otoritesinin dışında bir

³⁴ Ener, **Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış**, s. 264-265.

nevi özerkliğe sahip olan topraklar anlamına gelmemelidir. Bu statüye sahip sancaklarda, Osmanlı merkezi otoritesinin sıkı bir kontrolü söz konusudur. Bilindiği gibi Osmanlılar, idaresi altına yeni aldıkları topraklarda hâkimiyetin ilerlemesini kademe kademe gerçekleştirmekteydi. Ele geçirilen bölgenin yönetimi hemen değiştirilmiyor, sosyal yapı ve ekonomik özellikleri de dikkate alarak eski kanun ve uygulamaları bir süre daha devam ettiriyorlardı. Zamanla klasik kanun ve uygulamalar eskilerin yerini alıyordu. Bunun yanında, Osmanlı Devleti'nde, özellikle Anadolu'daki sancakların çoğunlukla eski beylikler dönemindeki sınırlarını muhafaza ettikleri görülür. Kısacası Osman Devleti, ele geçirdikleri beylikleri kendi topraklarına kattıklarında, o dönemdeki coğrafi sınırları fazla bozmaksızın sistemleri içine alma yoluna gitmişlerdi. Adana'da Osmanlı hâkimiyetine girince, ilk zamanlarda geleneğe uygun olarak eski siyasi ve idari teşkilatı muhafaza edilmiştir. 1525 yılı Tahrir Defteri'ne bakıldığında, Memlûk döneminde Çukurova Bölgesi'nde kurulan düzenin, devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, bünyesine kattığı beyliklerin yönetim düzenini, ilk aşamalarda değiştirmemesinin en önemli amacı; halk üzerinde kötü tesir bırakmamak ve halkla devlet arasındaki ilişkiyi sağlam bir zemine oturtmaktır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışa kadar uyguladığı genel bir politikaydı. Uygulanan bu politika, genellikle olumlu sonuçlar vermekteydi. Halk, devlete karşı daha güvenilir ve daha sadık bir tavır içerisine girmektedir.³⁵

Eski İslam-Türk devletlerinde, hatta Moğollar'da bile Osmanlı Devleti'nin uyguladığı bu yönetim biçimi uygulanmaktaydı. İşte bu suretle, sosyal ve iktisadi mevkileri hiç sarsılmayan sayıca kalabalık bir sipahi sınıfı, bir hanedanın hakimiyeti altından çıkarak diğer bir hanedanın hakimiyeti altına girmekte hiçbir sakınca görmüyordu. Bu sebeplerle Çukurova Bölgesi'nin, Osmanlı hakimiyetine girmesinin ardından, ilk iki yıl tahrir faaliyetine girilmemiştir.³⁶

Çukurova Bölgesi'nin fethedildiği ilk yıllarda, Tarsus ve Sis sancaklarının Sultan Kayıtbay Kanunu ile yönetilmekte olduğu için, Adana Sancağı'nda da bu kanunun geçerli olduğunu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin bölgeye hakim

---

³⁵ Zehra Dönmez, **XVI. Yüzyıl Adana Sancağında Konar-Göçer Nüfus ve Yerleşim 1519- 1572**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2012, s.13.

³⁶ Kurt, **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**, s. 24-25.

olmasıyla birlikte bölge şehirlerinde çeşitli ilerlemeler olmuştu. Çukurova'nın en gelişmiş ve büyük şehri Adana olduğu için en büyük ilerleme de bu sancakta meydana gelmiştir. Adana Bölgesi'nin asıl gelişmesi, Osmanlılar döneminde meydana gelmiştir. Adana, 1516 yılında Osmanlı egemenliğine girdikten sonra; güney ve batıya doğru hızlı gelişme göstermiş ve buralarda yeni mahalleler kurulmuştur. Osmanlı Devleti, teokratik yönetim şekliyle yönetildiği için yeni kurulan mahallelerde bu yönetim şeklinin etkileri yansımıştır. Mahallelere hemen bir mescit ya da cami yapılmış ve çoğu kez de mahalle bu mabedi yaptırmanın adıyla anılmıştır. 1519 ve 1525 yılları arasında Adana, Tarsus, Sis ve Üzeyir sancakları eyalet olarak teşkilatlandırılarak, bu bölgenin yönetimine Ramazanoğlu Kubat Paşa getirilmişti. Aradan çok geçmeden bu görev Piri Paşa'ya verilmişti. Kubat Paşa'nın yönetiminde sadece Adana Sancağı kalmıştı. Daha sonra 1525 yılında Piri Paşa; Kubat Bey ve diğer kardeşlerini Rumeli'ye sürgüne göndermiş ve böylece Adana Sancağı'nın tek hâkimi olmuştur. Adana Sancağı, 1527 yılında sancakbeylerinin ve beylerbeyilerin haslarını bildiren bir defterde, Halep ve Şam vilayeti içerisinde gösterilmişti. Sis ve Antep sancaklarının da 1568 yıllarında, Dulkadir Beylerbeyiliği'ne bağlandığını bilinmektedir. 1568-1574 yılları arasında ise Halep Vilayeti; Halep, Adana, Hama, Tarsus, Birecik, A'zaz, Kilis, Maarra, Üzeyir, Selemiye ve Balis sancaklarından oluşmaktaydı.³⁷

Osmanlı Devleti 1571 yılında Kıbrıs Adası'nı fethedip eyalet yapılıncaya, adanın idaresi Muzaffer Paşa'ya verildi. Magosa ve Girne birer sancak olarak kabul edildi. İçel, Tarsus ve Sis sancakları da Kara Sancağı olarak Kıbrıs Eyaleti'ne bağlandı. Zulkadiriyye Beylerbeyi'nden, Sis Sancağı'nın eski ve yeni İcmal ve Mufassal defterlerini Kıbrıs Beylerbeyi Sinan Paşa'ya göndermesi istendi. Aynı idari düzenlemede Tarsus Sancağı'nın Halep'e, İçel Sancağı'nın Karaman'a, Antalya Sancağı'nın ise Anadolu Beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Adana Sancağı da yurtluk ve ocaklık uygulamasıyla yönetilmekteydi, fakat 1608 yılında, Adana'da yurtluk ve ocaklık uygulamasına son verilmiştir. Böylece son Adana hâkimi Ramazanoğlu Pir Mansur Bey'in 1606 tarihinde başladığı görevi, 1608'de sona ermiş oldu. Yeni kurulan Adana Eyaleti'ne, Sis, Tarsus, Karataş ve Silifke sancakları bağlanmıştır. Aynı Ali Efendi'nin 1609 yılında düzenlediği eyalet listesinde, Adana'nın yer

---

³⁷ Kurt, **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**, s. 24-25.

almayışı ve Halep'e bağılı bir sancak olarak gösterilmesi, Adana'nın yeni eyalet olmasıyla ilgili olabilir. Kâtip Çelebi de 1650 yılına gelindiğinde bile Adana'yı Halep'e bağılı bir sancak olarak anlatır.³⁸

1.3. Osmanlı Devleti'nde Adana Sancağı

Adana, uzun müddet Memlûkler ile Osmanlı Devleti'nin nüfus mücadelesine sahne olmuş, neticede Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında Çukurova Bölgesi, Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.³⁹

Adana şehri, Osmanlı idaresi altında Adana Sancağı'nın merkeziydi. Osmanlı döneminin Adana Sancağı; Pozantı ile Toprakkale'yi birleştiren bölgenin güney kısmında yer alan topraklardan oluşuyordu. Bu bölgenin kuzeyindeki bölgede Sis Sancağı bulunuyordu. Adana ile Tarsus, Halep Vilayeti'ne bağlanmıştı. 1530-1533 yılları arasında Çukurova'da bulunan Sis, Adana, Tarsus ve Özer sancakları Çukurabad Vilayeti olarak anılıyordu. Kıbrıs Adası fethedildikten sonra, Kıbrıs Beylerbeyliği kuruldu. Anadolu Vilayeti'nden Antalya ve İçel, Halep'ten Tarsus, Zülkadiriye'den Sis sancakları Kıbrıs beylerbeyliğine bağlandı. Adana, Halep Beylerbeyliği'nde kaldı.⁴⁰

Bu dönemde Çukurova Bölgesi, pek çok Anadolu şehirlerinde görülen yurtluk ve ocaklık kanununa göre yönetilmekteydi. Yurtluk ve ocaklık kanunu, kendi rızasıyla Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Müslüman emirlere tanınan bir ayrıcalıktır. Ramazanoğullarından bir bey öldüğünde ya da görevden alındığında, görev aynı sülaleden bir başkasına verilmekteydi. Bu görevi üstlenen kişiler, savaş sırasında tımarlı sipahiler ile birlikte Halep Beylerbeyi'nin emrine girmekte ve diğer beyler gibi davul ve âlem taşımaktaydılar. Diğer vilayetler gibi Adana'da has, zemaat ve tımar olarak tahrir olunmuştur.⁴¹

1.4.Çukurova Bölgesi'nde Kurulan Nahiyeler

Çukurova Bölgesi'nin, Osmanlı Devleti yönetimi altına girdikten sonraki dönemde, bölgede oluşturulan nahiyelerden de kısaca bahsetmek gerekir. Nahiye,

³⁸Kurt, **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**, s. 25-26.

³⁹Halaçoğlu, "Adana Maddesi" s. 350.

⁴⁰Besim Darkot, "Adana Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, M.E.B., Cilt: I, İstanbul, s. 128.

⁴¹ Kenan Ziya Taş, "18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Adana Şehri", **OTAM**, Sayı: 9, 1999, s. 370.

taşradaki en küçük yerleşim birimidir. Adana Eyaleti; Adana, Yüreğir, Sarıçam, Dünderlu-Bulgarlu, Hacılı, Ayas, Karaisalı ile Kınık nahiyelerinden oluşmaktaydı.⁴²

Adana'daki nahiyeler, sancağın bir alt birimi olarak kabul edilebilir. Yüreğir, Sarıçam, Dünderlu-Bulgarlu ve Hacılı nahiyelerinde hiçbir yerleşim merkezi görülmez; yalnız Karaisalı Bölgesi'nde sadece kalelerde yerleşim görülür. Adana, Kınık, Ayas ve Berendi'de yerleşim merkezleri "nefs" diye isimlendirilmiş, konar-göçer cemaatler için nahiye tabiri kullanılır. Bu nedenle Adana Eyaleti'nde, nahiyelerin konar-göçer nüfusun sayısına göre meydana getirildiği sonucuna varılabilir. "Nahiye" terimi gibi "Kaza" teriminin de birçok anlamı vardır. Kaza, Kadının yetkisi altında olan bir yönetim birimini gösterir. Kadılar, görev yaptığı bölgelerde önemli iskân yerinde oturduklarından dolayı, kadılık merkezi, kaza merkezi olarak da adlandırılırdı. Kaza da o iskân yeriyle aynı adı taşırdı. Böylece kaza, hukuki bakımdan bir kadının yetki sahasını işaret eder. Fakat herhangi bir iskân yeri olmadan meydana getirilmiş kazalar da vardı. Bu kazalar genellikle konar-göçerlerin bulunduğu yerleri içerir. Belli bir bölgede, nüfusun tamamı konar-göçerlerden oluşuyorsa ayrı bir kadılık oluşturulurdu. Bu nedenle devlet bünyesinde, idari yönden "kaza" statüsünü kazanmış birçok konar-göçer grup vardı. Adana Eyaleti'nde, bu şekilde kaza statüsünü kazanmış Karaisalı vardır. Adana Eyaleti'nde nahiye ve kaza ayrımı, 1519'da görülmez. Bu dönemde bölge nüfusunun önemli kısmını cemaat ve mezraalar oluşturduğu için sadece cemaatler ve mezraalar sıralanmıştır. Bu cemaatler daha sonra ayrı birer nahiye olarak ortaya çıkacak olan "ordu"lara bağlı konar-göçer gruplarını oluşturacaktır. 1519 yılına ait Tahrir Defteri ile 1525 yılına ait Tahrir Defteri karşılaştırıldığında, ordulara bağlı olmayan cemaatlerin, yani küçük grupların 1525'te Adana ve Yüreğir nahiyelerinde kayıtlı oldukları görülür.⁴³

1.4.1. Yüreğir Nahiyesi

Yüreğir Nahiyesi, adını Çukurova Bölgesi'ne yerleşen Yüreğir aşiretlerinden almıştır.⁴⁴ Yüreğir adının yerine, Üregir şeklinde de söylenmektedir. Daha çok Çukurova Bölgesi'nde rastlanılan Yüreğir adı, Ramazanoğulları'nı oluşturan en

⁴² Yusuf Halaçoğlu, "Adana", TDVİA, Cilt: I, İstanbul 1988, s. 350.

⁴³ Dönmez, XVI. Yüzyıl Adana Sancağında Konar-Göçer Nüfus ve Yerleşim 1519- 1572, s. 16.

⁴⁴ Aktan, Adana İli Yakın Çevre İncelemeleri, s. 214.

önemli boylardan birinin adıdır.⁴⁵ Seyhan ve Ceyhan nehirleri arasında geniş alüvyon topraklar, Yüreğir Nahiyesi'ni oluşturur. Günümüzde Karataş İlçesi'nin topraklarını da içine alan bu nahiyeye, güneyde Akdeniz'e kadar uzanır. Bu doğal sınırlar, Adana Eyaleti'nde sınırları en kolay belirlenen nahiyeye olmasını sağlamıştır. Bu nahiyede de köy yerleşimi görülmez. Nahiyede sadece mezraalar ve bu mezraaları ekmekte olan cemaatler kayıtlıdır.⁴⁶

1.4.2. Karaisalı ve Kınık Nahiyeleri

Karaisalı Nahiyesi, günümüzde de aynı isimle anılmaktadır. Adana'nın kuzeyinde yer alan Aladağ ve Kızıldağ'ın güneyine kadar uzanmaktadır. 1525'te Karaisalı Nahiyesi'nin aynı zamanda bir kaza mıntıkası olduğu görülmektedir. Bu bölgede sadece kalelerdeki Ermeni nüfusu yer almakta, onun haricinde herhangi bir yerleşik nüfusa rastlanılmamaktadır. Bu da konar-göçer nüfusun çok fazla olduğunu göstermektedir. Kınık; bugünkü Ceyhan ile Osmaniye arasında; kuzeyden Ceyhan Nehri'nin, güneyden ise kısmen alçak bir dağ silsilesinin çevirdiği geniş bir ovayı kapsamaktadır. XVI. yüzyılda Kınık'ın doğu sınırı Gâvurdağları'na, kuzeydoğuda da Haruniye Bölgesi'ne kadar uzanıyordu. Bu yöre, aynı zamanda kaza olarak, XIX. yüzyılın ortalarına kadar Kınık adını kullanmaktadır. Burada konar-göçer nüfus çok azdır ve köy yerleşimi görülür.⁴⁷

1.4.3. Ayas Nahiyesi

Adana Eyaleti'nin Akdeniz'e açılan iskelesi olan Ayas, tarihi Mallos şehri yakınında kurulmuştur. Günümüzde Yumurtalık şehir merkezinin bulunduğu yerdedir. 1521 yılında 'Nefs-i Kal'a-i Ayas' da; 9 mahallede 256 vergi nüfusu yaşamaktaydı. XVI. yüzyıl boyunca Ayas'ın tarihi kalesi, askeri önemini sürdürmüştür.⁴⁸

1.4.4. Dünderlı-Bulgarlı ve Sarıçam Nahiyeleri

Dünderlı-Bulgarlı, 1519 yılında kayıtlara nahiyeye değil 'Ordu' olarak geçmekte idi. Adana'nın kuzeyinde, Seyhan Nehri'nin doğusunda kalan bölgeye

---

⁴⁵Tufan Gündüz, "Oğuzlar/ Türkmenler", **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: II, Ankara 2002, s. 472.

⁴⁶Dönmez, **XVI. Yüzyıl Adana Sancağında Konar-Göçer Nüfus ve Yerleşim 1519- 1572**, s. 16.

⁴⁷Dönmez, **XVI. Yüzyıl Adana Sancağında Konar-Göçer Nüfus ve Yerleşim 1519- 1572**, s. 17.

⁴⁸ Kurt, **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**, s. 41.

Dünderlu, onun kuzeyindeki bölgeye de Bulgarlu denilmekteydi. Bölgelere verilen bu adların, yörede bulunan aşiret reislerinden geldiği düşünülmektedir. Dünder adının, Ramazanoğlu Beyi olan Dünder Bey ile ilgili olup olmadığı belli değildir. Bulgar adı ise XVI. yüzyılda kişi olarak kullanılmaktaydı. 1572 tarihli defterde, Bulgar adının kırk yedi kişi tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Bolkar Dağı adının da Bulgar'dan geldiği söylenebilir. Sarıçam; Adana'nın kuzeydoğusunda Kozan'a giden yol üzerinde bulunmaktadır. 1572 yılında, diğer nahiyelere nazaran nüfusun en yoğun olduğu bölgedir. Nahiyede hiçbir yerleşim bulunmamasına rağmen yüz on dört mezraa vardı.⁴⁹

1.4.5. Berendi ve Hacılı Nahiyeleri

Berendi, günümüzde Ceyhan İlçesi'nin tam güneyinde, dağlarla çevrili yer olduğu bilinmektedir. Burada konar-göçer nüfus azdır ve çoğunlukla köy nüfusu bulunur. Hacılı, Adana'nın kuzeyinde Karaisalı ile Dünderlu nahiyeleri arasında yer alır. Buradaki konar-göçer gruplar 1519'da "ordu" olarak görülür. Bu bölgede köy yerleşimi ve herhangi bir yerleşim birimi bulunmaz.⁵⁰

Çukurova Bölgesi içerisinde bulunan nahiyelerin birçoğu günümüzde hala aynı isimlerle yahut benzer isimler türetilerek, yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır.

Memlükler zamanında, Adana'nın yönetimini ellerinde bulduran Ramazanoğulları; kendi istekleri ile Osmanlı yönetimini kabul ettikleri için Yavuz Sultan Selim döneminde Adana Bölgesi'nde uygulanan yurtluk ve ocaklık sınırları, çoğu doğu sancaklarındaki kadar geniş olmamıştır. Adana, gecikmeli de olsa diğer Osmanlı sancakları gibi tahrir edilmeye başlanmış; toprakları has, zeamet ve tımar olarak dağıtılmıştı. Bu arada Ramazanoğulları beylerine de rütbelerine uygun dirlikler verilmişti. Ramazanoğulları'na verilen bu ayrıcalıklı yönetim 1608'e kadar devam etmiştir. Bu sistemin Ramazanoğulları'na sağladığı en büyük kazanç; yönetimin, babadan oğula ya da uygun olan diğer akraba bireylerine geçmesidir. Tabii daha sonraları bu hak ellerinden alınmıştır. Bu da gösteriyor ki, Osmanlı Devleti'nin toprak sahipliği konusunda, bey ailesine geniş yetkiler vermek istememiştir. Nitekim Adana fethinin ilk yıllarında, Rumeli'de görülen büyük mülklere Adana'da

⁴⁹ Kurt, **XVI. Yüzyıl Adana Tarihi**, s. 39.

⁵⁰ Dönmez, **XVI. Yüzyıl Adana Sancağında Konar-Göçer Nüfus ve Yerleşim 1519- 1572**, s. 16-17.

rastlanılmıyor. Ancak 1526 sonrası bölgede, Safevi kaynaklı üç isyan hareketi baş göstermiş, bu isyanları bastırmada Piri Bey büyük çaba sarf etmiştir. Başarılı hizmetlerinden sonra Kanuni'nin güvenini kazanan Piri Bey, mülklerini genişletebilmiştir. Kanuni'nin saltanatının sonlarına doğru, birtakım miri topraklarında vakıf yoluyla aileye verilmiş, bu yol bundan sonra da devam etmiştir. Osmanlı yönetimi bey ve ailesine devlet yönetimini vermek istememesi ve bu olayı engellemesi, bu bölgelere kendi aile üyelerinden olan kişileri getirmek istemesindedir. Ramazanoğulları Beyleri'ni 1608'lere kadar işbaşında tutmuş olması, Çukurova'nın konar-göçer nüfus yapının XVI. yüzyılda henüz bozulmamış olmasına bağlanmalıdır. Bölgede, yedi ayrı tahrir yapılmış olması da, beyliğin bu özelliğe sahip olmasından dolayıdır. Ayrıca, Çukurova'nın çevre sancaklardaki Türkmenlerce "kışlak" olarak kullanılması ile Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan ticaret ve hac yolu üzerinde bulunmasının verdiği zorlukları da buna ekleyecek olursak bu Türkmen beylerinin yönetimde neden tutulmuş oldukları daha iyi anlaşılacaktır.⁵¹

1.5. Bölgede Bulunan Türkmenler Aşiretleri, Cemaatleri ve İdari Yapıları

Osmanlı Devleti, bünyesinde birçok aşiret ve cemaat topluluklarını barındırmaktaydı. Tarım ve hayvancılık halkın en önemli ve değerli geçim kaynağı olduğundan, zenginlik bir süre sonra Osmanlı da toprağa dayalı hiyerarşi şeklinde oluşmaya başladı. Tarım ve hayvancılık beraberinde göçebe bir hayatı, konar-göçer bir yaşantıyı gerekli kıldı. Bu yaşam tarzında, küçük kitleler akrabalık bağlarını kendi içlerinde oluşturdular ve böylelikle de aşiretler ve cemaatleri meydana getirdiler. Aşiret ve cemaatlerin çoğunluk olduğu bölgelerden biri Çukurova Bölgesi'dir. Bölgeyi simgeleyen aşiret ve cemaatlerden önce, bölgede yer alan Yörük ve Türkmenlerden de bahsetmek gerekir. Kavramsal olarak farklı olsalar da hepsinin ortak özelliği konar-göçer bir yapıya sahip olmaları ve hayvancılık ile uğraşmalarıdır.⁵²

Bölgenin en önemli idarecilerinden bir tanesi Kadı idi. Kadılar, taşrada reayaya en yakın devlet görevlileridir. Bu yüzden Kadılar, taşrada adaletin temsilcisi

⁵¹ Kurt, XVI. Yüzyıl Adana Tarihi, s. 41-43.

⁵² Efkan Uzun, XVII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2008, s. 122.

görünümündeydi. Toplumu yönetmek, eğitmek ve aydınlatmak gibi çok önemli görev üstlenmişlerdi. Üstelik maddi açıdan da diğer görevlilerden oldukça iyi durumdaydılar. Bu gerçekliğe rağmen kadılar ve naibleri arasında devlet içinde yapılan yolsuzlukları sebebiyle reayaya yük olanlar yok değildi. Karışıkları olaylar az olmakla beraber, kadılar bazı zamanlarda buldukları yerlerde önemli sıkıntıların sebebi olmuşlardır. Özellikle, diğer birçok ehl-i örf taifesinde olduğu gibi vergi toplama konusunda, kişi kayırma ve adaletsiz yönetim şekilleri ile yaptıkları usulsüzlükler, halkı canından bezdirmiştir.⁵³

1.6. Çukurova’da Bulunan Büyük Aşiretler

1.6.1. Kozanoğulları Aşireti

Tarihte Sis olarak bilinen bu bölge, Kozanoğulları’nın gücü ele geçirmesiyle “KOZAN” olarak isimlendirilmiştir. Kozanoğulları, Türk boyundan olan Varsak Türkleri’ndendir. Varsaklar’ın, Oğuzların Üçok koluna mensup, bir Türk aşireti olduğu bilinmektedir. Varsaklar, Kozanoğulları topraklarının en dağlık ve en sarp arazilerinde oturuyorlar, diğerleri bunlara nazaran daha düz arazilerde bulunuyorlardı. Kozan Dağları’nda yaşayan ahalinin çoğunluğu, Selçuklular zamanından kalma Varsak aşiretleridir. Yavuz Sultan Selim; Adana, Kadirli ve Osmaniye’yi ele geçirdiğinde, Kozan’ı da Osmaniye’ye bağlamıştı. Kozan’ın tahrir defterlerine kaydı, uzun müddet yapılamamıştır. Bunun en önemli nedeni, halkının vahşi ve yaşadıkları yerin dağlık olmasıdır. Durum böyle olunca devlet kontrolü bu bölgede sağlanamamıştır.⁵⁴

Varsaklar, Kozanoğulları’nın piyade askerleriydi. Varsaklar yüksek dağların üzerine çıkarak kuzeye Kayseri, güneye de Çukurova Diyarı diyerek bakarlardı. Çünkü Kayseri ve Çukurova’dan başka bir yeri bilmezlerdi. Kozan Dağı’ndan biri hacca gidip gelmişse onun anlattıklarını masal gibi dinlerlerdi. Kozan halkından hiç kimsenin Kozan’ın dışına çıkmasına izin verilmezdi. İzinsiz çıkanların da tekrar

---

⁵³ Uzun, XVII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi, s. 122.

⁵⁴ Murat Topaloğlu, Osmanlı Devleti’nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2007, s. 7-16.

Kozan'a girmesi imkânsız idi. Adana valisinin gönderdiği memur, Kozanoğlu ile görüşmek istediği zaman Sis'e gelir ve orada beklerdi.⁵⁵

1.6.2. Avşar Aşireti

Avşarlar, Türkmen aşiretleri arasında büyük bir öneme sahiptir. Gerek süre gelen göçleri ve bu göçlerin bulunduğu yerlere etkileri, gerekse de boy olarak tarihte siyasi açıdan birçok önemli hadiselerle adını duyurması, Oğuzların bir kolu olan Avşarları, önemli bir yere koymaktadır. Boy olarak sürekli göç halinde olmuşlar. Geniş bir boy olduğu için birçok yerde ismi anılmaktadır. En büyük ve siyasi açıdan etkili göçleri ise Anadolu'ya olmuştur.

XIV. yüzyılda Halep, Antep ve Antakya'da yaşayan Türkmen toplulukları, Oğuzların Bozok koluna bağlı; Avşar, Bayat ve Beğdili boylarına mensuptur. Avşarlar bölgede, Bozok kolunun en büyük ve en güçlü boyu olarak görülmektedir. Bazı küçük oymaklar hariç olmak üzere Türkiye'deki Avşarların büyük çoğunluğu bu üç boyun torunları olmaktadır. Dulkadirli Ulusu arasında ise İmanlu Avşaru olarak bilinen önemli bir Avşar boyu bulunmaktadır. Bunlardan başka Sis Bölgesi'nde de kuvvetli bir Avşar boyu vardı. Bu Avşarlar'ın, Kuzey Suriye'deki Avşarlar'dan ayrılmış kolları olduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılda Dulkadirli Ulusu arasında bulunan Avşarlar ise Maraş, Kadırlı, Sivas ve Yozgat bölgelerinde dağınık vaziyette bulunuyorlardı. Bunlardan en önemlisi İmanlu Avşarı olup, Maraş Bölgesi'nde sürekli yaylaya çıkmaktaydılar. Kış mevsimini geçirmek için de güneyde Çukurova'ya hatta Suriye'ye gidiyorlardı. Bunlardan başka farklı bölgelerde de Avşar boyları bulunmakta idi. Yeni-il, Sis, Uşak ve Aydın'da daha az sayıda Avşar obaları vardı.⁵⁶

Avşar boyu daha sonraları büyük bir aşiret haline gelmiştir. Tapu-Tahrir Defterlerinde, Sis Sancağı'nın en kalabalık aşireti Avşarlar olup, yaklaşık bin hane olarak yazılmışlardı defterlere. Aydoğmuşlu, Alembeyli, Alpağıl, Bahşayışli, Baytemirli, Bostancı, Canbaz, Doyranlı, Elsizler, Garipşahoğlan, Herekli, İsalı, Paşaoğlu, Yahşiyanlı, Zekeriyalı başlıca Avşar obaları idi. Kışın kalabilmek için Anavarza Kalesi eteklerini yurt yeri olarak benimseyen Avşarlar, bahar ayları

⁵⁵ Topaloğlu, *Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları*, s. 7-16.

⁵⁶ Ali Aktan, "Anadolu'da Avşarlar", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, (1995), s. 257-260.

geldiğinde Sis Şehir merkezinden Feke-Haçin-Mağara yolunu izleyerek Uzunyaylaya göç ediyordu.⁵⁷

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı Devleti, iskân siyasetinin en hatalı işlerinden birini yapmıştı. O dönemde aşiretlere düzen vermek amacıyla kurulan Fırka-i İslâhiye, aşiretler üzerinde hâkimiyet sağlamış, bölgeyi düzene sokmuştu. Fakat Rus istilası üzerine topraklarını terk edip Osmanlı Devleti'ne sığınan Kafkas göçmenlerine yer arayan yetkililer, onlara Avşarlar'ın yaylağı olan Uzunyayla'yı göstermişlerdi. Avşarlar, ise düzene ayak uydurmak için, göçebeliği yasaklayan Fırka-i İslâhiye heyetine, kendi rızalarıyla yaylaklarına yerleşeceklerini bildirmişlerdi. Bu durumda olması gereken iskân siyaseti Kafkasya'dan gelen Çerkez göçmenlerinin öncelikle boş yerlere iskân edilmesiydi. Fakat öyle olmadı. Avşarlar'ın, yıllardan beri sahip oldukları toprakları elinden alınıp göçmenlere dağıtıldı. Avşarlar haklı olarak bu duruma karşı çıktılar. Avşarlar ile Çerkezler arasında büyük sorunlar yaşandı. Sonuç olarak bölge, sahiplerinin elinden alınamadı ve bu mücadele neticesinde Avşarlar, Çerkezlerin çoğunu Sivas'a sürdüler. Aralarındaki olumsuzlukta devlet olaya müdahale edene kadar devam etti. Daha sonra Osmanlı Ordusu Avşarları yola getirerek, kaderlerine razı etti. Böylelikle ilerde Osmanlı Devleti iktidarına karşı çıkacak eşkıyalık olaylarının doğmasında da büyük rol oynamış olacaktı. Çünkü özellikle Çukurova Bölgesi'nde çıkacak olan eşkıyalık olaylarında Avşarlar ve Avşar kolları büyük rol oynayan aşiretlerden olacaktır.⁵⁸

1.6.3. Bozdoğan Aşireti

Çukurova Bölgesi'nde yer alan aşiretlerden birisi de Bozdoğan Aşireti'dir. Bozdoğan sözünün açıklaması olarak; Doğan kuşunun sembolü veya ağaçtan yapılan su kabına benzeyen bir silah kullanmaları olarak açıklanıyordu. Bu nedenle aşirete bu isim verilmiştir. İstanbul'a su getiren Bozdoğan kemerine de onların ismi verilmişti. Bozdoğan kuşunu isim olarak almaları onların yiğit ve savaşçı olduklarını aynı isimle silah kullanmaları da cesaretlerini yansıtıyordu.⁵⁹

⁵⁷Cezmi Yurtsever, **Kadirli Tarihi**, Adana, Ekrem Matbaası, 2008, s. 69.

⁵⁸Aktan, "Anadolu'da Avşarlar", s. 261.

⁵⁹Yurtsever, **Kadirli Tarihi**, s. 152-153.

Karamanoğulları döneminde, bu cemaat sadece Bozdoğan oğulları diye anılıp detaylı bir bilgiye ulaşamıyordu. Bölgenin Osmanlı tarafından fethedilip tahrirlerinin yapılması ile birlikte daha kapsamlı bilgilere ulaşılabilmektedir. Bozdoğanlılar, XVI. yüzyılda; İçel Sancağı, Silifke ve Gülnar Kazaları, ayrıca Mut, Ermenek ve Anamur' da kışlamaktaydılar. Yaylak olarak da Toros Dağları'na çıkarlardı. İlerleyen yıllarda Erciyes ve Bey dağları da yaylak olarak kullanılmaya başlayan yerlerinden olmuştur. Kışlak olarak Karataş, Tarsus ve Adana'yı tercih ederek buralar artık Bozdoğanlılar'ın daimi yerleri olmuştur. Ayrıca bu yerlerden farklı olarak, Kozan ve Kadirli yörelerini de yaylak ve kışlak olarak kullandıkları ve yoğun olarak buldukları alanlardı. İçel yöresinde yaşayan Bozdoğanlılar'ın, 1518 tarihinde vergi nüfusu toplam 1815 olup, 76.744 akça vergiye ödemekteydiler. 1530 yılında ise bu sayılarda artış olmuş hane sayısı artmış, bu durum vergiye yansımıştır. 2.359 vergi nüfusu karşılığında 90.085 akça vergi vermekteydiler. XVI. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, 3.177 nüfus ve 126.854 akça vergi, 1584 yılında ise 5.383 nüfus ve 124.953 akça vergi ödemekteydiler.⁶⁰

1.6.4. Reyhanlı Aşireti

Bayat Boyu'ndan olan Reyhanlılar, aslen Oğuzların Bozok koluna bağlıdır. Bu boy, ilerleyen zamanlarda büyük bir aşiret haline gelecektir. Reyhanlı Aşireti, Amik Ovası'nda bulunmaktadır. Hangi tarihte gelip yerleştiği kesin olarak bilinmemektedir. Bölgede çok geniş bir yayılma alanları vardır. İnhanı Burnu'ndan itibaren başlayarak, Bayer Dağları'nı, kısmen Asi Nehri'ni ve Halep Bölgesi'nde birçok yeri içine alan geniş bir saha, aşiretin yerleşim alanıdır. Aşiret konar-göçer yapıya sahiptir. Yaz ve kış ayrı yerlerde ikamet ederler. Kışın, Halep yakınlarında bulunan Karamurt Hanı'nda, yazın ise Kargılık ve Çobanoğlu Dağları da yaylakları idi.⁶¹ Reyhanlı Aşireti, bulunduğu bölgede, diğer aşiretlere nazaran daha güçlü ve daha büyük bir aşiretti. Bütün aşiretler, Reyhanlı Aşireti'ne saygı duyarlardı.⁶²

⁶⁰Alpaslan Demir, "18. Yüzyılın İlk Yarısında Bozdoğan Cemaatlerinin Demografik ve Ekonomik Durumu Üzerine Bir Araştırma", *OTAM*, Sayı: 15, (2004), s. 90.

⁶¹Atilla Canbolat, *XVIII. Yüzyılda Antakya*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, Eylül 2006, s. 24.

⁶²Bekir Sami Bayazıt, *Aşiretlerin İskânı*, Kahramanmaraş, Ukde Kitaplığı, 2008, s. 96.

1.6.5. Tacirli (Tecirli) Aşireti

Maraş Türkmenleri arasında gösterilen Tacirli Aşireti, Gavurdağı ve çevresinde yaşamakta idi. Bölgenin en haşın ve hırçın aşiretidir. Haruniye Bölgesi'nin ormanlık alanlarında kışlarını geçirir, yaz geldiği zaman ise Uzunyayla'ya göçerlerdi.⁶³ Tacirli isminin aslı Tacirli diye geçmektedir birçok kayıta. Aşirete bu ismin konulmasının en önemli sebebi ise ticaretle uğraşmalarıdır. XVII. yüzyıldan itibaren Tacirli Aşireti, Osmanlı'da sıkça anılan bir isim haline geldi ve Osmanlı belgelerine sık sık bu aşiretle ilgili olaylar yansdı. Belgelerde, bu aşiret ile ilgili kısımlarda “İfrazı Zülkadriyye'den Tacirli Cemaati (Oymağı)” şeklinde bahsedilirdi. Ayrıca gene XVII. yüzyıldan itibaren bu aşiretin adı Bozulus Türkmenleri ile kayıtlara geçti. Bunun nedeni olarak da Tacirli Aşireti'nin, Diyarbakır Bölgesi'nde yaşayan Bozulus Türkmenleri ile birleşip isyan hareketlerinde bulunmasıydı. Her ne kadar devlete sorun çıkararak bir aşiret olsa da 1689 yılında meydana gelen Osmanlı-Avusturya Savaşı'nda Tacirli Aşireti'nden askeri yardım istenmiş, bunu resmileştirmek amacı ile Kethüdaya bu konu ile ilgili ferman gönderilmiştir.⁶⁴

1.6.6. Ceridli Aşireti

Ceridliler, Dulkadirli Türkmenleri'nden olup, Maraş ve çevresinde yaşamaktaydılar. Dulkadirli'ye bağlı olan bu aşiret, konar-göçer yaşamın usullerine göre hayatlarına devam ederlerdi. Kışın Amik Ovası'nda, yazın ise Maraş'ın dağlık kısımlarında yaylaya çıkarlardı. Ceridli Aşireti, Tacirli Aşireti gibi Diyarbakır'da bulunan Bozulus Türkmenleri ile alakadar olmuştur. Aşiretin bir kolu olan Sultan Hacılı Obası, XVI. yüzyılda Diyarbakır'a göç ederek Bozulus Türkmenleri ile yaşamaya başlamışlardı. Ceridliler'den başka bir boy da Ankara-Yozgat taraflarına göç etmişlerdi. Bu da şunu gösterir; Ceridli Aşireti, sadece bir bölgede kalmamış, başka bölgelere göç ederek alanlarını genişletmişlerdi. Maraş'daki Ceridliler ise Çobanoğulları idaresinde kalmışlardır. Kuşlu Ceridi, Çağlayan Ceridi ve Yuvalı Ceridi isimleriyle anılmışlardır. Kalabalık bir Ceridli boyu ise Tacirliler'e katılarak, Çukurova'ya gitmişlerdi. Bu boy ise Çukurova Ceridlileri diye anılmıştır. Çukurova Ceridlileri, Ceyhan-Osmaniye arasında kışlayıp, yazları ise Göksün taraflarına

⁶³Topaloğlu, **Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları**, s. 49.

⁶⁴Cezmi Yurtsever, **Osmaniye Tarihi**, Adana, Çukurovalı Yayınları, 2009, s. 76.

giderek, yaylalara çıkıyorlardı. Bunlardan başka; İçel, Aksaray, Sivas, Çorum, İzmir, Afyon bölgelerine de göç etmiş boyları da vardır XIX. yüzyıla gelindiğinde toplam beş Ceridli Obası, Osmanlı Devleti'nde nahiye olarak idare edilmiştir. Çukurova'daki Ceridliler, yaklaşık bin iki yüz çadır nüfusuna sahip, on dört obadan oluşmaktaydı. Bunlar; Tatarlı, Altıgöz, Bekirli, Azizli, Veysiye, İmran, Hadilli, Değirmendere, İseli, Hürüuşağı, Ceyhan Bekirlisi, Almagöllü, Yalak, Mustafabeyli olarak bilinmektedir. Ceridli Aşireti'nin asıl bölgelerdeki nüfusu ile başka bölgelere göç eden nüfusu düşünecek olursak, Ceridliler, kalabalık bir boyu temsil ediyorlardı.⁶⁵

1.6.7. Menemencioğulları Aşireti

Habib Çelebi kethüdasına bağlı olan Menemenci Aşireti, İçel'in Selendi Kazası ve yakın çevrelerde yaşamaktaydı. Daha sonraları buldukları bu bölgeleri terk ederek Adana taraflarına göç etmişlerdir. Kışları Çakır isimli Adana'ya bağlı bir yerde kışlarlarken, yazları ise Niğde'ye bağlı Üç Kuyulu isimli bölgede yaylamaktaydılar. Osmanlı arşiv belgelerinde, bu aşiretin Seyyid olduğuna dair İstanbul nakibü'l-eşrafından alınmış bazı önemli belgeler bulunmaktadır. Yani Menemencioğulları, Hz. Peygamber'in soyundan gelmekteydi. Bu sebeple devlet, bu aşiretten her hangi bir vergi almıyordu. Bu aşiretin kayıtlı toplam 115 seyyid askeri, 17.207 koyun ve 310 devesi vardı. Adana'da oturan Menemencioğulları ile ilgili fazla kayıt bulunmamaktadır.⁶⁶

Menemencioğulları, sonraki yıllarda gittikçe güçlenerek çevrede önemli bir aşiret haline gelmiştir. Bu güç, aşiret mensupları üzerinde farklı etkilere yol açmıştır. Aşiretin asi bir tavır içerisine girmesi, bu etkilerin en başında gelmekteydi. Aşiret mensupları, etrafa huzursuzluk vererek eşkıyalık olaylarında rol oynamaya başlamışlardı. Aşiretin önemli bir kısmı sonraları, Karaisalu ve çevresinde önemli bir cemaat olan Bulahadioğlu Cemaati ile birleşmişlerdir. İki cemaat arasındaki bu birleşme, çevre ahaliye kötü etkiler bırakıyordu. Civar köyleri yağmalayarak etrafa

⁶⁵M. Fatih Sansar, "19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler", *Studies Of The Ottoman Domain*, Cilt: III, Sayı: 5, (Ağustos 2013), s. 2.

⁶⁶Demir, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Bozdoğan Cemaatlerinin Demografik ve Ekonomik Durumu Üzerine Bir Araştırma*, s. 121-122.

zarar veriyorlardı. Devletin olaya el koyması ile durulan bu aşiret ilerleyen yıllarda eşkıyalığa tekrar başlamışlardır.⁶⁷

1.6.8. Küçükaliogulları Aşireti

Küçükaliogulları isminin nereden geldiği bilinmemekle beraber, bu aşiretin XVIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığını arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Genellikle bu tarz boy ve aşiretlerde bu durumlar sıkça rastlanır. Birçok boyun tam olarak nereden geldiği, hangi kola mensup olduğu bilinmemekle beraber herhangi bir belgeye de ulaşılmaz.⁶⁸

Küçükaliogulları, XVIII. yüzyıldan sonra, Özer-İli olarak bilinen Payas ve çevresinde ikamet etmekteydiler. Küçükaliogulları ile ilgili bilinen tek şey, bu aşiretin yaptıkları eşkıyalık hareketleridir. Eşkıyalık olaylarında en ön safhalarda yer alan bu aşiret, hacılara saldırma ve devlet görevlilerinden haraç almaya kadar ciddi boyutlarda eşkıyalık yapmaktaydılar. Küçükaliogulları ailesinin, buldukları bölgede ömürleri çok uzun olmamıştır. Ancak yüz yıl kadar dayanabilen bu aşiret, buldukları bölgede genellikle huzursuzluk çıkartıyordu. Yaşadıkları yerlerde emniyetsiz ve düzensiz bir ortam oluşuyordu ve bu düzensizlik geniş alanlara yayılmıştı. Çünkü Küçükaliogulları büyük bir aileydi ve geniş bir alana yayılmışlardı. Halep, Adana ve Maraş'a kadar yayılmış durumdaydılar. Ailenin başına Küçükali'den sonra; oğlu Halil Bey, Mehmet Dede Bey, Mustafa (Mısdık) Bey, Dede Bey, Dede Bey'in oğlu Hakkı Özer adında altı kişi geçmiştir. Bu isimlerden en önemlisi Halil Bey olmuştur.⁶⁹

1.6.9. Özeroğulları Aşireti

Özeroğulları, Avşarlar ve Bayatlar'ın en mühim boylarından biridir. XIV. ve XV. yüzyıllarda Halep, Antep ve Antakya bölgelerine yerleşen Türkmen topluluklarının en köklüleridir. Amik Ovası'nda yaşayan Avşar boyu iki kola ayrılır. Biri Gündüzoğulları, diğeri ise Dört Yol ve Payas'a egemen olan Özeroğulları'dır. Bu cemaatin, Memlükler zamanında Antakya'ya egemen olduğu bilinmektedir. Amik Ovası'na sahip olan Özeroğulları, XV. yüzyılda Gündüzoğulları için Antakya'yı

⁶⁷Tatar, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskânı, s. 91.

⁶⁸Mahmut H. Şakiroğlu, "Çukurova Tarihinden Sayfalar 1. Payas Ayanı Küçük Ali Oğulları", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, Cilt.: XV, Sayı :26, Ankara (1992), s. 104.

⁶⁹Canbolat, Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı, s. 57.

boşaltmak zorunda kalmışlardı. Bu cemaatin geçmişi Ramazanoğulları dönemine kadar uzanmaktadır. Uzun bir geçmişi olan Özeroğulları, Oğuzlar'dan ayrı bir yapıya sahip bir Türkmen topluluğudur. XIX. yüzyıla gelindiğinde bu aile mensuplarının çoğu Küçükhalioğulları Aşireti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Böylelikle Payas'da yaşamaya başlayan Özeroğulları'nın yaklaşık yüz yıl kadar ömürleri olmuştur.⁷⁰

1.6.10. Ulaşlı Aşireti

Ulaşlılar'ın merkezi, Bulanık yani şimdiki ismi ile Bahçe İlçesi idi. Maraş Bölgesi'nde yaşayan birçok kolu vardır. Ulaşlı Aşiret'i Gavurdağları'nın en yüksek ve sarp yerinde otururdu. Karayığitoğlu, Kaypakoğlu, Alibekiroğlu ve Çendoğlu isimli dört haneden oluşuyordu. Aşiret mensuplarının en önemli özellikleri, yırtıcı, cengâver, mert ve cesur kişiler olmalarıydı. Aşirette, ağalık sistemi ön plandaydı. Ağalık babadan oğula geçerdi. Böylelikle bölgedeki yönetim, aile üyelerinde kalırdı. Bu dört aile üyelerinin her biri ayrı bir zorbalıkta idi. Ulaşlı Aşireti'nin en çok Küçükhalioğulları ile münasebetleri vardı. Bu münasebet bazen iyi, bazen de ele silah almayı gerektirecek münasebetler oluyordu. Ulaşlı Aşireti, devlet ile çatışmalara girmiş, hırçınlıkları ile buldukları bölgenin valilerine zorluk çıkartmışlardır.⁷¹

1.6.11. Gökvelioğulları Aşireti

Kadirli ve Kozan yöresinde bulunan, Sumbas ve Çukur köyü civarında hâkimiyet alanlarını kurmuşlardır. Gökvelioğulları hakkında, geniş bir bilgiye ulaşılmaz. Yaptıkları eşkıyalık olayları ile adını duyurmuşlardı. Kendi başlarına hareket ettikleri için sürekli problem çıkartırlardı. Kozanoğulları'nın, bölgede topladıkları haraçları vermedikleri gibi bölge memuruna bağlılık göstermemişlerdir. Kanunları hiçe sayarak devlete isyan etmişlerdir. 1757 yılında aşiret beyi olan Gökvelioğlu Mustafa, devlete itaatsizlik dolayısıyla hapse girmiş fakat uzun süreli olmamış ve kefaretle serbest bırakılmıştı. XIX. yüzyılın sonlarına kadar derebeylik hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir. 1865 yılında Fırka-i İslâhiye Ordusu derebeylik yönetimini ortadan kaldırmıştır. Bunun sonucunda Gökvelioğulları'nında ömrü pek uzun olmamıştır.⁷²

⁷⁰Canbolat, *Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı*, s. 23-24.

⁷¹Bayazıt, *Aşiretlerin İskânları*, s. 87-89.

⁷²Topaloğlu, *Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları*, s. 48.

1.6.12. Gündüzlü Aşireti

Avşarların en önemli ikinci boyunu, Gündüzlüoğulları oluşturmaktaydı. Gündüzlüoğulları'nın başında Mehmet Bey bulunmaktaydı. 1482 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Çukurova Bölgesi'ne adım atması ile bölgedeki aşiretler ve Osmanlı arasında çatışma çıkmıştır. Bu çatışmaya Türkmenler'in yanında, Gündüzlüoğulları da katılmıştır. Yapılan çatışmaların sonucunda, Türkmenler yenildiği gibi Gündüzlüoğlu Mehmet Bey de savaşta ölmüştür. Bu çatışma, Gündüzlü Aşireti'nin de sonunu getirmiş, bir süre sonra dağılmışlardır. Dağılan Gündüzlüoğulları'ndan bir kısmının İran'a gittiği bilinmektedir. Geriye kalan kısım ise bugünkü Taşoluk ile Menteşe arasındaki yüksek kesimlere göç etmişlerdir. Gündüzlü Aşireti, dağıldıktan sonra bölgenin kalan kısmı Özeroğulları'nın eline geçti. Osmanlı Devleti döneminde, Gündüzlüoğulları'nın kaldığı bölgelere "Kaza-yı Gündüzlü" ismi verilmiş, Özer Sancağı'na bağlı yaşamışlardır. Aşiretin yerleşim alanları; Kırıkhan Hassa yolu üzerinde bulunan ve Kara Mağara Köyü'nden başlayan alanları kapsamaktadır. Aşiretin ismi, günümüzde hala Gündüzlü adıyla anılmaktadır. Aşiretin bulunduğu mevki, Gavurdağı ile Çukurova arasında bulunan kestirme yolları üzerinde bulunduğu için, eskiden beri önemli olmuştur. Ayrıca hacı kafilelerinin ve kervanların güvenli bir şekilde geçiş yapması için Gündüzlüoğulları tarafından korunan bir bölgeydi. Bölgeden geçen derenin adı Gündüzlü Çayı olarak kayıtlara geçmektedir. Bu çevreden, Leçe'ye olan bölüme kadar, aşiret ile alakalı mezar ve kalıntılara rastlanmaktadır.⁷³

1.6.13. Sırkıntılı Aşireti

Hangi boya mensup olduğu bilinmemektedir. Çukurova Bölgesi'nin en büyük ve kalabalık aşiretlerinden biridir. Kışları, Adana ile Sis arasına göçerlerdi. Yazları ise İnderesi yöresine yaylaya çıkarlardı. Bu aşiret ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Kozanoğulları'nın emri altında bulunuyorlardı. Bölgede bulunan cemaatlerin çoğu, Varsak Aşireti'ne mensup olduğu bilinmektedir. Daha sonraları Fırka-i İslâhiye ile Sırkıntı Aşireti'nin tamamı Kozan ile İmamoğlu arasındaki mevkiye iskân edildiler. Günümüzde nahiye olan Sırkıntı'nın adı değiştirilerek Tepecikören olmuştur.⁷⁴

⁷³Canbolat, *Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı*, s. 21-22.

⁷⁴Topaloğlu, *Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları*, s. 48.

1.7.Çukurova’da Bulunan Cemaatler

1.7.1. Şam Bayad (Bayat) Cemaati

Çukurova Bölgesi’nde hüküm süren ve uzun bir geçmişi olan aşiretlerden biri de Bayadlardır. Oğuz boyundan geldiği tartışma konusu olan Bayadlar’ın birçok bölgede izlerine rastlanılmaktadır. Bayadlar, Yeni-il Türkmenleri’ne tabi büyük bir cemaattir. Bu cemaate mensup bazı gruplar, Yüreğir ve Adana çevresinde yaşamakta iken, bazıları da buldukları yerleri terk ederek başka yerlere göç etmişlerdir. Cemaatin içerisinde farklı gruplar da bulunmaktaydı. Kocabeğ Cemaati, bunların başında gelir.⁷⁵

1.7.2. Beğdili Cemaati

Halep Türkmenleri’nin en önemli kollarından birisini oluşturmaktadır. Cemaatin asıl yerleşim yeri Urfa olup, Amik Ovası’na kadar yayılmışlardı. Belgelerde, toplam on iki bin civarında çadıra sahip oldukları bilinmektedir. Beğdili’nin, tarihi bir geçmişi vardır. Selçuklular döneminde yer alan bu boy, Selçuklu-Bizanslı mücadelesinde, Bizanslılar’a karşı mücadele vermiş, önemli askeri kuvvetlerden birini oluşturmuşlardır. Sonraları, Moğol baskınları sonucu önemli kayıplar vermiş, nüfus olarak epey azalmışlardır. Bey atamalarını genellikle dışarıdan yaptıkları için, El Beyli olarak da anılmışlardır.⁷⁶

Bu cemaatin asıl kolları, Halep Türkmenleri arasında yaşamaktaydı. Bu bölgeden başka Bozulus’ta da Beğdili nüfusu yer almaktaydı. Dulkadirli Bölgesi’nde bu boyun izlerine rastlanılmaktadır. Ayrıca bir grup Beğdili boyu, İran’da, Safevi hizmetinde yer alıyordu. Anlaşıldığı üzere bu boy geniş bir bölgeye yayılmış ve bazı boyları siyasi faaliyetlerde rol oynamışlardır.⁷⁷

XVI. yüzyılın başlarında, toplam kırk üç cemaatten oluşuyordu. Bozkoyunlu cemaatinin başında, At Güden Bey’in oğlu olan Karaman Bey bulunmaktaydı. Beğdili’ye tabi Bekir Bey ise Bekir Bey Cemaati adıyla bilinen cemaatin başında idi. Beğdili, XVI. yüzyılın sonlarına doğru toplam otuz adet cemaate sahip idi. Bu sayı

⁷⁵Tatar, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova’da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskânı, s. 74.

⁷⁶Canbolat, Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı, s. 22.

⁷⁷Faruk Demirtaş, “Osmanlı Devrinde Anadolu’da Oğuz Boyları”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: VII, Sayı: 2, s. 359.

altmış altıya kadar yükseldi ve daha sonraları Beğdili atmış dokuz cemaatten oluştu. Bu cemaatlerden yirmi yedi tanesi Şefkat Bey idaresi tarafından yönetiliyordu. Beğdili'nin, yaklaşık bin hane dolayında bir nüfusa sahip olduğu bilinmektedir. Bunların en önemlileri: Karacalu, Kürtler, Bozkoyunlu, Kuzucuklu, Balabanlı, Taşbaş, Dimleklü, Ulaşlu, Tatalu gibi cemaatlerdi.⁷⁸

1.7.3. Karkınlı Cemaati

Karkınlı boyu, Kaşgarlı Mahmud'un eserinde, Oğuz kabileleri listesine dâhil etmediği iki boydan biriydi. Karkınlıların uyması gereken kuralları görmezden gelmeleri ve bazı hususlarda diğer boylara uymadıkları sebepleri ile Kaşgarlı Mahmud'un eserinde yer almamışlardı. Bir başka neden ise Halaç isimli bir kavimle birlik olmaları idi. Çünkü Halaç kavmi ile Oğuzlar arasında siyasi gerilim mevcuttu. Karkın boyu hakkında bu olayla dışında pek fazla bilgiye ulaşılmaz. Anadolu'nun doğu ve güney bölgelerinde ikamet eden bu boy, Türkmen Ulusları arasında yer almaktadır. Bu boy; Halep Türkmenleri, Dulkadirli, Ramazanlı İlleri ile Bozulus'un civarlarında faaliyet göstermişlerdir. Adana Vilâyeti tahrir defterlerinde, Osmanlı Devleti zamanında, Ramazanoğulları arasında Karkın boyuna ait bazı oymaklara da rastlanmıştır. Bunlardan Kanuni döneminde on dört, II. Selim döneminde ise yirmi dört hane bulunmaktaydı ve Tarsus da yaşayan Kosun boyuna tâbi bulunmaktaydılar. Başka bir Karkın boyu da yine Ramazanoğulları'nın büyük boylarından birisi olan Dünderlu kabilesine arasında yaşamaktaydı. Yine aynı dönemlerde Teke Sancağı'nda bu boya ait küçük bir oymak yaşamaktaydı.⁷⁹

1.7.4. Yağbasan (Yağıbasan) Cemaati

Türkmen kabilesinden olan Yağbasanlar, Sumbas Nahiyesi'nin üst kısımlarında ve dağ eteklerinde yaşarlardı. Kethüdarları, Gençoğlan oğlu Ahmet Ağa'dır. Genellikle buldukları Sumbas Bölgesi'nde, başına buyruk bir derebeylik olarak yaşamaktaydılar. Ayrıca Sumbas Nahiyesi'nden başka, Yağbasanlı Aşireti'nin kalabalık olarak bulunduğu bir yer de Saimbeyli ve çevresidir.⁸⁰

⁷⁸Mehmet Emin Üner, *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*, İstanbul, Yalın Yayıncılık, 2009, s. 46.

⁷⁹Demirtaş, *Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları*, s. 359.

⁸⁰Topaloğlu, *Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları*, s. 48.

1.7.5. Eymürler Cemaati

İçel Türkmenleri'nden olan Eymürler hakkında fazla bilgiye ulaşılmaz. XVII. yüzyılda yaptıkları eşkıyalık olayları ile adını duyurmuştur. Bu eşkıyalık neticesinde daha sonraları Humus'a sürülmüşlerdir. Bu iskân, Eymürler için oldukça kötü sonuçlar doğurmuştur. Humus ve çevresinde yaşayan Arap aşiretleri, bu cemaat mensuplarına dirlik vermemiş, Eymürler'den yaklaşık dokuz cemaat, bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. XVIII. yüzyılda Murat Pasa Köprüsü ile Saylak Köyü arasındaki bölgeye göç etmişlerdir. Bir kısmı ise Amik Ovası'na iskân edilmiştir. Eymürler'e tâbi olan obalar; Sincarlı, Osman Kethüda, Çarık, Karagözlü, Kaçar, Tosun, Kayalı, Dünderlı, Kara Avşarlı ve Genceli obalarıdır.⁸¹

1.7.6. Döğer Cemaati

Döğer Cemaati ile ilgili pek fazla kaynak bulunamamaktadır. Adının geçtiği kaynaklar ise sınırlıdır. Kayıtlara göre bu boyun en önemli bölgesinde, Halep Türkmenleri yer almaktadır. Diğer Döğer bölgesinde ise Bozular, Kerkük Sis ve Şam'da bulunan aşiretler yer almaktadır. Bu bölgelerde Döğer adında bazı oymaklara rastlanmıştır. XVI. yüzyılda Sis Sancağı'nda bulunan Savcı-Hacılı cemaati arasında da Düğerlü adlı bir cemaat de bulunmaktadır. Bu cemaat, vergi defterlerinde elli dört hane olarak gösterilmektedir.⁸²

⁸¹Canbolat, **Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı**, s. 23.

⁸²Demirtaş, **Osmanlı Devrinde Anadolu'da Oğuz Boyları**, s. 151.

II. BÖLÜM

2. ÇUKUROVA'DA EŞKIYALIK FAALİYETLERİ

2.1. Osmanlı Devleti'nin Bölgedeki İdari Durumu

Osmanlı Devleti'nde idari birim sancak olup, sancaklar da Eyalet ve Beylerbeyi denilen üst birimlerden oluşmakta idi. Sultan makamını temsil eden en yüksek yönetici kadrosu Beylerbeyi'dir. Eyaletlerin her sancağına, merkezden bir Sancakbeyi atanırdı. Ayrıca Paşa Sancağı olarak adlandırılan bir kişi, Beylerbeyinin eyalette sultanın otoritesini temsil eden en yüksek yöneticidir. Osmanlı Devleti'nde en önemli merkez şehir bölgeleriydi. Bu yöneticiler de şehir merkezlerinin en büyük amirleri sayılırdı. Aslında Beylerbeyi ve Sancakbeyleri bu durumda bir nevi askeri sınıfına mensup, bölge yöneticisiydiler. Devletin yönetim politikası genel çerçeve ile bu şekilde sürdürülmekteydi. Fakat sonrasında gelişen durumlar devletin asıl politikasını; yani yönetim ile reaya arasındaki sürdürülmesi gereken huzur ortamını yavaş yavaş yok etmeye başlamıştı.⁸³

2.2. Eşkîyalığın Doğuşu

Eşkîyalık, kişilerin mal ve eşyalarına el koyma, canlarına kastetme, maddi ve manevi her türlü devlete ve halka zarar veren özel bir teşkilatlanmadır. Asi grupların, aşırı hırçınlıklarının doğurduğu sonuçlardır. Sosyal bir olgu olan bu özel teşkilatlanma, tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanlığın yaşamak zorunda kaldığı toplumsal bir olaydır. Bu tip olaylar, düzeni bozulmuş ve ekonomik şartların kötüye gittiği bölgelerde sıkça rastlanan bir durumdur. Doğu bölgelerin yanı sıra Batı dünyasında da bu tür olaylar yaşanmakta idi. İslam tarihinde, genel olarak hırsızlık yapıp halkın canına kasteden, haraç mantığı ile insanları soyan gruplar için “yol kesen” anlamında eşkîyalık için birçok terim kullanılmakta idi. Osmanlılar da genel olarak kullanılan terim “şaki” olmuştur. Bunun çoğulu olarak “eşkîya” tabiri kullanılmıştır. Osmanlı tarihi kaynaklarda bunlardan başka “celali”, “eşirra”, “harami”, “haramzade”, “türedi” ve “haydut” gibi kelimeler de şakinin karşılığı olarak kullanılmıştır.⁸⁴ İslam literatüründe de şaki kelimesi vardır. Kur'an-ı Kerim'in

⁸³Hüseyin Arslan, **16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, Haziran 2001, s. 46.

⁸⁴ Üner, **Aşiret, Eşkîya ve Devlet**, s. 67-87.

bazı ayetlerinde şakilik kelimesi kullanılmaktadır. Şakiler Kuran-ı Kerim’de; Allah’ın emir ve yasaklarına uymayan, her türlü kötü ameli işleyen, mutsuz insanlar diye bahsedilmektedir. Kuran-ı Kerim’de bu insanların yerinin cehennem olduğu yazmaktadır.⁸⁵

Eşkialık olaylarını, çoğu zaman iktidara karşı yapılan bir eylem olarak da görülmektedir. Ezilen halkın menfaatlerini korumak amacı ile merkezi otoriteye karşı tepkilerini göstermişlerdir. Böylece şöhret kazanmış, kahramanlık destanlarına konu olmuş, birçok eşkıyalık olayı türemiştir. XIV. yüzyıldan itibaren artan eşkıyalık, XVI. yüzyılda iyice kendini göstermiştir. Sadece Osmanlı Devleti’nde değil, birçok Akdeniz ülkesinde eşkıyalık olayları görülmekte idi. XVII. yüzyılda ise artık doruk noktasına gelen eşkıyalık, Osmanlı Devleti’nde büyük problemlere neden olmuştur. Bu nedenle devlet otoritesi sarsılmış, savaflara giden asker sayısında a zalmalar olmuştur. Askerler artık sefere gitmek yerine, firar yolunu seçmişti. Tımar sisteminin çökmesiyle sipahilerin seferlere gitmemesi, bunların tımarların ellerinden alınmasına neden oldu. Tımarları terk eden sipahiler, işsiz kalan eli silahlı sekbanlar, vergilerini ödemeyen bazı aşiretler eşkıya gruplarını oluşturdular. Bu dönemlerde tüfeğin yaygınlaşması ve kolayca alınıp satılması, eli silahlı çete gruplarının oluşmasına neden oldu. Bu çetelerin çoğu eski bir devlet görevlisi, tımar sahibi ya da yüksek rütbeli asker idarecisi idi. Bunlar, devletin zayıf anını bekler, bilhassa savaş dönemlerinde huzursuzluk çıkartırlardı. XVI. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti’nin doğuda ve batıda iki cepheli bir savaş içerisine girmesi, bu eşkıya gruplarının etkin rol oynamasına neden olmuştur. Devlet içi siyasi faktörler; özellikle siyasi otorite olan padişah ve taht kavgaları, bunun sonucu gelişen vezir ve saray içi entrikalar, otoriter dengeyi bozmuştur.⁸⁶

Dirlik sahipleri, normal şartlarda eşkıyaya karşı, buldukları bölgenin güvenliğini sağlamakla sorumlu idiler. Bölgenin, baş koruyucuları görevini üstleniyorlardı. Bu dirlik sahiplerinin başında da tımarlı sahipler dururdu. Bu dönemde, diğer devlet görevlilerinin ilgisizlikleri yüzünden, incelenen belgelerde görülen pek çok eşkıyalık faaliyetinin, kendileri tarafından bizzat yapıldığı ya da bu

---

⁸⁵ Hud Suresi, I. Cüz, 105. Ayet, Leyl Suresi’nde de şaki insanlardan söz edilir.

⁸⁶Üner, **Aşiret, Eşkilya ve Devlet**, s. 67-87.

faaliyetlere, bir kısım menfaatler doğrultusunda destek verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Artık devlet içerisinde eşkıya grupları baş göstermeye başlamıştı.⁸⁷

Oluşan silahlı çeteler, XVI. yüzyılın sonlarına doğru kırsal kesimlerde yaşayan düşük gelirli toplumdaki kesimlerden meydana gelmekte idi. Elbette bu çeteler birden oluşmadı. Bunlar uzun ve meşakatli bir sürecin sonucuydu. Bu süreçte, kırsal kesimdeki nüfusun en büyük kısmı köylülerden oluşuyordu. Köylülerin önemli bir bölümü, devlet tarafından silahlandırılmış ya da kendi kendilerine silahlanmışlardı. Köylerini boşaltmayan ya da eşkıya çetelerine katılmayan köylüler ise geçimlerini sağlamak amacıyla köylüleri kullanan çeşitli devlet adamları ve eşkıyanın açık birer hedefi haline geliyordu.⁸⁸

2.3. Celali İsyamları ve Eşkıyalığa Etkileri

Celali İsyamları, devletin içerisinde en uzun süren ve devleti en çok etkileyen isyamlardan biridir. İsyanın sebepleri arasında, ilk başta devlet idaresindeki düzensizliklerden ve devlet idaresini ellerinde tutan baş memurların sorumsuzlukları yer alıyordu. Görevlerini suiistimal etmeleri, halktan aşırı vergi alımı belki de isyanın temelini oluşturmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde vergi, devlet ile reaya arasındaki alışverişi sağlamaktaydı. Devlet birçok olgu üzerinden reyadan; önce İslam hukukuna, sonra da Örfi hukuka dayanarak vergi tahsil etmekteydi. Bu işleyiş, vergi miktarlarının keyfi ve çıkarlara yönelik artmasıyla, reaya ve devlet arasındaki ilk çatlakları oluşturmaktadır. İsyamların çıkmasının bir diğer nedeni de Osmanlı'nın tabii sınırlara ulaşmış olmasıydı. Olabildiğince ülke ve toprak fetihleri yaparak, devletin sınırlarını en uç noktaya getirmiştir. Devlet olabildiğince fazla nüfus hareketliliği yaşamakta idi. Bu da etnik kökenin değişmesi ve farklılaşması anlamına geliyordu. Nüfus artışı devlette birçok sorunu beraberinde getirdi. Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya sokan asıl mesele, genel nüfus artışından ziyade, özellikle geliri düşük alanlarda, yoksulluk sınırındaki toplulukların artması idi. Halk, sadece kendi ürününü hasat edecek durumda idi. Bu durum ilerde daha da kötüleşip, geçimini

---

⁸⁷Süleyman Demirci-Hasan Arslan, "Eşkıyalar ve Osmanlı Devleti", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, (2012), s. 60.

⁸⁸ Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet**, s. 159.

sağlayamayan ve topraksız kalan bir toplum ortaya çıkarmıştır. İşsiz bekârların çoğalmasında başıboş, tehlikeli bir topluluğun çıkmasına yol açmıştır.⁸⁹

İnsan artışının, verim yetersizliğinin yanı sıra, genel sorunlardan biri de yaşanan veba yani salgın hastalıklar da insanları krize sürüklemeye yetecek nedenlerdendi. Yoksulluğun yanında yaşanan iklim etkisi, halka daha da ağır bedeller ödetmekte idi. O dönemlerde yaşanan kuraklık, beraberinde kıtlığı da getirmişti. Kuraklık kısa sürmüş olsa da etkisi büyük olmuştu. Kuraklık ile birlikte devlet, daha kötü koşullar altında kalmıştı. Bu durum, devletin en büyük sorunlarından biri olan eşkıya çetelerini ortaya çıkarmıştır. Aslında bu çeteler her daim var olmuş, fakat kendilerini bu kadar belli etmemişlerdi. Devletin kriz ortamında çeteler iyice büyüdü, saldırıları ağırlaştı, köy ve kasabalara zarar vermeye başladılar. İlerleyen zamanlarda bu çeteler “Celaliler” diye adlandırılan, başlarında asi komutanların bulunduğu orduları ortaya çıkardı. Bu sırada, Macaristan’da ve İran’da sürdürülen savaşlar, Osmanlı Devleti’nin Celali grupları ile uğraştırmasını zorlaştırmıştır.⁹⁰

Osmanlı Devleti’nin en büyük geçim kaynağı her daim toprak olmuştur. Osmanlı’da yaşayan halkın çoğu toprakla ilgilenmekte idi. Tımar sistemi, Osmanlı topraklarının düzenini sağlaması açısından önemli idi. XVI. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti’nde düzen farklı bir yol almaya başlamıştı. Halka yapılan haksızlıklar ve köylerdeki asayişsizlik, isyan harekâtını doğurmuştu. Savaşlar, köylü halkı bıktırmıştı. Askerlerin isteksiz halleri, savaşların uzamasına neden oluyordu. Halkın geçim sıkıntısı, vergi adaletsizliği, devlet memurlarının baskıları ve çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri, halkın devlete olan güvenini azaltmıştır. Yaşanan olayların hepsi, isyanı teşvik eder hale gelmiştir. Celali İsyanları’nda yer alan sadece yerel kısım değildi. Suhtelerin ayaklanmasında, isyanların artmasında etkili olmuştur. İsyanı teşvik eden gruplar, genellikle devletin orta halli sınıfları idi. Durumları iyi olan yani zengin zümre ise, kendi çıkar ve menfaatleri peşine düşmüştür. Arazilerini genişleterek, derebeylik sistemini tekrar oluşturmaya çalışıyorlardı. Düzeni sağlamak yerine, halkı birbirine düşürüyorlardı. Kadılar ve naibleri, soygunculukta ileri gitmekte, yoksul halkı sömürmekte idi. Adaletin dürüstlüğü bir kenara iten kadılar

⁸⁹ Sam White, **Osmanlı’da İsyân İklimi**, Alfa Yayınları, İstanbul, Eylül 2013, s. 118-225.

⁹⁰ White, **Osmanlı’da İsyân İklimi**, s. 118-225.

ve özellikle naibleri; mahkemeden aldıkları haksız kazanç ile yoksul halkın gözü önünde, devletin idaresini ve itibarını düşürmeye başlamışlardı. 1556 yıllarında durum daha da kötüleşmişti. İdari yönetim zayıflamış, devlet içi gerilim iyice artmıştı. Merkezden Anadolu'ya gönderilen ya da vazifelendirilen asker ve özellikle müfettişler, bölgelerde haksız uygulama ile ortalığı iyice karıştırıyorlardı. Devlet içerisinde de bu sorunlar baş gösterince, ülkenin birçok yerinde isyanlar baş göstermeye başlamıştı.⁹¹

1556-1610 yılları arasını kapsayan ve devlet üzerinde derin izler bırakan Celali İsyanları; Timur istilasından, I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı tarihindeki en büyük kriz idi. Durumundan hoşnut olmayan çaresiz halk, para karşılığında bu isyana teşvik ediliyordu. Asi elebaşlarının topladığı bu ordular, yaklaşık olarak on yıllık süre zarfında, sürekli isyan halinde olup, devleti zora sokmuşlardı. Eyaletleri yağmayıp, devlet idaresine karşı çıkarak devletin büyük bir kısmını mahvetmişlerdi. Huzursuzluk, şiddet ve isyan Osmanlı Devleti'ni sarsmıştı. Geniş içerikli, uzun bir isyan olmasına rağmen Osmanlı Devleti bu karışıklıkların önüne geçebilmiş, isyancıları durdurabilmek için büyük önlemler alınmıştır. Fakat her ne kadar durdurabilmiş ise de devlete faturası ağır olan büyük zararlar vermiş idi. Devlet ile reaya arasında güvensizlik oluştu. Vergilerin ağırlığı altında ezilen halk, artık kendi devletine güvenemiyordu. İsyanda yakalanan birçok asker ya öldürülmüş ya da devlete bağlılıklarını bildirerek, rütbeli asker olarak işlerine devam etmişti. Böylece, buna benzer isyanların çıkmasına zemin hazırlanmış oldu.⁹²

2.4. Ayanların Eşkivalığa Etkileri

Ayanlar, bölgenin ileri gelenlerinden ya da halk tarafından seçilen devlet görevlileriydi. Ayanlık, yerli nüfusun kendi bölgelerinde seçtikleri kişiye, yönetim yetkisi verme anlamına gelmekte idi. Her bölge, kendi yöneticisini seçme hakkına sahipti. Aslında bu idari seçim, derebeylik rejiminin yansımalarıydı. İlk başlarda düzeni sağlayabilen, işleri hak ve hukuka dayalı yönetebilen ayanlık merkezi, özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştı. Anadolu'nun her bir bölgesinde hatta Rumeli'de bile ayanlık sisteminde yavaş yavaş bölünmeler meydana

⁹¹ Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Cem Yayınevi, İstanbul, Eylül 1995, s. 283.

⁹² White, **Osmanlı'da İsyân İklimi**, s. 254-255.

gelmişti. Osmanlı Devleti'nde merkeziyetçilik kavramı, yerini düşmanlığa bırakmıştı. Artık gizliden gizliye bölgesel yönetim baş göstermekteydi. Aslında bu yönetim şekli, Osmanlı Devleti'nin geçmişinde olmayan ve devlete aykırı bir yönetim şekli idi. Osmanlı Devleti'nde sadece tek bir kavram mevcuttu. Asıl olan, her daim merkeziyetçilik idi.⁹³ Fakat bilinenlerin aksine merkeziyetçilik kavramı ayanlık usulü ile yıkılmaya başlamıştı. Devletin yükünü hafifletmek amacıyla kurulan ayanlıklar, devletin en büyük sorunu haline gelmişti. Sorunları halletmek için farklı yollara başvuran Osmanlı Devleti, ayanlara geniş yetkiler vermeye başlamıştı. Bu şekilde düzeni sağlayıp ayanları ellerinde tutmaya çalışmışlardı. Artık bütün güçleri ellerinde bulunduran ayanlar, güçlerini sağlamlaştırmak için düşman devletlerle ittifak kurmaya çalışmışlardır.⁹⁴

Devletin gücünü kaybetmesi, ayanların işine gelmişti. Anadolu'nun başlıca dayanağı, devletin siyasi gücü artık ayanlar olmuştu. Devlet, her probleminde ayanlardan faydalanma yollarına girmişti. Devlete isyan edenlerin durdurulması, vergilerin toplanması, orduya asker temini gibi konularda ayanlardan yardım alıyordu. Ayanlar, tabi ki de devletin her istediğini yerine getirmiyordu. Çıkarlarına ters düşecek olaylarda devletin isteklerine sırt da çevirebiliyorlardı. Şakilerle ilgili konularda özellikle levend eşkıyasının yakalanması ile ilgili, devletin göndermiş olduğu pek çok emirlere uyulmamıştır. Eşkıyalığa göz yumulmuş, hatta bununla da kalmayıp onlarla ittifak kurarak halkı soyup, zulmettikleri görülmüştür.⁹⁵

Bu gibi olayların ortaya çıkması, devletin siyasi yapısıyla alakalıdır. Bu durum, özellikle XIX. yüzyılda uygulanan, ayan politikasının bir ürünüdür. Bu dönemle birlikte taşradaki merkezi otorite gücü aşağı çekilmiş, bölgesel yöneticilerin söz sahibi olduğu yeni bir dönem açılmıştır. Taşradaki merkeziyetçiliğin azalması, direk olarak yerel güçlerin etkinleşmesine ve ayanlık merkezinin hızlı bir şekilde yaygınlaşmasına neden olmuştu. Özellikle devletin karmaşa içerisinde olması, yerel yönetimlerin işine gelmiş, taşra bölgelerinde hâkimiyet sağlayarak silah kullanıp, siyasi üstünlük kurmaya çalışmışlardı. Bu olaylar Osmanlı Devleti'nde uzun süre

---

⁹³Mustafa Akdağ, "Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri 1730-1839", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VIII-XII, Sayı: 14-23, Ankara (1975), s. 53.

⁹⁴Jane Hathaway, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyân ve Ayaklanma**, İstanbul, Alkım Yayınları, 2010, s. 187.

⁹⁵Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, Ankara, (Ankara Üniversitesi DTCF, Yayınlanmış Doçentlik Tezi), Türk Tarih Kurumu Basımevi, (1994), s. 141.

devlet siyasetinde rol oynayacak hanedan kimliğini taşıyan, büyük ailelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın siyasi boşluğunu bu aileler doldurmaya başlayacaktı. Mukataaların ve voyvodalıkların yerel ayanlar tarafından yönetilmesi, bu grupların her alanda zenginleşmesine ve nüfuz alanlarının artmasına sebep olmuştur. Böylece XVIII. yüzyıldan itibaren taşrada, ayanlıkların güçlenmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti siyasi anlamda otoritesini kaybetmeye başlamıştı.⁹⁶

Çukurova Bölgesi, ayanlık mücadelesinde, önemli merkezlerden biri olmuştur. Menemencioğulları, Küçükcalioğulları, Kozanoğulları yerel yönetimde otoriteyi ellerinde bulundurmak amacıyla, ayanlık mücadelesinde Çukurova'da rol oynayan aşiretlere örnek verilebilir. Ayrıca, ayanların Osmanlı idaresi ile olan iktidar mücadelelerinin yanında, kendi aralarındaki mücadelelerini de eklemek gerekir. Örneğin, Menemencioğlu Aşireti beylerinden olan Habib Bey ile Hasan Paşazade arasında, uzun yıllar ayanlık mücadelesi yaşanmıştır. Bundan ziyade Menemencioğlu Aşireti, kendi içinde sürekli çekişme yaşayan bir aşiretti. En büyük rekabeti kendi aralarında yaşamaktaydılar. Aşiret, en çok taraf seçme konusunda zorda kalmıştı. Kavalalı Mehmet Paşa ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen savaşta, askeri yardım konusunda aşiret ikiye bölünmüştü. Ahmet Bey, Mısır Ordusu tarafında bizzat yer alırken, Habib Bey ise bir süre Mısırlılara yardım etmiş, daha sonra Osmanlı tarafına geçmişti. Bu kargaşa zamanlarında olumsuz yönde etkilenen, bölge halkı oluyordu. Çünkü sürekli yaşanan ayanlık mücadeleleri, bölge halkı arasında iç karışıklıklara sebep oluyordu. Bunun yanında halkın güvenliğini tehdit edici ortamlar oluşuyordu. Örneğin; 1831 yılında Adana'dan Ulukışla'ya kadar olan bölgelerde, bir grup eşkıya halka kötü davranmakta, can ve mal kaybına neden olmaktadır. Halka sürekli zulmediyorlardı. Durumu öğrenen Osmanlı Devleti, bölgede görev alan Niğde, Tarsus ve Adana sancaklarının idari görevlilerinden, eşkıya grubunun yakalanıp, gereken cezaların verilmesini emretmiştir. Bölgenin güvenliğinin sağlanması ve derbentler inşa ettirilmesi için bölgeye gerekli görevliler gönderilmiştir.⁹⁷

---

⁹⁶Songül Ulutaş, "Tarsus Şer'îye Sicilleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Menemencioğlu Aşireti'nin Mısırlılara ve Osmanlı Devleti'ne İkili Yardım Faaliyetleri", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 1, (2006), s. 370-371.

⁹⁷Ulutaş, "Tarsus Şer'îye Sicilleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Menemencioğlu Aşireti'nin Mısırlılara ve Osmanlı Devleti'ne İkili Yardım Faaliyetleri", s. 371.

Çukurova Bölgesi, ayanların eşkıya ile anlaşarak yeni bir otorite oluşturdukları bir bölge haline gelmiştir. Çıkarlarına göre hareket eden ayanlar, bölgedeki eşkıya olaylarına göz yummakta idi. İçel Sancağı'nda buna benzer olaylar yaşanmakta idi. İçel Sancağı'nda görev alan kaza ayanları hakkında pek çok şikâyet gelmekte idi. Bölgede kaza ayanı olan Arapoğulları, Silifke Kazası ayanı Gölgeioğlu Mustafa ile yirmi sene sonra gene Mamuriye Kazası ayanı olan Abdulmuin Bey hakkında olan şikâyetler, bunların en önemlileri idi.⁹⁸

İçel yöresinde Abdulmuin'in dışında zulüm yapan diğer ayanlar ile de uğraşılmıştır. İçel Sancağı mutasarrıfı Vezir Hasan Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir yazıda, bölgede yaşanan olaylardan bahsetmiştir. İçel Sancağı'nda ayan olan Arapoğlu, kardeşi Abdülkerim ve Osmanoğlu Abdulkadir'in zorbalıklarından ve uzun süredir yaptıkları yağma, ırza tecavüz ve adam öldürme suçlarından bahsetmiştir. Bölgeye Çerkez Hasan Paşa görevlendirilinceye kadar, eşkıya her yeri sarmıştı. Ayanlar, bunlarla anlaşma yoluna girmiş, başlarına da sekbanları toplayarak bölgeyi yağmalayıp birçok soruna neden olmuşlardır. Suçlarını örtbas etmek için kendi adamlarına, din adamlarının kıyafetlerini giydirerek, İstanbul'a arz ve memnuniyetlerini bildirmişlerdi.⁹⁹

Karşlıoğlu Hacı Bey'de, Adana'da ayanlık peşinde koşan şahıslardandı. Adana halkından olan bu şahıs önce zorbalık yollarına başvurmuştu. Tarsus'un ileri gelenleri, esnaf ve halk Hacı Bey'in zulmünden sürekli şikâyet etmekte idi. Tarsus ahalisi, uzun süredir eşkıyalığı adet edinen Hacı Bey'den korkuyordu. Bunun nedeni ise bu kişinin Adana valisine karşı çıkması, isyan ederek sürekli yağmalar yapmasıydı. Bu nedenle pek çok eşkıyayı yanına toplayabilmişti. Tarsus çevresinde yedi köyü basmış, halkın mal ve hayvanlarını yağmalamışlardı. Yağma yapılan köylerden, devlete büyük oranda gelir temin ediliyordu. Fakat Hacı Bey'in zulüm ve yağmalamalarından sonra devlete giden gelirlerde azalmalar meydana gelmişti. Durumlar böyle olunca, devlet zorbalık yapan bu aile ile uzun zaman uğraşmak zorunda kamıştı. Bu aileyi durdurmak amacıyla devlet sorun çıkartan kişilere

⁹⁸ Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, s. 191-192.

⁹⁹ Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, s. 191-192.

sancakbeyliği vererek bunları himayesi altına alma yoluna girmişti. Bu sayede, isyanları bir nebze de olsa durdurabilecekleri düşünülmüştür.¹⁰⁰

Bu aileler arasında Küçükaliolu Halil Bey'de yer alıyordu. Bu aşiret, Şam ve Halep tüccarlarının mal ve eşyalarını yağmalayarak kendilerine büyük kazançlar elde ediyordu. Aşiretin en büyük gelir kaynağı bu idi. Buldukları bölgede, halka zulüm etmeleri sonucunda haklarında pek çok şikâyet geliyordu. Bu aile, ayanlık mevzusu ile yakından ilgilenmiştir. Küçükaliogulları yaşadıkları bölgede önemli hanedanlardan biri idi. Bu nedenle de ayan gibi hareket etmek istemişlerdi. Aşiretin, en çok hac yolcuları üzerinde etkileri vardı. Hacca gidenler, bu aşiretten korktukları için başka bölgelerden geçmek zorunda kalıyorlardı. Küçükaliogulları hakkında gelen şikâyetler artınca, devlet aşiret hakkında araştırmalara başladı. Küçükaliolu Halil Bey yakalanıp, ortadan kaldırıldı. Karanlı oğlu Hacı Bey'de, ayanlık konusunda aynı problemlere yol açınca bu olay üzerine eski Adana valisi Vezir Abdi Paşa tayin edildi. Abdi Paşa'nın, bölgede ki görevi kısa sürmüş, eski görevine tekrar dönmüştür. Bundan istifade eden Hacı Bey, Tarsus tarafına giderek halkı perişan etmiştir. Tarsus halkı, Abdi Paşa'ya eşkıya gruplarının yakalanmasında yardımcı olmuştu. Bunun intikamını almak üzere Hacı Bey'de, Tarsus'ta bulunan köyleri basarak, köy halkından birçok kişiyi öldürmüş, Adana'ya tekrar dönerek Çukurova Bölgesi'ndeki haydutlarla anlaşmıştı.¹⁰¹

2.5. Çukurova'da Aşiretlerin Eşkialığı

Çukurova Bölgesi yaşanan siyasi olaylar nedeniyle, eşkıyalık olaylarına son derece eğilimli bir bölge idi. Özellikle bölgenin coğrafyası, eşkıyayı saklamak için bulunmaz bir nimet sayılırdı. Bölgede en önemli ve eşkıyalık konusunda adı geçen mühim yer Gavurdağı diye adlandırılan bölgedir. Genellikle Osmanlı Devleti arşiv belgelerinde de, bu mevkide gerçekleşen eşkıyalık olayları ile ilgili birçok belge bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'ni sıkıntıya sokan hususlardan biri de aşiretlerin aşırı hareketleri olmuştu. Bölgede bulunan aşiretler, devlete eşkıyalık meselesin de büyük problemler yaşıyordu. En büyük sıkıntı ise bu eşkıya gruplarının tek bir yerde kalmaması idi. Konar-göçer yapıya sahip olan aşiretler, yer değiştirme konusunda artık tecrübe sahibi olmuştu. Bölgeyi çok iyi bilmeleri, saklanma

¹⁰⁰ Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, s. 220-243.

¹⁰¹ Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, s. 220-243.

konusunda çok yarar sağlıyordu. Devlet tarafında da takibi zor bir süreç başlıyordu. Ayrıca bu sürekli yer değiştirme mevzusu, eşkıyanın işine geliyor, geçtikleri ana yollar üzerinde seyahat eden insanları sürekli rahatsız ediyor ya da soygunculuk yapıyorlardı. Bu tür eşkıya olaylarında, merkezden gönderilen emirlerde, birden çok eyaletbeyi, kadısı veya sancakbeyi aynı anda haberdar ediliyordu. Böylelikle geniş yetki alanı ile yakalanma olasılıkları daha kolay oluyordu.¹⁰²

Eşkıyalık olaylarının meydana gelmesinde en büyük etken, devletlerin siyasi ve iktisadi problemleri idi. Osmanlı Devleti'nde de aynı sorunlar baş gösterdiği için eşkıyalık olayları iyice artmıştı. Osmanlı'da yaşanan bu sıkıntılar; yeni yerlerin keşfi ve bununla birlikte zenginleşen Avrupa'nın ellerinde bulunan altınları, Osmanlı'nın hammadde pazarını çöküşe uğratmıştı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin hazinesini daraltmış, ileride ekonomik sıkıntıların doğmasına neden olmuştu.¹⁰³ Yaşanan bu olayları göz önüne alırsak, Osmanlı iktisadisinin ne kadar zor süreçler geçirmiş olduğu ortaya çıkar. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda meydana gelen savaşlar, devletin kaynaklarını kurutmuş, mali sıkıntılar toprak sisteminde olumsuz değişimlere yol açmıştı. Osmanlı Devleti'nin tımarlı sistemi, askeri alanda meydana gelen ilerlemelerin gerisinde kalmış, onun yerine iyi eğitilmiş piyade birlikleri oluşturulmaya başlanmıştı. Bu durumda, bu piyadelerin oluşturulmasını sağlamak için maddi güce ihtiyaç doğdu. Birlikler için devlet nakit ödeme yapınca, kaynaklar iyice azaldı. Bu yeni birliklerin maaşlarını ödemek için gerekli olan para ise iltizam uygulamasından karşılanıyordu. Bunun anlamı ise gerek askeri değişiklikler ve yenilikler gerekse devletin diğer yenilikçi hareketlerinin faturası, en nihayetinde gene halktan çıkıyordu. Bölgenin eşkıyalık faaliyetlerinde, XIX. yüzyıldan itibaren artış görülmüştü. Devlet, bu dönemde aşiretlerin yapmış olduğu haydutluklarla sürekli uğraşmak zorunda kalmıştı. Özellikle Çukurova da baş gösteren eşkıyalık, bölgenin idarecileri ve özellikle bölge halkı açısından birçok olumsuzluklara yol açmıştır. Bu

---

¹⁰²Uzun, XVII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi, s. 132.

¹⁰³Ayşegül Hüseyinklioğlu, Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalık Olayları, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ (2001), s. 248.

dönemde, eşkıyalık öyle bir hal almıştır ki Osmanlı, dış siyaseti ile uğraşmaktan çok, bölgenin eşkıyaları ile uğraşmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁴

Bölgede genel itibariyle şakilerin sığındığı en önemli bölge, Gavurdağı ve çevresi idi. Asi Nehri ile Ceyhan Nehri arasında Gavurdağları uzanmaktadır. Dağların İskenderun’u gören kısmında “dağ köyleri” bulunmakta idi. Çukurova Bölgesi’nde bulunan Pazaryeri, yani günümüz adıyla Osmaniye kısmında ise “Kıyı Köyleri” yer alıyordu. Bölgenin üst tarafında, Karayığitoğulları bulunmaktadır. Kaypakoğlu nahiyeleri ile Tiyek yaylalarını da içine alan bölge, Ulaşlı Aşireti’nin mevkisidir. Ulaşlı Aşireti’nin bünyesinde yer alan Kapulu Aşireti, kışın Payas yöresine giderek “Hu” tabir olunan, toprak evlerde oturuyorlardı. Ormanlık bölgelerde oturdukları için kereste ticareti ile uğraşırlardı. Ulaşlı Aşireti, dağın en sarp bölgesinde otururdu. Böylece herhangi bir eşkıya saldırısında, buralara sığınıp, kolayca saklanabilirlerdi. Ulaşlı Aşireti’nin en büyük kolu, Ali Bekiroğulları idi. Bunların yurtları ise, Kösürek Dağı ile Güllü Dağları’na kadar olan bölgeyi içine alır. Ulaşlı Nahiyesi ile Ceyhan Nehri arasında kalan bölge ise Bulanık Kazası oluyordu. Çukurova Bölgesi’nde bulunan ve Payas’a bağlı olan diğer iki aşiret ise Tacirli ile Ceridli aşiretleri idi. Tacirli Aşireti, Bulanık Kazası’na bağlı Haruniye Kasabası’nda ziraat ile uğraşırdı. Göçebelikten vazgeçemeyen bu aşiret kışları sazdan kulübelerde otururlardı.¹⁰⁵

2.5.1. Çukurova’da Türkmenlerin Eşkîyalığı

Çukurova coğrafyasında yapılan şakilikleri, kısımlara ayırmak ya da aşiret üzerinden giderek incelemek daha tutarlı olacaktır. Bir önceki konu da anlatıldığı üzere Gavurdağı, bölgedeki şakileri gizleyen bir perde gibiydi. “*Cihan Nehri’nden, Belen Boğazı’na kadar olan Cibal-i müteselsileyse Gavurdağı denilir ki muahharen Cebel-i Bereket deyu tesmiye olunmuştur.*”¹⁰⁶ Ahmet Cevdet Paşa, Gavurdağı’nı bu sözlerle dile getirmiştir. Birbiri ardına uzayıp giden Gavurdağı ismi, sonradan Cebel-i Bereket diye değiştirilmiştir. Çukurova’da; Kozanoğulları, Avşarlar, Ceritliler, Tacirli, Sırkıntılar, Bozdoğanlar, Güveloğulları, Varsaklar yer alıyordu. Cebel-i

¹⁰⁴Fatma Müge Göçek, **Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü**, Ankara, Ayraç Yayınları, 1999, s. 109.

¹⁰⁵Yusuf Halaçoğlu, “Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı: 27, (Mart 1973), s. 6-7.

¹⁰⁶Cevdet Paşa, **Tezkire**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 124.

Bereket Dağları'nda; Ulaşlılar, Fettahoğulları bulurken; Payas ve Dört Yol Bölgesi'nde ise; Özeroğulları, Küçükaliogulları, Karamustafaoğulları en büyük Türkmen aşiret ve aileleri idiler.¹⁰⁷

2.5.2. Kozanoğulları'nın Eşkıyalığı

Kozan yöresi; kuzeyden Sivas, güneyden Adana ile doğuda Maraş, batısında ise Kayseri ve Niğde sancakları ile çevrilmiştir. Alan olarak, çok sarp ve dağlık bir bölgededir. Kozan halkı, genellikle Selçuklu Türklerinden oluşmakta idi. Kozan, adını bu isimle bilinen bir aşiretin kökünden almaktadır. Bu aşiretler, Kozanoğulları'nın yaya askerlerini oluştururlardı. Ceyhan Nehri'nin sağ kesiminde bulunan aşiretler ise atlı askerlerini oluştururlardı. Çukurova'da yaşayan bu Türkmen aşiretleri, Kozanoğlu ile sürekli karşı karşıya gelmek zorunda idiler. Kozanoğulları, aşiretler arasında en büyük ve güçlüsü olduğundan, bu aşiretler her zaman Kozanoğlu'na muhtaç olmuşlardı. Kozanoğlu'ndan izin almadıkça hareket edemez, yaylaya dahi çıkamazlardı.¹⁰⁸

Cevdet Paşa, Kozanoğulları ile ilgili Tezakir'de şunları kaydetmektedir: “O vakit, sancaklara sonradan katılan mutasarrıflara kaymakam, kaza kaymakamlarına ise müdür denilirdi. Buna nedenle, resmi tahrirlerde Kozan-garbi ağalarına Kozan kaymakamı ve Kozan-ı şarki ağalarına da Kozan-ı şarki müdürü yazılırdı. Kozan Sancağı ya Adana Eyaleti'ne ya da Ankara Eyaleti'ne bağlı olduğu halde Kozan-ı şarki Maraş Sancağı'na bağlı sayılırdı. Hâlbuki ikisi dahi suret-i müstakilede hükümet ederler ve hükümet emirlerini tanımazlar idi. Kozanoğulları idaresi, zorbalığa dayalı bir derebeylik olduğundan, Kozan ağaları istediklerini yaparlar ve hoşlanmadıkları insanı idam edebilirlerdi. Burada adalet yoktu. Müftü ve müderris var ise de, bunları dinlemezler ve kanunlara uymazlardı. Kozanoğulları, ölen bir kimsenin mirasını erkek evladına ancak geçinecek kadar verirler, kalanına el koyarlar, miras taksimi yaptırmazlar, miras mallarını dilediklerine verirlerdi. Kozanoğulları, çok evliliği bir adet olarak benimsemişlerdi. Kozan ahalisi, dindar ve salih âdemler ise de pek ziyade cehalet için de kalmış idiler. Ahaliden kimsenin Kozan dışına çıkmasına izin verilmez ve çıkan olur ise de Kozan'a sokulmaz idi. Adana valisi tarafından bir memur Kozanoğlu'nu görmek üzere bir iş için Kozan'a

¹⁰⁷ Bayazıt, *Aşiretlerin İskânları*, s. 21.

¹⁰⁸ Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989, s. 77-76.

gidecek olursa, Sis'e varıp kenarında dururdu ve Kozanoğlu emri altında olanlardan mübaşirlerden biri ile Kozandağı'na gider idi. Mübaşiri dolaşık ve çarpık yollardan götürerek, doğru yolları ona göstermez idi. Bu da gösteriyor ki bu aşiret, asi ve kendi başına hareketleri dâhilinde davranan, zorba bir tutum içerisinde yaşamakta idi. Bu durumda Kozanoğulları, buldukları bölgenin hâkimi konumundadırlar. Emri altındaki aşiretler de bu duruma boyun eğmek zorunda kalıyorlardı.¹⁰⁹

Bölge halkı, nasıl Kozanoğulları'ndan korkuyor ise, bölgede bulunan devlet memurları da Kozanoğulları'ndan çekinirdi. Fakat bu aralarında husumet olmayacağı anlamına da gelmezdi. Çünkü bu aşiret ile devlet arasında, çoğu zaman aşılması güç çatışmalar meydana gelmişti. Çatışmalar, genellikle Kozandağı ve çevresinde meydana gelirdi. Yaşanan çatışmaların birinde; devlet, eşkıyadan otuz kişi öldürmüş, yaralı sayısı ise yirmiyi bulmuştur. Eşkîya grubunun, yirmi sekiz askeri ve reisleri yakalanmış, devlet tarafından sorguya çekilmiştir. Diğer reislerden biri, çatışmada kaçmış, ikisi için ise arama yapılmıştır. Eşkîya çetesi, hezimete uğramış ve perişan olmuştur. Eşkîya tarafında hal böyle iken, devlet tarafında ise padişah askerlerinden yalnız bir kişi ölmüş, bir yüzbaşı ve sekiz yaralı ile geri dönmüştür. Kozandağı ve çevresi bir nevi eşkıyalık yatağına dönüşmüş, devlet baş gelemez hale gelmiştir.¹¹⁰

Şakiler, sürekli güvenliği tehdit eder hale gelmişti. Eşkîyalık hareketlerinin önlenmesinde taşradaki idarecilerin işbirliği yapmaları, merkezi idare tarafından istenen bir tutum haline gelmişti. Hatta gerekli hassasiyeti göstermeyen idareciler uyarılmakta idi.¹¹¹ Bu hassasiyet, genellikle Kozanoğulları üzerinde toplanmaktaydı. Kozanzadeler ile hükümet arasında çıkan bir mücadelede, Kozanzadelerden olan bir grup eşkıya, birlik olup asker kuvvetlerini vurarak, devlete karşı gelmişlerdir. Devletin, bu şakilere karşı mücadelesi sonucunda başarıya ulaşılmış ve ele geçirilen bozguncular, işledikleri cinayetler ve devlete karşı gelme suçundan dokuz kısma ayrılmıştır. İlk kısımda elli yedi kişi sorguya çekilerek bilgi alınmıştır. Bu isyancı eşkıya gruplarından bir kaç da olay sırasında kaçma teşebbüsüne girmiştir. Firari olan Tavşanoğlu Durmuş Ali ve Doldur Hasan'ın cezaları, işledikleri suç oranında belirlenmiştir. Daha sonra, diğer şakilerden Değirmenci Ali ve Kızılyer kâhyası

¹⁰⁹Cevdet Paşa, **Tezkire**, s. 112-114.

¹¹⁰**BOA. İ-DH, 554/38523, 1.**

¹¹¹ Kemal Kaya, "19. Yüzyılda Anadolu'da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar", **OTAM**, Sayı: 19, Ankara, (2006), s. 244.

Hamza'nın idam edilmelerine karar verilmiştir. İşledikleri suçlara göre dokuz kısma ayrılan bu eşkıyaların ikinci kısımdan, dokuzuncu kısma kadar olan suçlulardan yaşları on sekizden küçük olanlar hariç, diğerlerinin hapis cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Üçüncü kısımda, Akkayalı İbrahim ile Köstenli Köyü'nden Ahmet'in, dokuz ve dördüncü kısımdan Kallı Köyü'nden Kör Mustafa'nın, Buzak Köyü'nden Ali'nin, yedi ve altıncı kısımdan Erikli Cemaati'nden Karatepelioğlu Hüseyin, altı sene küreğe konulma cezası alarak Akka'ya gönderilmişlerdir.¹¹²

Osmanlı Devleti, Kozanoğulları'nın şakiliklerini bastırabilmek için yoğun çaba içerisine giriyordu. Mühim olan kısım sadece devlet ile çatışmaları değil, buldukları bölgede halka nefes dahi aldırılmamaları da devletin, çatışma alanını genişletiyordu. Yakalanan şakiler; idam cezasına, hapis cezasına ya da özellikle Suriye Vilayeti'ne gönderilerek, kürek cezasına çaptırılıyordu. Devlet ve paşalar arasında sürekli telgraf kullanılıyor, bölgede yaşanan son durumlardan birbirlerini haberdar ediyorlardı. Özellikle Kayseri mutasarrıflığı, Kozanlı Ahmet Paşa, yaptıkları harekâtlara dair, yüksek makamlar ile sürekli irtibat halinde olup, durumları haber etmekteydi.¹¹³

Asayişin sağlamak adına, bölgede askerler ya da paşalar birbirlerine şakiler konusunda yardım etmekteydi. Hacı Abdurrahman Bey, bulunduğu bölgedeki şakileri takip etmek ve yakalamak suretiyle, Gümülce taraflarına memur olarak atanmıştı. Adana Bostancı Paşası Ali Bey'in gönderdiği yazıda, Abdurrahman Bey'e yardım etmiş, her türlü emir ve teslim işlerinde görevine icabet etmiştir. Devlet, Filibe ve Çırpan taraflarına dahi, Abdurrahman Bey gibi işinde ehli bir memur tayin olunmasını lüzumlu olduğu görülmüştür. Bu taraflara bir memur tayin edildiği takdirde, bölgenin şakilerden temizleneceği bildirilmiştir.¹¹⁴

Eşkıya olaylarında, işi çıkmaza sokan durumlardan biri de, bu gibi olayların meydana geldiği bölgelerde, idarecilerin şakiler ile akraba olmaları durumudur. Çünkü bu durumlarda, idareci ve şakiler işbirliği içerisine giriyorlardı. Bunu ortaya çıkarmak için de devlet bir takım yollara başvurmuştu. Örneğin, eşkıyalık hareketinde bulunanlara karşı silahlı müdahale yapılmadan önce, itaat etmeleri için

---

¹¹² BOA. İ-DA, 1/7, 18.

¹¹³ BOA. İ-DH, 774/63047, 2.

¹¹⁴ BOA. HAT, 180/8124.

merkezlerden çağrılar yapılmakta idi. Gelen cevabın olumlu ya da olumsuz oluşuna göre devlet, hemen harekete geçip, işbirlikçileri ortaya çıkarıyordu.¹¹⁵ Bu olumsuz itaatsizlik, Kozandağı tarafında küçük bir cemaat tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu cemaat içerisinde bulunan asi grubu, Yılan Köyü civarında isyan çıkarma teşebbüsünde bulunmuştur. Fakat devletin koruma kuvvetlerince, hızlı tedbirler alınarak önleri kesilmiştir. İsyanda firar eden asiler olmuş ve bunlar takibe alınmıştır. Askerler, Yılan Köyü'nde ikamet etmekte olan ve bu olay sırasında firar edenler arasında bulunan, asilerin reisi Kürt Yusuf'u, Kayseri tarafında yakalayıp bölge karakoluna teslim etmiştir.¹¹⁶ 1866 yılında, Kürt Yusuf tekrar firar etmiş, araştırmalar sonucu bu şahsın, Kayseri'ye bağlı Develi İlçesi'nde olduğu tespit edilmiş ve devlete bildirilmiştir.¹¹⁷ Yine Yılanlı Köyü'nde yaşanan, eşkıyalık olayların birinde; Yılanlı'dan Abdurrahman oğlu Ahmet Bey, yanına bir grup eşkıya toplayarak, Hacı Ömer oğlu ve Gavurdağı eşkıyası ile birlik olmuştur. Köyde bulunan ahaliye rahat vermeyip, yemlerini almakta ve yoldan geçenleri soymaktaydılar.¹¹⁸

Kozan yöresinde meydana gelen eşkıyalık olaylarında cezalar, usulüne göre verilirdi. Değirmenci Ali, Tavşanoğlu Durmuş Ali ve Hamza, Kozanzadelerden olan Hacı ve Ali Beyler, Ali'nin oğlu İbrahim ile İbrahim'in oğlu Ahmet dokuzar, Köse oğlu Ahmet ile Çelenk oğlu Kör Mustafa sekizer ve ayrıca yirmi iki askerin yaptıkları şakiliklerden dolayı kürek cezasına çaptırılmıştır. Her bir eşkıyanın suç derecesi ne ise ona göre cezaları işleme konulmuştur.¹¹⁹

Adana'da eşkıya olayları, gayrimüslimler tarafından da yapılmak idi. Bunların çoğu, Ermeni asıllı haydutlardan oluşmaktaydı. Bu olaylarının birinde; bölge halkından bir çift, Ermeni eşkıyası tarafından öldürülmüştür. Ayrıca öldürülen kişilerin sekiz bin liralık evrakı da gasp edilmiştir.¹²⁰ Yine yaşanan eşkıyalık olaylarına örnek verecek olursak; bazı Arnavutların Enfliko adlı şahsı öldürüp, hayvanlarını gasp ettikleri gibi Milanko Körlaniç, Mebdon ve Setonoviç adlı Sırp'ların ikişer baş hayvanını çalmışlardı. Bu ve benzeri olaylar, eşkıya gruplarının,

¹¹⁵Kaya, "19. Yüzyılda Anadolu'da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar", s. 244.

¹¹⁶BOA. İ-DH, 554/38523, 4.

¹¹⁷BOA. İ-DH, 554/38523, 3.

¹¹⁸BOA. HAT, 638/31447-A.

¹¹⁹BOA. İ-DA, 1/7, 13.

¹²⁰BOA. İ-DUİT, 119/26.

sadece bölge aşiretleri tarafından gerçekleştirilmediğini göstermektedir. Gayrimüslim halk, bu gibi eşkıyalık olaylarında sorun çıkartmış ve devleti uğraştırmışlardı.¹²¹

Bölgede yaşayan insanlar, her daim suiistimal edilen taraf olmuştur. Çünkü yaşanan bu kötü olaylarda, halk en çok gıda konusunda problem yaşamaktaydı. Eşkıya grupları, genellikle gıda hırsızlığı yaparak halkı sömürmekteydi. Bu nedenle Kozan yöresi halkına, Kayseri'den akçe ve erzak gibi her çeşit, gerekli yardımlar günü gününe yapılmaktaydı. Bunun yanında, bölgeye asker sevkiyatı ve birçok aileye koruma kolaylıkları da tahsis edilmiştir. Askerler, bu koruma esnasında iki yüze yakın eşkıyayı yakalayıp tutuklamışlardı. Kaçan firari şakilerin yakalanma çalışmalarına, çok büyük önem verilmiştir. Olayların çıkmasında çok büyük rol oynayan kişi, Kozan yöresinin meşhur şakilerinden Tavşanoğlu Kürt Yusuf'tur. Yakalandıktan hemen sonra tekrar firar etmiş, Kayseri ve Bozok bölgelerine geçmiştir. Bu konuyla ilgili bölgeye askerler atanmış, Yılan Köyü'nde, bundan sonra bir gün dahi huzursuzluk çıkarsa, Kayseri'de görevlendirilen vazifeli askerlerin tekrar iade edileceği yazılı bir şekilde bölge amirine beyan edilmiştir.¹²²

Yakalanıp firar eden şakilerden bir diğeri isim Yusuf Ağa'dır. Yusuf Ağa, tutuklu olduğu vakit, yer değişimi yapılarak Samsun'a götürülmek üzere iken firar etmeye çalışmıştır. Kaçma sırasında askerleri zorlayarak, çatışma çıkmasına neden olmuştur. Bu çatışma esnasında Yusuf Ağa, şahsına ait hizmette bulunan kâhyalarından Menli Hasan kâhya tarafından yakalanarak, zabita askerlerine teslim edilmiştir. Hapis olduğu halde, tekrar firara teşebbüs etmiş, askerler tarafından kaçmasını önlemeye çalışırken vefat etmiştir. Merhumun vefatından sonra, geriye kalan mal varlığı devlet tarafından bölüştürülmüştür. Merhumun sahip olduğu mirasından bir değirmen, hizmetlerinden dolayı olaylarda adı geçen Hasan kâhyaya verilmesi uygun görülmüştür. Kozanoğulları ahalisiyle görüşüp anlaşarak, faydalı bir iş olacağı düşünülerek, Kütahya Kaymakamı Ahmet Paşa'dan, merhum eşkıyanın başka emlak vesairelerinin satılması ve hükümete gönderilmesi istenmiştir. Böylelikle merhum Yusuf Ağa'nın emlakları devlet tarafından himaye edilmiştir.¹²³

---

¹²¹ BOA. İ-DH, 1106/86606, 3.

¹²² BOA. İ-DH, 554/38523, 2.

¹²³ BOA. İ-DH 1293/101639.

Bölgede bulunan bazı şakiler, yakalanıp hapis yattıktan sonra, normal hayatlarına dönmeyip eşkıyalığa devam etmekteydi. Kozan'ın batı kısmında yer alan Hacı Musa Efendi de, eşkıyalık olaylarında adı geçen şahıslardandı. Eşkıyalık olaylarından dolayı hapis yatan Hacı Musa Efendi'nin tahliyesi sebebiyle malları ve eşyalarının iadesini Hafız Ahmet Efendi yapmıştır. Hacı Musa Efendi, işlediği suçlara nazaran çok uzun bir süre küreğe konulmasına karar verilmiş ise de bu karardan vazgeçilmiştir.¹²⁴ Ayrıca Adana'da bulunan bazı dağlı eşkıya grupları, Timurtaş Karyesi'nden hareket ederek, Cısr Mustafa Kazası'na gidip, orada ahaliyi rahatsız etmeye başlamışlardı. Hasköy eşkıyasından Karakadı, Çengicioğlu, İsaoğlu, Manav İbrahim ve Ali Zut eşkıyası da, ahaliye karşı kötü muamelede bulunuyorlardı.

125

Adana mütesellimi; Haleb kervanı ile yetmiş deve ve katır yükü mal ve eşya ile altı saat yol mesafesi olan Sis Kazası'na gelmişlerdi. Ertesi gün; Gavurdağı'ndan olan Kürt eşkıyası, yüz kadar askeri ile kervana saldırıp hayvanlarını çalmışlardı. Bunu haber alan Adana mütesellimi, iki yüz süvari tedarik ederek, eşkıya gruplarının arkasından gidip iki eşkıyayı öldürmüş, birini de ele geçirmiştir. Haydutların, yağmaladıkları eşya ve hayvanlardan bazıları bırakılmıştır. Mecliste bu konu ile ilgili sürekli görüşmeler yapılmıştı. Bu hadisenin ne kadar uygunsuz olduğundan ve aşiretlerin haydutluklarına karşı, alınması gereken tedbirlerden bahsedilmiştir. İleride bu eşkıya gruplarının hakkından gelemeyerek, benzer bir hadise tekrar çıkarmamaları için önlem alınması gerektiği hakkında bazı kararlar alınmıştır. Kozanoğulları tarihinde, bu tarz birçok eşkıyalık faaliyetleri baş göstermiştir. Bölgenin, huzur ve güvenliği devlet tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Her ne şartta olursa olsun, meydana gelen herhangi bir olayda devlet, eşkıya gruplarına kolayca ulaşabilme imkânı sağlamış olacaktır.¹²⁶

2.5.3. Küçükaliogulları'nın Eşkıyalığı

Küçükaliogulları, XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra, yüz yıl kadar Öz-İli'nde, günümüz adıyla Payas'ta, derebeylik eden bir ailenin adı idi. Aşiretin kurucusu Küçük Ali'dir. Birçok olaya karışan bu aşiret, 1778'de ele geçirdiği

¹²⁴ BOA. İ-DA, 1/7, 7.

¹²⁵ BOA. HAT, 69/2930-D.

¹²⁶ BOA. HAT, 475/23251.

gemiler ile deniz yolunu kesti. Bununla da kalmayıp, Ayas Limanı ve kalesini ele geçirdi. Mirliya ve Payas Beyliği'ne kadar yükselen Küçük Ali, 1804 tarihin de vefat etti. Bu süreçten sonra Küçük Ali'nin aşireti, eşkıya olaylarında, en önemli isimlerden birisi olmuştur.¹²⁷

Küçükaliolu üzerine giden memur Abdi Paşa ve Adana valisi Ataullah Paşa'nın buldukları olay yerinde, kendilerine gelen tahrirata göre; bölgede eşkıya grupları baş göstermiştir. Bu eşkıya gruplarını yakalamak için yapılan soruşturmada, Abdurrahman Paşa'nın ihmali ve rahatlığı nedeniyle eşkıya, bölgede güçlenmiş ve askerler dahi bunlardan korkar hale gelmişti. Bu durumların tekrar etmemesi için Sis Sancağı'na gelip, bir karar alıp ona göre hareket edilmesi gerekli görülmüştür.¹²⁸

Küçükaliolları eşkıyalığını, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra bir fiil devam ettirmiş ve eşkıyalık olaylarını bir kat daha artırmıştı. Halep Bölgesi'ne kontrol amaçlı gönderilen Kabuli Paşa, bu aşiret ile akalalı sürekli kötü duyumlar almakta idi. Payas ve çevresindeki düzensizliğin tek sebebi, Mısdık Paşa'nın haydutluklarından kaynaklandığı ve bu şakinin çevrede kargaşa ortamı yarattığı herkes tarafından dile getiriliyordu. Bu durumun ortadan kalkması ve huzurun tekrar gelmesinin tek çıkar yolu vardı, o da Mısdık Paşa'nın bölgeden sürülmesi idi. Bölgedeki duyumları alan ve bizzat kendi gözleri ile gören Paşa, durumu devlet ayanına izah eder, fakat bu mevzu ile ilgilenilmez. Olayların kızışması ile ancak o zaman bu bölgeye önem verilmeye başlanır. Bu olay üzerine Küçükaliolları, Gavurdağına firar eder. Bir grup eşkıya ile bir olup aşağı inerek, çevreye zarar verip, sarkıntılık yaparlar. Bunları fırsat bilen Ulaşlı eşkıyası da, Çukurova'ya inmiştir. Artık Payas yöresinde, huzur namına pek bir şey kalmamıştı. Bölgede bulunan tabur dahi emniyeti sağlayamıyordu.¹²⁹

Yörenin bir diğer problemlisi ismi Dede Bey idi. Dede Bey'i kontrol etmek kolay olmamıştır. Adana valisi Mustafa Paşa'nın göndermiş olduğu tahriratta; eşkıyalık namını almış olan Küçükaliolu Dede Bey, Payas yöresinden geçip, Ulaşlı tarafına firar etmiştir. Bir ara İbrahim Paşa tarafından ele geçirilmiş, tekrar firar etmeyi başarmıştır.¹³⁰ Adana valisi Mustafa Paşa ile Maraş valisi Kalender Paşa'nın

¹²⁷ Bayazıt, *Aşiretlerin İskânları*, s. 248.

¹²⁸ BOA. HAT, 214/1175.

¹²⁹ Cevdet Paşa, *Tezakir*, s. 128.

¹³⁰ BOA. HAT, 1627/19.

bildirdiklerine göre; Dede Bey ve yanında bulunan yirmi beş eşkıya sürüsünün peşine düşülmüştür. Takip sonrasında, başarıya ulaşılmış ve şakiler yakalanmıştır. Verdikleri bilgilere göre bu şahısların idam edilmelerine tekrar karar verilmiştir.¹³¹ Dede Bey'in eşkıyalığı, bu şekilde zuhur etmekte idi. Yakalanan Dede Bey, çok geçmeden de firar ediyor, olaylar bu şekilde devam ediyordu. Eşkıyalığa doyamayan Dede Bey, yakalanma sonrası yapılan bir sorgulamada, haydutluktan vazgeçmeyeceğini dile getirmiştir.¹³²

Ahali, Küçükaliogulları'nın haydutluklarından o kadar bunalmıştı ki, devlete yakalanmaları konusunda her türlü yardımları yapmaktaydılar. Halkı, aşırı derecede istismar eden şakiler, baş düşmanlar haline gelmişti. Karadan ve denizden yapılan müdahalelerin birinde, köşeye sıkıştırılmış olan eşkıya, muharebe sırasında kaçmaya çalışırken, Payas Kalesi'nde yakalandılar. Fakat bu girişim dahi şakileri tutmaya yetmedi. Şakiler, kaçma eylemini başarıyla gerçekleştirmişlerdi. Daha da yetmedi kaçtıktan sonra Kâfir Dağları'na yönelen şakiler, Fransa'dan ülke içine giren malları dahi ele geçirerek, devleti taciz etmeye başlamışlardı.¹³³

Adana ahailerinden bazıları, Adana etrafına musallat olan çekirge istilasını ve eşkıya olan Küçükaliogulları yüzünden, kıtlık ve kuraklık yaşamakta idi. Özellikle, Küçükalioglu ahalisinden olan şakiler, fukaralara zulüm ederek, etrafa saldırıp fenalık çıkartıyorlardı. Devlet idaresinde çalışanları zor durumda bırakıyorlardı. Çekirge istilasının zararları, halkı maddi açıdan zor durumda bırakıyordu. Bir de üstüne eşkıya istilasını yerleşince, halk tamamen çıkmaza düşmüştü. Çekirgeler tarlada bulunan hasatlara zarar verirken, aynı durumu eşkıyalarda yapmakta idi. Maddi açıdan halkı sömürmekteydiler.¹³⁴

Şakilerin, yem ve yiyeceğe tecavüz edip, halkı mağdur bırakması üzerine, devlet gelen şikâyetlere cevap vermek zorunda kalmıştı. Çünkü yaşanan gerginlik had safhada ilerlemekteydi. Bu da, devleti olumsuz yönde etkiliyordu. Bu yüzden, devletin sorumluluğunda bulunan eyaletler, halka yem ve yiyecek tedarik ediyordu. Fakat bu durumda bile problem çıkıyordu. Buradaki en büyük problem, bu ihtiyaçları dağıtanların, eşkıyadan daha beter haydutluk yapmasından kaynaklanıyordu. Bir tek

---

¹³¹ BOA. HAT, 503, 24745.

¹³² BOA. İ-DH, 538/37378, 10.

¹³³ BOA. HAT, 180/8130.

¹³⁴ BOA. HAT, 188/8907.

arpa tanesi, Adana ölçüsüyle onar kuruşa alınıp, gerek dairede çalışanlar gerekse askerlerin hepsine ölçüsü yirmişer, otuzar kuruşa veriliyordu. İki gün sonra, yem ve yiyecek bulunamıyordu. Yem ve yiyecekleri olabildiğince istila edip, kar etmeye ve özellikle devlet dairesinde çalışan zümreye üstüne katarak vermeye çalışıyorlardı. Bu da çalışan zümrenin şikâyetlerine sebep oluyordu.¹³⁵

Devlet, eşkıya problemleri olan bölgelerde yeni bir uygulama yöntemine girmişti. Devletin güvenliği için yapılan bu yeni uygulamada, kazaların ileri gelenlerini “nezir akçesine”¹³⁶ bağlıyordu. Böylelikle halkın, eşkıya grubuna yardım ve yataklık yapmaları engellenmiş olacaktı. Fakat Küçükaliogulları çok güçlenmişti. Artık devletin eşkıyalığı önleme çabaları dahi fayda vermez duruma gelmişti. Ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde, aşiret üzerine yapılan müdahaleler başarıya ulaşmaya başlamıştı. Küçükaliogulları üzerine gönderilen Halep valisi, uzun mücadelelerden sonra bu aşiretin eşkıyalığını durdurabilmişti.¹³⁷

2.5.4. Gavurdağı’nda (Cebel-i Bereket Dağı) Yaşanan Eşkıya Olayları

Kozan yöresinde yaşanan olaylar, Gavurdağı’nda da yaşanmakta idi. Gavurdağı sakinlerinden birçoğu, devlete isyan halinde idiler. Kozanoğulları, kendi bölgelerinde başlı başına bir hükümet sayılırdı. Mutlakiyet, Kozanoğulları’nın elinde idi. Gavurdağı, Kozan ile kıyaslandığında daha küçük bir bölge idi. Beylik ve ağalık statüsü ile idare edilen bu bölgede şakiler, genellikle bey ve ağlardan yardım alıyordu.¹³⁸ Gavurdağı’nda yaşayan ahali, eskiden kalma Türklerden meydana geliyordu. Bu ahalide, Kozanlı ahalisi gibi kendilerini Osmanlı’ya bağlı hissetmezlerdi.¹³⁹ Gavurdağı ahalisi, kendi bünyelerinde kendi devletlerini icra etmekteydiler. Devlete boyun eğmez, devletin kurallarını icra etmez ve başına buyruk davranışlarıyla nam salmışlardı.

Gavurdağı eşkıyasının reisleri, neredeyse yirmi senedir Antep, Kilis ve Maraş sancaklarında bulunan ahaliye, sürekli saldırıyorlardı. Fukaraların mallarına zarar verip, hayvanlarını gasp edip, yağmalıyorlar ve halka çirkin hareketlerde

---

¹³⁵ BOA. HAT, 194/9572.

¹³⁶ **Nezir akçesi:** Bir memleket halkından hükümete karşı hareketlerinden dolayı ceza olarak kesilen paradır.

¹³⁷ Mustafa Öztürk, “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık”, **Belleten**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: LVI, Sayı: 211, Aralık 1990, (Ankara 1991), s. 980.

¹³⁸ Bayazıt, **Aşiretlerin İskânı**, s. 84.

¹³⁹ Cevdet Paşa, **Tezakir**, s. 125.

bulunuyorlardı. Herkesin can ve mallarını telef ediyorlardı. Ahaliden gelen şikâyetlere göre; özellikle bir yıl içerisinde, Antep'e tabi Göreniz Köyü'nde eşkıya, kırk üç kişi ile birlikte, derede pusu kurarak o civardan geçmekte olan kişilere musallat oluyor, birçok mal ve hayvanları gasp ediyorlardı. Hükümete gelen ihbarlara göre de, o bölgede birkaç kişinin eşkıya tarafından yaralandığı belirtiliyordu. Yine Antep'in bir başka köyünde eşkıya, iki defa saldırıda bulunmuş, ahalinin mallarını ve hayvanlarını götürmüş ve bundan sonra eşkıya Antep'e neredeyse her gün gelip, ahaliye ve çocuklara zarar veriyordu. Eşkıya, Maraş Bölgesi'ne kadar sıçramış, bu durumlardan kurtulamayacaklarını anlayan ahali başka bölgelere göçmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁰

Şakilik ve devletin diğer sorunları devam ederken, bir yenisi daha ekleniyordu olaylara. Adana'da Rışvan Aşireti, birçok yeri ele geçirmiş durumda idi. Özellikle isyan hareketlerini, hac yolu üzerinde gerçekleştiriyordu. Hac yolunu kapatıyorlardı. Bu aşireti durdurmak için devlet, yoğun çaba sarf etmiştir. Kimi zaman konuşarak, kimi zaman da çatışma ile durdurulmuş bu aşiret, çoğu zaman kendi aralarında çatışarak, devlete kolaylık sağlamış oluyordu.¹⁴¹ Bir başka eşkıyalık olayında ise; Adana valisi Nurullah Paşa ve kethüdası; Maraş Eyaleti arasında bulunan Gavurdağı'nı, kendilerine yurt edinmiş, başıbozuk aşiretlerden türemiş eşkıyadan biri olan Mustafa'yı, ele geçirerek gereken cezayı vermiştir.¹⁴²

Gavurdağı'nın meşhur eşkıyasından biri de Karayığitoğlu Ali'dir. Bu eşkıya, uzun zamandan beri Edirne, Maraş, Antep ve Kilis taraflarında yol kesmek, adam öldürmek, mallara gasp etmek gibi her türlü fitne ve fesatlık içerisindeydi. Bu eşkıyanın yakalanıp tutuklanması için herkes destek vermekteydi. Hacı Ömer zade, merhum Veli Ağa'nın oğlu Halil Ağa'dan, bu konu ile ilgilenmesini istemişti. Karayığitoğlu Ali, amcası Yusuf ile arkadaşlarından Kilisli Ömer ve Reyhaniyeli Yusuf, yaptıkları şakiliklerden dolayı Halil Ağa tarafından, mahallede baskın yapılarak yakalanıp, hükümete teslim edilmişlerdi. Şakiler, işlemiş oldukları suçlardan dolayı prangaya vurulmuş ve tutuklanmıştır.¹⁴³ Şahsında her türlü şirret,

---

¹⁴⁰ BOA. İ-MVL, 411/17917, 2.

¹⁴¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarihi Cevdet*, Cilt: II, Üçdal Neşriyat, 1994, s. 851.

¹⁴² BOA. HAT, 515/25169, 2.

¹⁴³ BOA. İ-MVL, 411/17917, 4.

kötülük ve ahlaksızlık barındıran Karayiğitoğlu Ali isimli eşkıya, daha sonra Halep'e gönderilmiştir.¹⁴⁴

Halep valisinin devlete yazdığı resmi yazıya göre; eşkıyalık da ün salmış, bölgenin baş isimlerinden olan Karayiğitoğlu, amcası Yusuf, arkadaşları Kilisli Ömer ve Reyhaniyeli Yusuf güzergâhlarından sapmamış gene Adana, Maraş, Antep ve Kilis taraflarında, haydutluk yapmaya devam ediyorlardı.¹⁴⁵ Yine tekrarlanan bir eşkıyalık olayında, gezdikleri yerlere hasar vererek bölgeden def edilmişlerdi. Haydutluk yapmaktan kendilerini alıkoyamayan bu şakiler, ahalinin karabasana haline gelmiş durumdaydı. Halkı istismar edip, padişaha karşı geliyorlardı. Bu da yetmezmiş gibi devlete karşı da haydutluk yapıp, devlet bünyesine zarar veriyorlardı.¹⁴⁶

Gavurdağın'da ve Bulanık Nahiyesi'nde¹⁴⁷ sürekli haydutluk ve yol kesme olayları yaşanmaktaydı. Eşkıyalık yapan şahısların, askerler tarafından temizlenmesi ve ortadan kaldırılması gerekmekteydi. Bu eşkıyalık olaylarının takibi için İbrahim Ağa ve beraberinde binbaşı ve askerleri tayin olunmuştur. İbrahim Ağa, genellikle Payas ve Kurdkulağı üzerinden geçerek, haydutluğa başlayan eşkıya grubunun teftişi ile sorumluydu. Şakiler için tampon bölge olan yerlerde vazifelendirilmişti. Neticesinde, Gavurdağı eşkıyasından Ömer Ağa'nın velisi Bahtuoğlu Mustafa, Karayakalı kethüdası Tenbeloğlu ve iki askeri yakalanıp ceza alarak, devlete teslim edilmiştir. Gavurdağı'nda ve Bulanık Nahiyesi'nde, bundan sonra gerek iç kısımlarda gerekse caddede bir hadise çıkarmamak koşuluyla, eşkıya grupları birbirleriyle anlaşmaya varmışlardı.¹⁴⁸ Ayrıca yapılan şakiliklerin sonucu olarak yakalanan haydutlara, hapis cezasının yanın da farklı yollara da başvuruluyordu. Hüseyin Halil bin İbrahim, aşçı Hasan bin Mehmed, Emin, Halil bin Kara Ali, İsmail bin Hüseyin adlı şahıslar eşkıyaya yardım ve yataklık etmek suçundan, üçer sene müddetle Adana'da küreğe konulma cezasına çarptırılmışlardı.¹⁴⁹

---

¹⁴⁴ BOA. İ-MVL, 411/17917, 1.

¹⁴⁵ BOA. İ-MVL, 411/17917, 6.

¹⁴⁶ BOA. İ-MVL, 411/17917, 8.

¹⁴⁷ Bitlis Vilayeti'nde de Bulanık adlı bir kaza olduğundan dolayı yazışmalarda çıkan karışıklığı önlemek için Dâhiliye Nezaretinin yaptığı değişiklik sonucundan Gavurdağı bölgesinde bulunan Bulanık kazasının adı Bahçe olarak değiştirilmiştir.

¹⁴⁸ BOA. HAT, 494/24248.

¹⁴⁹ BOA. İ-DH, 1116/87263.

2.5.5. Ulaşlı Aşireti'nin Eşkîyalığı

Ulaşlı Aşireti, dört haneden oluşmakta idi. Bunların en güçlüsü Alibekiroğlu hanedanları idi. Alibekiroğlu ailesinin bütün üyeleri, Payas yöresinde yaşayan Küçükaliogulları'na bağlı idi. Küçükaliogulları'nın bu aşiret üzerinde güçlü bir etkisi vardı. Aşireti, istediği zaman savaşa sokabilirdi. Aşireti birbirini düşürerek, bunlardan faydalanmasını bilirdi. Ulaşlı Aşireti'nin, Küçükaliogulları'na muhtaç görüntüsünün altında aslında başka gerçekler yatardı. Küçükaliogulları'nın her başı sıkıştığında, Ulaşlı Aşireti'ne gitmesi bu durumu izah etmektedir.¹⁵⁰

Bölgede, yoğunlukla Kürt köyleri bulunurdu. Bu Kürtler'in bulunduğu yerlerde, pek fazla disiplin olmazdı. Payas yöresinde, Halil Ağa isimli zorba bir derebeyi bulunurdu. Halil Ağa, Kilis ve çevresinde istediğini yapar ve yaptırırdı. Gavurdağı'nın doğusunda, Çerçili Bucağı yer alırdı. Bu bölgeye yörede ne kadar eşkıya, haydut varsa toplanmış, bölgeye kimse giremez olmuştu. Bu eşkıya grubu, çevre köylere gidip hırsızlık yapardı. Bu çaldıkları eşyaları da, karlı bir şekilde satarlardı. Genellikle Antep ve Maraş yolları arasında durup, yoldan geçenlere saldırırlardı. Payas'tan Kilis'e, Beyan'dan Maraş'a kadar olan her yerde, eşkıya grubu bulunmakta idi. Bu yerler, isyan hali içerisindeydi. Ulaşlı Aşireti, bu durumdan son derece memnun bir vaziyette idi. Osmanlı Devleti, bölgenin bu durumundan neredeyse habersizdi. Bu bölgelerle ilgilenmeyen Osmanlı, sadece hac yolu üzerinde bulunan bölgelerin güvenliği ile ilgilenirdi. Padişahın hacca gönderdiği hediyeler, genellikle bu yollardan sıkı güvenlik tedbirleriyle, korunarak geçerdi. Buna rağmen eşkıya grubu, padişahın hac kervanına saldırmaya cüret edecek kadar şımarmışlardı.¹⁵¹

Tarsus da, Kelekoğlu Yakup adlı eşkıya ise Tarsus Sancağı'ndan, Adana tarafına giderek, Mehmet Ali tarafından dini mütesellim olduğunu söyleyerek, halkı kandırmaya çalışmıştır. Söyledikleri ile yaptıkları arasında tezat oluşmaya, söylediklerinin tam tersini yapmaya başlamış ve devlete karşı gelmeye çalışmıştı. Bu durumu fark eden devlet amirleri, olayı meydana getiren eşkıya üzerine, kuvvetlerini gönderip, bunları yakalamaya koyulmuşlardı. Gavurdağı ve çevresinde, eşkıyadan biri daha devlet düzenini bozmaya başlamış ve devleti kandırma eğilimleri ile

¹⁵⁰Ayşeğül Dayı, **Dörtyol Tarihi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş (2007), s. 12.

¹⁵¹Bayazıt, **Aşiretlerin İskânı**, s. 87-91.

eşkıyalığını sürdürmeye çalışmıştı. Durumu sonradan anlayan bölge sakinlerinin şikâyeti ile eşkıya kısa sürede yakalanmıştır.¹⁵²

EşkİYaların yaptıkları yolsuzluklar neticesinde, bazen uğraştırıcı bazen ise ani ve hızlı baskınlarla devlet, eşkıyayı durduruyordu. Genellikle bölge görevlileri; yakalanan eşkıyanın cezasını, hiç bekletmeden veriyordu. Mesela; Tarsus sakinlerinden Veli Mustafa'nın yardımcılarında olan, Ömer ve Sarı Mehmed adlı şakiler, Adana Beylerbeyi Yusuf Paşa tarafından ele geçirilmiş, gereken cezaları usulünce verilmiştir.¹⁵³

2.5.6. Tacirli (Tecirli) ve Ceritli Aşiretleri'nin Eşkıyalık Faaliyetleri

Gavurdağı'nı en ince ayrıntısına kadar bilen Tacirli Aşireti, hırçınlıkları ile tanınırdı. İsmi nin aslı Tacirli diye geçmektedir birçok kayıta. 1852 yılında, Adana ve Maraş bölgelerinde bulunan Tacirli eşkıyası, Maraş Sancağı'nda bulunan Sinemenli Aşireti üzerine saldırarak, aşiret mensuplarının büyük miktarda mal ve eşyalarını yağmalamışlardı. Aşiret, bu bölge üzerinde hâkim durumda idi. Sürekli bölgeye akın ederek, haydutluk yapıyorlardı.¹⁵⁴

Çukurova Bölgesi'nde yaşayan Tacirli ve Ceridli aşireti, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren faaliyetlerini göstermeye başladılar. Birlik olan bu iki aşiret, Çukurova Bölgesi'nde, sürekli gasp ve soygunculuk yapıyorlardı. Çoğu zaman başka aşiretlerle bir olup, eşkıya gruplarını oluştururlardı. Çevrede bulunan Nogay köylerine sürekli baskın yaparlardı. Bu baskınlara karşı, kendilerini silahla savunan Nogaylılar ile eşkıya grupları arasında çetin mücadeleler yaşanırdı. Ceridli Aşireti, Tacirli Aşireti'ne nazaran daha yumuşaktılar. Tacirli gibi zorba ve haydut değillerdi. Çevreye ve insanlara daha az zarar verirdiler. Bölge halkının şikâyetleri üzerine eşkıyalık olayına el koyan Osmanlı Devleti, özellikle Tacirli Aşireti üzerinde çalışmalara başladı. Tacirli'den üç yüze yakın ev, ekilen mahsullerden onda bir vergi vermek ve en önemlisi eşkıya saldırılarını önlemek amacıyla Kınık ve Berendi yörelerine iskân edildiler. Daha sonraları bu aşiret, bölgede bulunan Lekvanik Aşireti ile bir olup, köylere saldırmaya başlamış, halkın mal ve eşyalarını yağmalamışlardı.

¹⁵² BOA. HAT, 1038/43020-B, 2.

¹⁵³ BOA. HAT, 1386/55039.

¹⁵⁴ Faruk Söylemez, "XIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *Kahramanmaraş Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, 2007, s. 72.

Eşkîya olaylarından vazgeçemeyen bu aşiretler, bu bölgelerden de devlet zoruyla dağıtılmışlardı.¹⁵⁵

Aşiretler arası iletişim de son derece önemliydi. Birçok aşiret arasında, akrabalık ya da ticari anlamda bağ oluşmaktaydı. Eşkîyalık da bu bağların içerisine yerleşmişti. Haydutlukta dahi yardım, son derece önemli görülmekteydi. Ama bazen bu oluşan güven duygusu, yerini düşmanlığa da bırakabiliyordu. Ceridli Aşireti'nin başı Osman Bey; Küçükaliogulları'nın ve çevresinin her türlü yardımına koşmuştur. Fakat bundan karşılık alamayan Osman Bey, Küçükaliogulları'nın ihaneti ile karşılaşmıştır. XIX. yüzyılda, Tacirli ve Ceridli aşiretlerinin haydutlukları ile bölge, keşmekeş meydanına döndü. Aşiretler arası kavgalar, orada bulunan halkı yıpratmıştı. Sürekli problem çıkartan Tacirli ve Ceridli eşkıyası, insanların çoğu zaman yayla dönüşü zamanını kollar ve hücumlarını yaparlardı. Can ve mal güvenliklerini yitiren halk, devletin bu konuya el atması için sürekli şikâyetlerde bulunuyorlardı.¹⁵⁶

2.5.7. Antakya Yöresinde Eşkîyalık Faaliyetleri

Antakya, 1516 Mercidabık Zaferi ile Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir. Bu yöre, eski çağlardan beri kavimlerin uğrak yeri olmuştur. Osmanlı egemenliğine girdikten sonra, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Halep Eyaleti'ne bağlı kalmıştır. Çok fazla yabancı işgali görmemiştir. Osmanlı Devleti'nin, yurt edinmesinden sonra da Türk nüfusu ile çevrelenmiştir. Zaten ilk çağlardan beri, Türkler'in ilgisini çekmiş ve Türk nüfusunun akınına uğramıştır. Bunun sebepleri arasında, bölgenin elverişli iklimi ve diğer bölgesel faktörlerde etkili olmuştur. Bölgeyi önemli kılan özellik, Suriye Bölgesi ile Anadolu arasında tampon bölge oluşturmasıdır. Ulaşımın deniz yolu ile rahatça yapılabilmesi, haberleşmenin bölge yakınlığı dolayısıyla kolaylıkla yapılabilmesi bölgeyi önemli kılıyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde, hacıların rahatça geçebileceği, güvenli hac güzergâhında bulunuyordu. Fakat bu durumun kötü tarafları da bulunuyordu. Hac güzergâhında olan bölgelerde en büyük sıkıntı, eşkıya saldırısı oluyordu. Bu yörede, eşkıyalık ve yol kesme olayları sıklıkla yaşanmakta idi. Eşkîyalık faaliyetlerinde bulunan, sürekli sorun çıkartan en mühim aşiret Reyhanlı Aşireti idi. Bu aşiret, bölgede geniş bir alana yayılmış, güçlü ve zor bir

¹⁵⁵Ahmet Eyicil, "Maraş'ta 1855'te Tacirli Aşiretinin İsyanı", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 109, 1997 (Ağustos), s. 102-104

¹⁵⁶ **BOA. HAT, 515/25164, 2.**

aşiretti. Mursallı, Bahadırlı, Sarıcalı, Kodallı, Corslu, Torunlu, Kara Ahmetli, Lökü, Yirdinli, Tevekkelli olmak üzere toplam on üç kola ayrılmıştır. 1802’de, elli binden fazla nüfusa sahip olan bu aşiret, devlet istediği zaman, üç bin atlı ve üç bin de yaya olmak üzere, altı bin asker çıkarabiliyordu.¹⁵⁷

XIX. yüzyılda Antakya ve çevresi eşkıya olayları yüzünden sürekli çatışma içerisindeydi. O bölgede bulunan aşiretler, sürekli isyan halinde olup, merkezi otoriteyi hiçe sayıyorlardı. Devletin zayıf anını kollayıp, eşkıyalık olaylarını artırıyorlardı. Amik Ovası, Gâvurdağı ve çevresi, Payas ve yakın çevreler de, tamamen eşkıyanın eline geçmiş, istedikleri gibi davranmakta idiler. Yöre yönetimi, bu haydutlardan soruluyordu. Eşkıyanın izini olmadan hareket edilemiyordu. Köylüler, bu durumdan bıkmışlardı. Çareyi, devlete bildirmekte buldular. Osmanlı Devleti, durumu anlayabilmek için yöreye memur göndermiştir. Eşkıyalığın boyutunu fark eden devlet görevlileri, bu problemleri çözmek için bölgede birçok değişikliklere gitmiştir. Bu dönemdeki asıl problem, yakın bölgelerdeki aşiret eşkıyasının toplanıp, Amik Ovası’nda faaliyet göstermeleri olmuştur. Amik Ovası’nda Reyhanlı eşkıyası, Çukurova’dan Tacirli ve Ceridli eşkıyası ve bölgede bulunan diğer eşkıya grupları, yazın gelmesi ile Uzunyayla’ya çıkıyorlardı. Yaylaya gelen eşkıya grupları, buralarda bulunan yolları kapatıp, yoldan geçenlerin mallarını gasp ediyorlardı. Devlet otoritesi, bu bölgelerde artık yerini eşkıya gruplarına teslim etmişti. İsyân ve asilik yapan bu aşiretlerin yolları kapatması ve buralara hâkim olması, bölge güvenliğini yok etmiştir.¹⁵⁸

1803 yılında ise yörede daha büyük çapta eşkıyalık olayları görülmüştür. Rüstemli Ali’nin başkanlığında, büyük bir eşkıya grubu ortaya çıkmıştır. Rüstemli Ali, Şeyh Ahmet bin Abud, Şeyh Mustafa bin Abdo, Veli Ahmet bin Ali Şeytan, kardeşleri Abud ve Mustafa ile birleşerek, bölgede eşkıyalığa başlamıştı. Bu eşkıya grubunun üzerine yapılan çalışmalar kar etmemiş, eşkıyalığa devam etmişlerdi. Buldukları bölgeden ayrılmamışlardı. Antakya, eşkıyalık yuvası haline gelmişti. Askeri harekâtların her daim üstesinden gelebilmişler, devlete karşı koymuşlardı.

¹⁵⁷Öztürk, **XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları**, s. 968-976.

¹⁵⁸Canbolat, **Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı**, s. 45-46.

Devlet askerlerini köşeye sıkıştıran bu eşkıya grubu üzerine, Halep'ten askeri kuvvetlerin gelmesi ile ancak durdurulabilmiştir.¹⁵⁹

Aziziye Kazası'nda oturan Çerkez, arkadaşları ile Sivas'a gelirken, beş Ermeni İslami kıyafet giyerek Mehmed adlı şahsın üzerine saldırıp darp etmiş, şahsın silah ve paralarına el koymuşlardı. Bu olayın üzerine, Kara Papak kabilesinden Hamidiye kaymakamı Ali Bey'e tabii olan birkaç atlı, Çerkezler ile Ermeniler üzerine hücum etmişlerdi. Yaşanan olayda, Çerkezlerin geri çekildiği görülmüş ve Antakya'da yüze yakın silahlı Ermeni çetesi etrafa musallat olmuştur. Hal böyle olunca, devletçe ne gibi tedbirler alınması konusu ortaya çıkmıştır.¹⁶⁰

2.5.8. Özeroğulları ve Eşkialığı

Antakya yöresinde yer alan Özeroğulları, derebeylik sistemi ile yönetilirdi. Küçükaliogulları'nın emri altında kalan aşiretlerden biri de Özeroğulları'dır. Bu dönemde, Antakya ve çevresinde, özellikle Payas'ta dirlik ve düzen kalmamış, bölge halkı, eşkıyalığın sonucu olarak ekonomik sıkıntı çeker hale gelmişti. Özellikle bölge esnafı, eşkıyalıktan olumsuz etkilenmiştir. Osmanlı Devleti, "bac vergisi" adı altında, esnaftan yer parası alırdı. Bu aşiret de, bölgeden geçen hac kervanlarından "bac vergisi" alarak, insanları tehdit eder hale gelmişti. Devlet vergisini, kendi çıkarları için toplayacak kadar ileri giden bu aşiret, Küçükaliogulları'nın gölgesinden çıkamamıştır.¹⁶¹

2.6. Halep Bölgesinde Eşkialık Faaliyetleri

Çukurova Bölgesi'nde yer alan eşkıyalığın birçoğu, Halep Bölgesi ile alakalı idi. Bölgesel yakınlıktan dolayı ya eşkıyalık o bölgeye sığıyor ya da o bölgeden eşkıya grupları, Çukurova'ya doğru akın ediyorlardı. Bir başka bağlantı ise devlet tarafından yakalanan haydutların suçları göz önüne alınarak, verilen cezalar da Halep Bölgesi'ne gönderilerek kürek cezası, hapis cezası ya da pranga cezasına çaptırılırdı. Bu konularla ilgili padişah, direk Halep valilerini görevlendirirdi. 1824'te Halep valiliğine atanan Vahid Paşa, padişahın emri ile Kilis sakinlerinden Hacı Ömer oğlu eşkıyasını, devletin kural ve kaidelerine aykırı davrandığı ve uygunsuz, beğenilmeyen hareketlerde bulunduğu için yakalanıp, eşkıyanın ceza almasını

¹⁵⁹Öztürk, XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkialık, s. 982.

¹⁶⁰BOA. İ-DUİT, 145/56, 3.

¹⁶¹Canbolat, Hatay Türkmen Aşiretleri ve Bu Aşiretlerin İskânı, s. 23-24.

istemiştir. Vahid Paşa, eşkıyayı yakalamak için yaklaşık beş yüz, altı yüz kadar asker yanına alarak, Halep içlerine doğru yola koyulmuştur. Fakat Hacı Ahmet Bey'in olay yerine zamanında yetişememesi üzerine, eşkıya Hacı Ömer oğlu ile karşılıklı anlaşma yapıldığı bilinmektedir. Devlet içi problemlerin kilit noktası, aslında devlet bünyesinde çalışanların, bir nevi eşkıyalaşmasıydı. Durum öyle bir hal almıştı ki memurlar, eşkıya ile iş birliği içerisine girmektedir. Padişahın hükmüne karşı gelip, haydutlarla bir olunuyordu. Bu da eşkıyanın güvenini artırıp, asiliklerinin boyutunu yükseltiyordu.¹⁶²

Halep Vilayeti'nin kazalarına, şakilerle mücadele etmek üzere, paşalar tayin ediliyordu. Bu şakiler, buldukları bölgede, fukara halka zulüm etmekte idi.¹⁶³ Halep valisi tarafından yazılan resmi yazıda; ıssız yerlerde yaşayan cemaatlerin, üst makamlara bildirilmiş oldukları yazılarda, tanınmış eşkıyadan olan Karayığitoğlu Ali hakkında şikâyetler vardı. Adana, Antep, Maraş ve Kilis taraflarından geçerek, ahaliye ve etrafa hasar veren Karayığitoğlu Ali, kendi bölgesinden çıkıp bu bölgelerde de huzursuzluk çıkartıyordu. Amcası Yusuf, arkadaşları Kilisli Ömer ve Reyhaniyeli Yusuf ile uygunsuz hareketlerine devam ediyorlardı.¹⁶⁴ Bu haydutların bölgede ki suçları süreklilik içerisindedir. Yöreye hâkim durumda idiler. Halep ve Adana eyaletleri ile Maraş'ın ara bir yerinde, hırsızlık ve benzeri faaliyetlerde bulunan Karayığitoğlu'nun eşkıyalık yaptığına dair gene haberler alınmış, bulunduğu bölgenin asayiş ve emniyeti sağlanmaya çalışılmıştır. Zaten çoktan beridir bu eşkıyanın ahaliyi gasp, zulüm ve kötülük ettiği gelen şikâyetlerden bilinmekteydi.¹⁶⁵

2.7. Diğer Bölgelerde Yaşanan Eşkivalık Olayları

Osmanlı Devleti'ne bağlı Niğde Sancağı, Karaman Vilayeti'ne bağlı olmasına rağmen, Çukurova Bölgesi'nde yaşanan eşkıyalık, bu bölgeye kadar sıçramaktaydı. Niğde Sancağı, Kozan çevresine yakınlığından dolayı, eşkıya çeteleri bu sancağı da kendilerine tabii tutmuşlar, istedikleri gibi eşkıyalık yapabiliyorlardı. Niğde Sancağı'na yakın Kozan Dağları civarında, belirli Kürt taifeleri yazları yol üzerinde bulunan ekili alanlara ve ahali sakinlerine zarar vererek, can ve mallarına gasp ediyorlardı. Yaşanan tüm bu olaylardan rahatsız olan ahalinin şikâyetleri üzerine,

---

¹⁶² BOA. HAT, 638/31447-E.

¹⁶³ BOA. HAT, 1404/56836, 1.

¹⁶⁴ BOA. İ-MVL, 411/17917, 7.

¹⁶⁵ BOA. İ-MVL, 411/17917, 3.

Niğde Sancağı'nda bulunan dördüncü ordu askerleri ve bir bölük süvari, padişahın emri üzerine olay yerine, taifelerin üzerine yollanmıştır.¹⁶⁶ Gene Niğde Sancağı'na yakın Kozan Dağları etrafında, gelen ihbarlara göre padişahın emri ile eşkıyanın etrafı çevrilmiş, ahali güven ve emniyet altına alınmıştır.¹⁶⁷

Sivas Bölgesi'nde ele geçirilen eşkıya Ali, aynı yerde ikamet eden Âşık Mehmed ve Garip Kara şahısları; yine Kozan ve Çukurova taraflarında baş gösteren namı Garip olan birçok eşkıya ele geçirilmiştir.¹⁶⁸ Ayrıca, Söke'den asker firarisi olan Kara Dimitri, Koraki oğlu Mihal, Nikola oğlu Espero, Bodrum'dan Kara Manol ve biraderi Dimitri, Gölek İskeleyi'nden fırıncı Endon oğlu Mihal'in eşkıyalığı baş göstermiştir. Ahaliyi ve devletin askeri himayesinde bulunan gemileri sürekli talan ediyorlardı. Ahaliyi gasp ediyor, eşyalarını, mallarını ve hayvanlarını yağmalıyorlardı.¹⁶⁹ Aynı kişiler, ayrıca düşmanla işbirliği içerisine de girmişlerdi. Ahalinin ve devletin bu durumdan rahatsız olmaları üzerine, ceza kanununun elli altıncı maddesine uygun olarak verilen kararda, yakalanıp idam edilmesine karar verilmişti.¹⁷⁰ Ayrıca bir müddetten beri, Adana'nın düzenini bozan Halil isimli eşkıya, ahaliyi batıl ve boş sözlerle kandırıp huzur ve düzeni bozmaktaydı.¹⁷¹

Eşkıyalık ile ilgili farklı yollara sapanlarda olmuştur. Bunlardan biri, meşhur eşkıya Murattır. Bu eşkıya, tıp okuluna devam ederken, oradan çıkıp Atina ve Cenovaya firar etmiş ve orada Hamparsum Agop Boyacıyan diye, tanınmamak için takma isim kullanmış ve bu da tespit edilmiştir.¹⁷² Eşkıyayı yakalamak için devlet, gerekli araştırmaları başlatmıştır.¹⁷³

Kozan yöresine yakın Develi Kazası çevresinde de eşkıya grupları baş göstermiştir. Bölgede ki Kura ve Susallı köyleri ahalisinin, hayvanlarını gasp eden eşkıya gruplarının üzerine, mahallenin şikâyetleri doğrultusunda bir zabıt ve dokuz asker gönderilmiştir.¹⁷⁴ Bölgenin bazı çiftliklerine de eşkıya saldırmaya başlamıştı. Bu sefer ki gelen eşkıya, Kürt asıllı olup, atlarıyla gelerek yem ve yiyecek talebiyle

---

¹⁶⁶ BOA. İ-DH, 538/37378, 5.

¹⁶⁷ BOA. İ-DH, 538/37378, 11.

¹⁶⁸ BOA. İ-DH, 811/65525.

¹⁶⁹ BOA. İ-DUİT, 174/9, 2.

¹⁷⁰ BOA. İ-DUİT, 174/9, 1.

¹⁷¹ BOA. HAT, 212/11520.

¹⁷² BOA. Y-EE, 157/4.

¹⁷³ BOA. Y-EE, 157/16.

¹⁷⁴ BOA. İ-DH, 774/63047, 3.

sürekli rahatsızlık veriyordu. Develi kaymakamlığı, bu konu ile alakalı, eşkıyanın gasp ve tecavüz girişimlerinde bulunmaması için tedbirler almaya çalışmıştır. Ayrıca Kozanlı Ahmet Paşa, eşkıyanın taraf taraf boy göstermesi ve çoğalmasa sebebiyle harekete geçmiştir. Eşkıya, bölgede bulunan bir kasabaya saldırarak, ahalinin otuz kadar hayvanını gasp etmiş, bunun üzerine bölgeye bir zabıt ve dokuz atlı asker sevk edilmiştir. Bunun yanında sevk olunan bu birliklere barut ve kurşun takviyesi yapılması lazım idi. Bu gereçler Develi kaymakamlığı aracılığıyla bir çözüme kavuşturulabilirdi. Böylece beş atlı asker zaptiyesi ve talep edilen silahlar, barut ve kurşunlar için devlete müracaat edilmiştir.¹⁷⁵

Bazen haydutlar kaldıkları bölgelerde, her hangi bir vukuat çıkarmadan da bölgede durabiliyordu. Çamurlu Köyü'nde bulunan Çerkez Mehmet'in yaralanmasından dolayı, altı Çerkez askeri, durumun doğru olup olmadığını kontrol etmek amacıyla Çamurlu'ya gelmiştir. Durumu kontrol eden Çerkezler, herhangi bir olay çıkartmadan bölgeden ayrılmışlardı.¹⁷⁶ Aynı olayın bir benzeri de farklı bir bölgede yaşanmıştır. Bursa'dan çıkıp Pazar-Aydıncık tarafına doğru firar eden eşkıya takımı, buldukları yerdeki ahaliye emniyetleri için teminat vererek, huzuru sağlamaya çalışmışlardır. Bu bölge ziyaretleri, ahaliyi ve devleti dahi ilgilendiriyordu. Çünkü gelen eşkıya çeteleri, ahaliye ve devlete zarar vermekteydi.¹⁷⁷

Hac yolu güvenliği, devletin en baş konularından biriydi. Binlerce kabile, hac yolundan güvenli bir şekilde geçme arzusu içerisindeydi. Fakat yerel bölgelerde devleti zorlayan konulardan biri de, hacı yolcularının emniyetini sağlama konusu olmuştur. Hac kabileleri, şakiler tarafından saldırıya uğruyor, gasp ediliyordu. Hac yolunun güvenliği, tehlike altına girmekteydi. Eşkıya çeteleri, Şam caddesinden gelip geçen hacı yolcularına, çocuklara ve yoldan geçen herkese musallat olmaya başlamıştı. Hasan Paşazade ve başkapıcılardan Mehmet Bey tarafından, has ağalığı vekâletiyle Kurdkulağı'nda olan Hacı Mehmet Ağa ziyaret edilerek, hemen orada yer alan haydutların üzerine taarruza başlanmıştır. Haramiler, iki reis ile üç askeri

---

¹⁷⁵ BOA. İ-DH, 774/63047, 2.

¹⁷⁶ BOA. İ-DUİT, 145/56, 2.

¹⁷⁷ BOA. HAT, 692/33432-C, 2.

yaralayıp, perişan ve darmadağın etmiştir. Esir alınan eşkıyanın elleri kelepçe ile bağlanarak, Adana valisine teslim edilmiştir.¹⁷⁸

Adana valisi Süleyman Paşa tarafından gönderilen bir maddede; ceza alan Adana eşkıyasından Şatiroğlu Seyyid Hasan, Veled-i Danyal eşkıyasının Adana Sancağı'nda sahip olduğu tımarı, biraderi Bekir Bey üzerine almak istemiştir.¹⁷⁹ Bu olay, yörede eşkıya ile ilgili sadece suç olaylarına bakılmadığını göstermektedir. Devlet, eşkıyanın farklı davaları ile de ilgilenmek durumunda kalıyordu. Yaşanan başka bir eşkıyalık olayında ise eşkıya ile devlet askerleri arasında çıkan çatışmada yetmiş, seksen kadar asker, eşkıya tarafından öldürülmüştür.¹⁸⁰ Adana caddesinde yer yer gezen, bölgeye musallat olan bir grup eşkıya, Hüseyin Paşazade ve Mehmet Bey tarafından bölgeden uzaklaştırılmıştır.¹⁸¹

Maraş ve civarında eşkıyalık olayları şiddetli bir şekilde cereyan etmekte idi. Çukurova Bölgesi'ni çevreleyen yerler, birbirine yakınlık açısından dezavantaj sağlıyordu. Eşkıyalık, birbiri ardına bölgelere sıçramakta idi. Maraş'ta Yusuf namlı eşkıya, etrafı harap edip, halkı perişan etmekteydi. Başta fukaralar olmak üzere, halkın mal ve değerli eşyalarını gasp ediyordu. Maraş ve çevresinde terör ve zulüm estiren bu eşkıya, Adana valisi Celalleddin Mehmet Paşa'nın emri ile yakalanıp, idam cezasına çaptırılmıştır.¹⁸²

Eşkıya baskınlarını durdurmak adına yapılan, askeri çalışmaların bazıları başarısızlıkla sonuçlanmaktaydı. Kozan'a yakın olan Niğde Sancağı'na, bir süredir eşkıya çetesi musallat olmuştu. Gelen şikâyetler üzerine, bölge araştırması yapan askerler, herhangi bir ize ya da eşkıyaya rastlayamamıştır.¹⁸³

Niğde Sancağı mutasarrıfı Ragıp Paşa'nın göndermiş olduğu bir yazıda; Develi Kazası'nda, Koca namı ile anılan, içlerinde her türlü kötülük ve haydutluk barındıran bir grup eşkıyadan bahsetmektedir. Develi Kazası'nın top, mühimmat ve askerleri ile hatta bölgenin kethüdası dahi, hareket ederek, eşkıya çetelerini bulup sıkıştırmışlar, fakat Kozan Dağı tarafına firar etmelerine engel olamamışlardır.¹⁸⁴

---

¹⁷⁸ BOA. HAT, 494/24261-A.

¹⁷⁹ BOA. HAT, 194/9612.

¹⁸⁰ BOA. HAT, 65/2838-C.

¹⁸¹ BOA. HAT, 494/24261.

¹⁸² BOA. HAT, 1437/59079.

¹⁸³ BOA. İ-DH, 538/37378, 11.

¹⁸⁴ BOA. HAT, 276/16224.

Eşkialık, sadece Çukurova Bölgesi ile sınırlı değildi. Osmanlı hâkimiyeti sınırları içerisinde yer alan birçok bölgede, eşkıyalık faaliyetleri sürdürölüyordu. Eşkialık veya haydutluk terimleri, yalnızca mala mülke verilen ziyan, hırsızlık olarak algılanmamalıdır. Osmanlı'da bazı eşkıya, halkı kışkırtıp, duygu ve düşüncelerine yön vermeye çalışarak, devlete karşı eşkıyalık yapmaktaydılar. Selanik Vilayetine bağı Avrethisar'ın bazı kazalarında, taşkınlık çıkaran Osmanlı tebaasına mensup Bulgar milletinden Hristo ve Ledoru'nun, hal ve tavırlarından hainlik belirtileri izlenimi doğmasından dolayı, hafiyeler tarafından araştırılmaya başlanmıştır. Bu şahıslar, halkı galeyana getirerek, zihinlerini doldurmaktaydılar. Hristo, hekimlik vazifesi kılığında bu işi yapmaktaydı.¹⁸⁵ Ayrıca Hristo ve oğlu Todriye ile de fitne ve fesatlık çıkardıkları anlaşılmış ve haklarında yakalanma emri çıkarılmıştır.¹⁸⁶ Yakalanan şahıslar, dört sene mühletle Atina'ya sürgün edilmiştir.¹⁸⁷

Selanik ve Kosova havalisinde bulunan Priştine Sancağı dâhilinde meydana gelen eşkıyalık olayında, meşhur eşkıyadan olan Aziz bin Mehmed ile arkadaşı Salih bin Fazlı'nın, silahlı bir vaziyette gezerken, hırsızlık yapmaya cüret göstermişlerdir. Geçtikleri yerlerden çaldıkları hayvanları, Sırbistan taraflarına götürüyorlardı. Yaptıkları eşkıyalıktan dolayı bu şahıslar, Adana'ya sürölmüşlerdir. Haklarında bir ceza uygulaması yapılamamıştır. Fakat geldikleri bölgelere, beşer sene mühletle uzaklaştırılma kararı alınmıştır.¹⁸⁸

Gene Selanik ve Kosova havalisinde bulunan Siroz Sancağı'na tabii Kocan Köyü'nden, Molla Mustafa ile Kayaoğlu Hüseyin'in eşkıyalık yaptıkları tespit edilmiştir. Bu tespit, Kocan ahalisinden, eşkıya hakkında hiçbir ihbar gelmemesi üzerine ortaya çıkmıştır. İbrahim bin Halil'den başka Halil bin İbrahim, Aşçı Hüseyin bin Mehmed, Emin bin Ramazan, Halil bin Kara Ali, İsmail bin Hüseyin oğlu Hasan ve Nasuh şahısları; adı geçen eşkıyaya yardım ve yataklık ettikleri gerekçesiyle Adana 'da kürek cezasına çarptırılmışlardı. Bu kürek cezası, şahısların suçlarına göre değişmekteydi. Bazıları üçer sene bazıları ise yedişer sene kürek

---

¹⁸⁵ BOA. İ-DH, 868/69404.

¹⁸⁶ BOA. İ-DH, 868/69404, 2.

¹⁸⁷ BOA. İ-DH, 1097/86005, 3.

¹⁸⁸ BOA. İ-DH, 1106/86606.

cezasına çarptırılmıştı. Ayrıca Molla Mustafa'nın asker kaçağı olduğu gerekçesiyle, yedi sene küreğe bedel prangaya bağlanmıştır.¹⁸⁹

Eşkivalığa yardım ve yataklık eden memurlar, devletin başka bölgelerinde de yer almaktaydı. Bu hainlik, sadece Çukurova Bölgesi'nde yaşanmamaktaydı. Gümilcine Sancağı'nda, bunun örneğine rastlanmaktadır. Adburrahman Bey, hem devlette memur olarak görev alıp, hem de eşkıyalık yapmakta idi. Durumun anlaşılması üzerine, memurluk vazifesinden çıkarılmıştır.¹⁹⁰

Yaşanan eşkıyalık olayları arasında, adam kaçırmaya da rastlamak mümkündü. Vidin'den (Selanik ve Kosova havalisi); Vangel oğlu Keşu, başka bir köyden Çoban Ali ve Bice oğlu Esenku'nun, Vidin'e bağlı Karacaabad Köyü'nde ikamet ettikleri Manora'ya; bir grup eşkıya, bir gece saat üç civarlarında yanlarına aldıkları on asker ile baskın yapmışlardı. Çoban ve Bice şahısları ile o sırada mandırada bulunan Ahmet'i alıp ormana götürerek, bir gün bir gece tutsak eden meşhur Estefo ve çetesi; Çoban Ali, Bice ve Ahmet'in ihbarları üzerine, ayrıca Vangel'in itirafları sonucunda yakalanmıştır.¹⁹¹ Vangel adlı meşhur eşkıyanın, yedi sene mühletle gerekli görülen cezaları sonucunda, Adana'da küreğe konulmasına karar verilmiştir.¹⁹²

Eşkiva zümresinden olan Ak Yusuf oğlu İbrahim adlı kişi, dağlı eşkıya çeteleri ile birleşerek her çeşit kötülüğe ve hainliğe cüret ediyorlardı. Bu esnada Zıştovi'de, Köprülü oğlu İbrahim diğer firari şahıslar ile ittifak kurarak, iki yüzden fazla eşkıya ile köy ve kasabalara saldırıp, hasar veriyorlardı. Bölge halkının ihbarı üzerine, Tırnovi Voyvodası Ahmet Ağa ve kardeşi Mustafa ağa ile birlikte, eşkıyanın üzerine yürüyerek bu olaylara son vermişlerdi. Olayların sonucunda, Ak Yusuf'un kardeşi Sarı Ali, bölükbaşısı Plevneli Çatlak oğlu Hüseyin, Çokpınarlı Karabaş, Kısaoğlu İbiş ve Köse şahısları, işledikleri suçlardan dolayı idam edilmişlerdir.¹⁹³

---

¹⁸⁹ BOA. İ-DH, 1106/87263, 4.

¹⁹⁰ BOA. HAT, 187/8887.

¹⁹¹ BOA. İ-DH, 1097/86005, 2.

¹⁹² BOA. İ-DH, 1097/86005.

¹⁹³ BOA. HAT, 202/10416.

III. BÖLÜM

EŞKIYALIĞA KARŞI ALINAN TEDBİRLER

3.1. Çukurova Bölgesi'nde Fırka-i İslâhiye'nin Kurulması

Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyıldan itibaren özellikle taşra bölgelerinde tansiyon sürekli yükselmekte idi. Devlet memurları, bu tansiyonu düşürmek için yoğun bir çalışma içerisine girmişti. Bu çalışmalardan en önemlisi; halkı sıkan ve isyan sebeplerinden biri olan, ağır vergiler idi. Osmanlı Devleti, savaş zamanlarında ve diğer olağanüstü durumlarda, aldıkları vergilerden dolayı yaşanan problemlerin önünü kesmeye çalışmıştır. Bu yüzden alınan vergilerin miktarını düşürmüştü. Bu durum, eşkıyalık ve isyan hareketleri sonucu oluşan nüfus kaybının önlenmesinde etkili olmuştur. Alınan tedbirler, birçok yönden işe yaramıştı. İşsiz, başıboş genç nüfus, köylerini terk ederek eşkıya gruplarına katılıyordu. Bu durum eşkıya gruplarının işine geliyor, gençleri silahlandırıp istedikleri gibi kullanıyorlardı. Bunun önüne geçmek amacıyla devlet, genç nüfusa iş imkânı sağlamaya başlamış ve bu konuyu öncelikleri arasına koymuştur.¹⁹⁴

Eşkıyalık, devleti sömürmeye başlamıştı. Devleti zorlayan kısım ise haydutların çoğunun mevki makam sahibi ya da asker sınıfından olması idi. Eşkıyalık konusu, Osmanlı'da öyle bir hal almıştı ki, devlet çalışanları bile eşkıya ile bir olup, hainlik peşine düşmüşlerdi. Savaşların uzaması, askeri alanda gevşeklik ve dış siyasetin çetrefilli durumları da kötüye gidişatın sinyallerini vermekteydi. Devlet içten içe kendi elleriyle boğulmaktaydı. Bu duruma çare olarak devlet, göç uygulaması yapmaya karar verdi. Bu uygulama, Fırka-i İslâhiye olarak adlandırıldı. Fırka-i İslâhiye adı altında kurulan bu teşkilatın kumandanlığını ve diğer bütün sorumluluklarını, Dördüncü Orduy-ı Hümayun komutanı Derviş Paşa'ya verilmişti.¹⁹⁵

Fırka-i İslâhiye, çoğu zaman bir askeri harekât gibi görülmekte idi. Aslında olayın boyutu daha farklı idi. 1865-1866 yılları arasında, Çukurova Bölgesi, eşkıya ile ilgili çok büyük sıkıntılar yaşıyordu. Özellikle Gavurdağı, Kürtdağı ve Kozan yöresinde, devlet idaresi tamamen eşkıyanın elinde idi. Fırka-i İslâhiye, bu durumu

¹⁹⁴ Efkân Uzun, "Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân ve Eşkıyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme", **TÜBAR**, Sayı: XXV, (Bahar 2009), s. 198.

¹⁹⁵ Ahmet Cevdet Paşa, **Maruzat**, (Yay.-Haz. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980, s. 116.

düzeltilmek için askeri güç ile duruma el koymaya çalışmıştı. Devlet idaresi ile kurulan Fırka-i İslâhiye, bulunduğu bölgelerde, konar-göçer ailelerin iskân ve yerleşmesinde önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu sayede birçok köy ve kasaba kurulmuştur. Bu köy ve kasabalar, ileride önemli merkezler haline gelip, il ve ilçelerin büyüyüp gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır.¹⁹⁶

Öncelikle aşiretlerin durdurulması gerekmekte idi. 1858 yılında “Arazi Kanunnamesi” çıkartılarak bu konu ile alakalı ilk adım atılmış oldu. Bu uygulama ile özel mülkiyet kavramı getirilmiştir. Ayrıca dışarıdan gelen göçmen nüfusunda yerleşimi yapılmıştı. Böylelikle, aşiretlerin ve göçmenlerin buldukları yerlerde, arazi mülklerinin resmileşmesi sağlanmıştı. Aşiret ve göçmenlerin yerlerinin sabitleşmesi ile yeni idari birimler oluşmuştur. Bu yeni kurulan bölgelere de uygun olarak İslâhiye, Hamidiye gibi isimler verilmiştir.¹⁹⁷

Fırka-i İslâhiye'nin kurulma düşüncesi, Kırım Harbi'ne dayanmaktadır. Osmanlı Devlet'i, 1853 yılında Kırım Harbi'nde asker sıkıntısı çekiyordu. Devlet, bu asker sıkıntısını tedarik etmek amacı ile Çukurova Bölgesi'nde bulunan aşiretlerden asker takviyesi yapmalarını istemiş, fakat olumlu cevap alamamıştı. Bu konuda ihtiyaç duyulan asker sevkıyatı için Kozanoğulları düşünülmüş, fakat nasıl bir karşılık alınacağı bilinmemiştir. O zaman İngiliz baş tercümanı olan Pizani, Reşid Paşa'ya gelip “Eğer teminat verirseniz biz Kozanoğlu'nu muharebeye sevk ederiz.” demiş. Reşid Paşa bundan ürküp “Kozan bir müddet daha bu şekilde giderse oraya bir ecnebi eli girer ve Kozan'da ayrıcalıklı bir hal alır. Zaten bu zamana kadar devlet emirlerine uyulmamış ise de hariciyen tanınmış bir hükümet değildi. Amma ecnebi müdahalesine maruz kalır ise o da başımıza bela olur. Şimdi sırası değil, lakin ileride Kozan'ı zapt etmeliyiz.” demiştir.¹⁹⁸ Devlet dahi Kozanoğulları'na karşı herhangi bir harekette bulunamıyordu. Bölgede asayişin olmayışı, aşiretlerin başına buyruk davranmaları ve kendi yaşam alanlarında istedikleri gibi hüküm sürmeleri, problemlere yol açmaktaydı.

Aşiretler, devlet ile işbirliği yapmak yerine, karşı bir tavır içerisine girmiştir. Devletin, maruz kaldığı bu soruna bir çözüm bulması artık gerekli görülmüştü. İlk

¹⁹⁶Halaçoğlu, *Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân*, s. 1.

¹⁹⁷Fikret Babuş, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, Ocak 2006, s. 32-35.

¹⁹⁸Cevdet Paşa, *Maruzat*, s. 113.

önce, problemlı bölgeler seçilmişti. Çukurova, İskenderun, Maraş, Elbistan, Kilis, Niğde, Kayseri ve Sivas sorun çıkartan, problemlı bölgelerdi. Asıl amaç; bu bölgeleri itaat altına almak ve aşiretlerin aşırılıklarını önlemek idi. İstenilen başarıya ulaşmak için çalışmalar kısım kısım gerçekleştirilmişti. İlk önce, İskenderun, Maraş ve Elbistan bölgeleri itaat altına alınmıştır. Diğer bölgelerde ise daha sonraları çalışmalara başlanmıştı. Fırka-i İslâhiye çalışmaları bu bölgelerde başarıya ulaşmış, başıboş bir şekilde hareket eden konar-göçer grupları bölgelere yerleşmesi sağlanmıştı. Zorda olsa, aşiretlere yön verilmişti. Devletin yapmış olduğu bu çalışma, aşiretler tarafından iyi karşılanmış, hatta bazı aşiretlerin devlete olan güveni artmıştı. Fırkanın bölgeye gelmesinden önce, aşiretler bu konuda devlete müracaat etmiş, daha sonraları istedikleri bölgelere fırkanın yardımı ile yerleştirilmişlerdir. İskân olunan bu aşiretlerin, yaşam seviyeleri yükselmiş, huzurlu bir ortam oluşturulabilmiştir. Yerleşmede alınan bu olumlu sonuçlar, yerleşmek istemeyen diğer aşiretlere de örnek olmuş, iskân çalışmasına katılmak istemişlerdi. Fakat uygulamada bazı kötü olaylarda yaşanmıştır. Bu da ıslahat sırasında yapılan hatalar sonucunda, bazı aşiretlerin bölgeleri terk etmesi ile sınırlı kalmıştır. İskân çalışmasına başlamadan önce devlet, ilk önce aşiretlerin geçim kaynaklarına yönelik çalışmaları yapmıştır. Hayvanları otlatmak amacıyla, iskân bölgelerine meralar yapılmıştır. Ayrıntısıyla düşünölen bu iskân çalışmasında, kimi aşiret yaylalık alanlara, kimisi ise kışlık alanlara iskân edilmiştir.¹⁹⁹

Fırka'nın ıslah programında bulunan konular ise şöyle sıralanmıştır:

a) Konar-göçer aşiret gruplarını, kontrol altına almak ve Çukurova Bölgesi'nde bulunan kullanışlı arazilere, bu grupları yerleştirerek, köy ve kasaba oluşturabilmek.

b) Tapu dağıtımını yaparak, nüfus sayımını gerçekleştirmek.

c) Yerleşim alanlarında tarım, ticaret ve ekonomiyi geliştirici tedbirler almak ve uygulamak.

d) Kozan ve Gavurdağı taraflarında, devlete karşı isyan halinde bulunan aşiretleri etkisiz hale getirmek. Gerekli görölenleri mevkilerinden uzaklaştırıp, iskânı mecburi hale getirmek.

¹⁹⁹ Halaçoğlu, **Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân**, s. 2-3.

e) Askeri şubeler açarak, genç kesimi askerliğe teşvik etmek.

f) İskân bölgesinde yer alan Ermenileri, Türk nüfusu ile kaynaştırıp etkisiz hale getirmek. Özellikle yörede bulunan Kozan Ermenileri ile Zeytun Ermenilerini isyan edemeyecek bir duruma getirmek.

g) Eğitim, sağlık ve diğer konularda gelişme sağlayabilmek.

Fırka-i İslâhiye'nin asıl amacının, bölgeyi Türkleştirmek ve Türk bölgelerinde rahat ve huzurlu bir ortam oluşturabilmek olarak açıklanabilir.²⁰⁰

Adana, iskân çalışmalarında öncelikli bölgelerden idi. Adana'da, özellikle güvenlik ve huzur ortamını oluşturabilmek ön planda tutuluyordu. Çünkü Adana yöresi, tarım arazisi açısından önemli bir bölge idi. Toprakları geniş ve verimli idi. Yörenin iklimi, tarıma çok müsait idi. Arazinin bu kadar önemli olmasına rağmen, aşiretler buralarda tarımsal faaliyetlerde bulunmuyordu. İskân edilen yeni göçlerle birlikte, bu durumun değiştirilebileceği amaçlanmıştı. Bölgeye göç eden aşiret gruplarına tarım teşvik edilecek, bölge arazisi değerlendirilebilecekti. Ayrıca, aşiretlerin hayvanlarını otatabileceği alanlar kısıtlanacak, etrafta serbestçe dolaşmalarının da önüne geçilmiş olunacaktı.²⁰¹

Fırka-i İslâhiye harekâtının başarısızlıkla sonuçlanmaması için gerekli bütün tedbirler alınmıştı. Fırkanın en az direnişle karşılaşp, tamamlanabilmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu harekâtın uygulanacağı bölgelerde birçok kişi, suçlarından dolayı korkup kaçmışlardı. Bu durumların önüne geçebilmek için devlet bir yasa çıkarmıştı. Bu yasada “genel af” diye adlandırılmış idi. Hatta bu konu ile alakalı beyanname bile yayınlanmıştı. Yani, suçlu kimse teslim olursa, devlet tarafından affedilecek ve hayatına temiz bir şekilde devam edebilecekti. Böylece bölgede huzur ve asayiş sağlanmış olunacaktı. Eşkîyalık son bulacak, insanlar normal hayatlarına dönebilecekti.²⁰²

3.2.Kozan Yöresinde Fırka-i İslâhiye Çalışmaları

Kozan yöresinde yaşayan Kozanoğulları, iskân çalışmalarında, devleti en meşgul eden aşiret olmuştur. Bölgedeki ayanlık, bu aşiretin elinde idi. Ayanlık için

²⁰⁰Kaplan, **Salnamelere Göre Adana**, s. 9.

²⁰¹Hilmi Bayraktar, “Kırım ve Kafkasya’dan Adana Vilayeti’ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 22, (Güz 2007), s. 411.

²⁰²Nuri Yavuz, “Fırka-i İslâhiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri”, **Akademik Bakış**, Cilt: V, Sayı: 10, Yaz 2010, s. 123.

çetin mücadeleler vermişlerdi. Böylelikle bölgede söz sahibi olabileceklerdi. Ahmet Cevdet Paşa'nın Kozanoğulları ile ilgili aktardığı bilgilere göre; bu aşiret Antep'in Kozan köyünden göç edip gelmişler idi. Gaziantep'te Kozan adında bir semt olduğunu ve bu aşiretin semtten sürgün edildiğini söylemektedir. Özellikle Halep ve Niğde civarlarında Kozanoğulları'na rastlanmaktadır. Kozanoğulları, sadece bu bölgelerde bulunmamakta idi. Diğer aşiretler gibi farklı bölgelere yayılmış durumda idiler. Fakat bu aşireti diğer aşiretlerden ayıran özellikler, aşırı hırçın tavırları ve kanunsuz davranmaları idi.²⁰³

Gavurdağları ve Kozan Dağları, Halep ile Suriye tarafından gelen, Anadolu'nun iç kesimlerine doğru ilerleyen dağ gruplarından meydana gelmekte idi. Bu dağların çevresinde, buralara hükmeden iki aşiret bulunmaktaydı. Bu aşiretler, Kozanoğulları ile Karayığitoğulları idi. Gavurdağı taraflarında Karayığitoğulları bulunurken, Kozan Dağı ve çevresinde ise Kozanoğulları bulunuyordu. Bu aşiretler, yaşadıkları yerleri, kendi toprakları gibi görerek, orada bulunan halka istediklerini yaptırabiliyorlardı. Yöre halkını korkutarak, bölgeye hükmediyorlardı. Devlet, bu bölgeye Fırka-i İslâhiye Orduları'nı sevk ederek, buraların güvenliğini sağlamaya çalışmıştı. Önce, en problemlili bölgeden başlanılmıştı. Bu bölge, Kozanoğulları'nın yaşadığı Kozan yöresi idi. O zamanlar, Kozan yöresinin yönetimi ikiye ayrılmıştı. Maraş'a bağlı olan kısım Yusuf Ağa tarafından, diğer bölüm ise Çadırcı zade Ömer Bey tarafından yönetiliyordu. Ömer Bey'in bulunduğu kısım ise Ankara'ya bağlı idi. Bu bölgeler, Kürt ve Türkmen aşiretlerinin eşkıyalığı ile ün salmıştı. Bu iki ağa ise bu eşkıya çetelerinin reisleri olarak tanınıyordu. Bu reisler, hâkimiyeti ellerinde bulundurarak, eşkıya gruplarına maddi ve manevi her türlü yardımı yapıyorlardı. Gavurdağı ile bütün Uzeyr Sancağı, Mustafa Paşa tarafından yönetilmekte iken, diğer kalan kısımlar da eşkıya reislerinin elinde bulunuyordu. Bölgeyi kanuna aykırı, düzen tanımadan, keyfi bir şekilde yönetiyorlardı. Bölgeye gelen memurları da ya kendilerine çekiyorlar ya da bölgeden gönderiyorlardı. Niğde, Kayseri ve Adana çevresinde cinayet, gasp ve soygunculuk yaparak eşkıya gruplarını oluşturuyorlardı.²⁰⁴

²⁰³ Akif Bilge Çelik, **Fırka-i İslâhiye**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, 2008, s. 44.

²⁰⁴ Çelik, **Fırka-i İslâhiye**, s. 73.

Fırka-i İslâhiye, bölgelerdeki bütün bu yaşanan olaylara bir son vermek için hemen çalışmalara başlamıştı. Bölgeye, Fırka-i İslâhiye komutanlarından Kurt İsmail Paşa görevlendirilmişti. Bölgeye gelen Kurt İsmail Paşa, hemen bölge incelemesi yapmıştı. Çalışmanın ne seyirde gideceğini ve nerelerde iskân çalışması yapılması gerektiği konusunda araştırmalara başlamıştı. İlk önce Kozanoğulları'nın kaldığı alanlardan başlamıştı işe. Fırka-i İslâhiye, Kozan yöresinde bulunan Tufanbeyli'nin Doğanbeyli Köyü'nde yerlerini almışlardı. Burada bulunan askerlere, bölgenin yakınlarında bulunan değirmenden yiyecek ve içecek takviyesi yapılıyordu. Buna karşılık değirmen sahibine ihtiyaçları karşılığında para vermeye çalışıyor, fakat değirmen sahibi para kullanmadığı için almak istemiyordu. Kurt İsmail Paşa, bu parayı zorla veriyordu. Böylelikle, Fırka-i İslâhiye, girdikleri bölgelerde yalnızca düzeni sağlamaya çalışmamış, bölge halkına para kullanımını da öğretmiş oldu.²⁰⁵

Fırka-i İslâhiye, Silifke ve Antalya yöreleri arasında yapmış olduğu iskân çalışmasında, öncelikle Tekeli ve İçel yörüklerini yerleştirmişti. Bu iskân sırasında sorun çıkartan göçebe Yörükler, çoğu zaman Rakka ve Kıbrıs'a sürülmekle tehdit ediliyordu. Hatta bu bölgelere gönderilen Yörükler bile olmuştu.²⁰⁶ Bazı durumlarda da ahali Fırka-i İslâhiye'ye yardımcı olmak için kullanılmıştır. Bu yardım tabii ki bölgesel nakil anlamına gelmekteydi. Gavurdağı'nın doğusunda yer alan Hacılar Nahiyesi'nde Çobanoğulları ve reisleri, bu uygulamada kullanılan aşiretlerdendi.²⁰⁷ Ayrıca devlete Fırka-i İslâhiye'nin nakil uygulaması da kullanılmak üzere otuz baş hayvan takdim etmişlerdi.²⁰⁸ Yılan Köyü halkı ile de hayvan teslimatı yapılmakta idi. Yılan Köyü'nden, askeri işlerde kullanılmak ve nakil işlerini yürütmek amacı ile otuz baş hayvan teslim alınmıştır.²⁰⁹ Bu ve buna benzer olaylar, devlet için hayır anlamına gelmekte ve bu gibi olaylar çok yaşanmakta idi. Yardımlar, özellikle ordu ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla yapılırdı. Gene ordu için yapılan yardımlar da elli baş hayvan, Allah rızası için hayır vesilesiyle orduya bağışlanmıştır.²¹⁰

²⁰⁵ Mustafa Onar, "Kozanoğulları", **III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni**, 30 Kasım-2 Aralık 1998, Adana, s. 547.

²⁰⁶ Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 129.

²⁰⁷ **BOA. İ-DH, 538/37378, 8.**

²⁰⁸ **BOA. İ-DH, 538/37378, 13.**

²⁰⁹ **BOA. İ-DH, 538/37378, 9.**

²¹⁰ **BOA. İ-DH, 538/37378, 12.**

Derviş Paşa, ordusuyla 1865'in Ağustos ayında Kozan yöresine hareket etti. Kozan yöresinde, yaklaşık iki yüz yıl hüküm süren ve bölgeyi istediği gibi yöneten Kozanoğlu "Ferman padişahın, dağlar bizimdir." diyerek, merkezi otoriteye karşı gelmişti. Bu söz üzerine geniş çaplı harekât başlatan Derviş Paşa ve Ordusu, Kozan Dağları'na önden ve arkadan saldırarak Kozanoğulları'nı pusuya düşürmüşlerdi. Kontrol altına alınan bu aşiret üzerinde başlatılan Fırka-i İslâhiye çalışmaları, Kozan'ın büyük bir kesiminde uygulanmaya başlanmıştı. Bölgede birçok yeni kaza ve ilçeler oluşturulmuştu. Eşkıyalığın önünü kesmek için yapılan göçler sonucu, arkada kalan mallar, hayvanlar ve diğer umumi eşyalar, devlet tekeline girmişti. Tabii bu uygulamaların sonucu olarak, birçok yerde tatmin edici sonuçlar vermemişti. Cevdet Paşa komutasında ki Fırka-i İslâhiye, Çukurova Bölgesi'nde yapılan çalışmalara, eşkıyalığın çokluğundan dolayı daha temkinli davranmışlardı.²¹¹

Fırka-i İslâhiye'nin yaptığı çalışmalar, bölgede tüm hızıyla devam etmekte idi. Sıra, diğer bölge olan Kars-ı Zülkadiriye, şimdiki Kadirli Kasabası'nı düzenlemek ve aşiretlerin bir bölümünü buralara yerleştirmektir. Bu bölgenin iskân ve imar çalışmalarını yapmak için kasaba gelen Fırka-i İslâhiye, buranın halkından da olumlu tepkiler almıştı. Özellikle Dulkadirli halkı, bu çalışmalara büyük destek vermiş ve çalışmaları kendileri talep etmiştir. Fırka, öncelikle bu bölgede oturan kesim ile Çukurova'da bulunan aşiretleri, uygun bir biçimde yerleştirmeye başlamıştı. Bölgeye yaklaşık olarak altı yüz hane yerleştirilmişti. Kars-ı Zülkadiriye, Kozan Sancağı'na bağlanmış, Kadirli ismini alarak kaza merkezi haline getirilmişti. Yeni oluşturulan Kadirli Kazası, Tatarlı, Sunbas ve Savrun nahiyelerinden oluşturulmuş idi. Bu bölge, kısa sürede önemli bir merkez haline getirilmişti. Kaza geliştirilerek, ticaretin odak noktası haline geldi. Bölgenin, iskân ve teşkilatlandırma yapısına bakılacak olursa, devletin yaptığı çalışmaların ne denli geniş ve özenli bir politika içerisinde bulunduğu görülecektir. Amaç sadece iskân değil, bölgeleri merkezileştirip, halka önemli ticari kazançlar sağlamak idi. Böylelikle, Fırka-i İslâhiye çalışmalarından olumlu sonuçlar alınacak, aşiret toplulukları kendi istekleri ile fırkaya destek çıkacaktı. Düşünülenlerin çoğu da gerçekleştirilmişti zaten. Ayrıca, Osmanlı Devleti, daha sistemli ve düzenli bir hal alıp, siyasi bir kimlik kazanacaktı.

---

²¹¹Topaloğlu, **Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları**, s. 30.

Kozan yöresinin de iskân çalışmalarını tamamlayan Fırka-i İslâhiye, Kozan ahalisini itaat altına almıştır. Kozanoğulları'nı ise özellikle çeşitli bölgelere sürgün etmiştir.²¹²

Kozan yöresini teşkilatlandıran Fırka, Kozan ve çevresini, Kozan-ı Şarki yani Sis Kazası'na, diğer kalan bölgeleri ise Belenköy Kazası'na bağlamıştı. Ceyhan Nehri yakınlarında bulunan aşiret topluluklarını ise Kadırlı Kazası'na eklemişlerdi. Böylelikle Kozan Sancağı, toplam 4 kazadan meydana gelmiştir. Bu kazaların hepsi de ayrı ayrı büyük bir sancak haline getirilmiştir. Ayrıca Çukurova'da bulunan Avşarlar, Sivas Eyaleti yakınlarında yer alan Aziziye Kasabası'na göç ettirilmiştir. Burada ufak bir pürüz meydana gelmiştir. Çünkü Avşarlar'ın beyleri bu bölgeye göç etmek istememişlerdi. Bunun üzerine Sivas Eyaleti yerine Uzunyayla'ya göç etmeleri uygun görülmüştü. Bu iskân sürecinde de problemler yaşanmıştı. Çünkü Uzunyayla'da, önceden yerleştirilmiş olan Kafkas Muhacirleri bulunmakta idi. Avşarlar ile muhacirler arasında sorunlar çıkmış, Avşarlar'a göre, bu bölgelere önceden yerleştirilmiş olan muhacirlerin en güzel yerlerde oturması büyük sorun teşkil etmekte idi. Muhacirlere dirlik vermeyen Avşarlar, bölgede sürekli sorun çıkarmış, devletin ilgilenmesi gereken yeni bir problem daha ortaya çıkmıştır. Bu sırada Fırka'da meydana gelen Kolera Salgını ise işlerin ağır bir şekilde ilerlemesine neden olmuştu. Buna rağmen 1866 yılında birkaç iskân çalışması yapılabilmmişti. Menemencioğulları ve Karsantioğulları'nın iskân çalışmaları, başarıyla gerçekleştirilebilmişti. Menemencioğulları'nın bir kısmı da, İstanbul'da Kadırga semtine iskân edilmiştir. Teşkilatlandırılan bölgelere, bir de memur görevlendirilmesi yapılmış idi. Bu bölgelerin kaymakamlığına Mirliya Hüsni Paşa getirilmiş idi. Merkezin livası ise Sis Kaza'sı uygun görülmüştü.²¹³

3.3.Antakya Yöresinde Fırka-i İslâhiye Çalışmaları

Antakya yöresinde, süreç aynı şekilde devam etmiştir. Eşkîyalık, her bölgede olduğu gibi Antakya yöresinde de yıkıcı etkilere yol açmıştı. Çalışmalara başlayan Fırka, aşiretler ve reisleri tarafından olumlu tepkiler ile karşılaştı. Bu aşiretlerin başında ise Reyhanlı Aşireti gelmekteydi. Eşkîyalık olaylarında nam salmış bir aşiretti. Fakat sonraları bu tutumlarından vazgeçerek, devlete yakın bir tutum içerisine girmişlerdi. Bir diğer özelliği ise devlete taşımacılıkta yardım etmektir.

²¹² Halaçoğlu, *Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân*, s. 14.

²¹³ Halaçoğlu, *Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân*, s. 14-19.

Antakya Sancağı'na dâhil olan Reyhanlı Aşireti ahalisi tarafından, devletin nakil işlerinde kullanılmak üzere devlete hayvan takdiminde bulunurlardı.²¹⁴ Bu nakil işlemi, çoğu zaman asker için yapılırdı. Şöyle ki Antakya Sancağı'ndan, daha önce gönderilen iki yüz beş hayvandan yüz kadarı, hizmet etmek için belli başlı yerlere ve özellikle orduya gönderildi.²¹⁵

Antakya yöresinin en zorlu eşkıyası Dede Bey idi. Bu eşkıyanın yakalanması için devlet ve Fırka, yoğun çaba sarf etmiştir. Hatta ilerleyen zamanlarda yöre halkı dahi devlete yardım ederek bu eşkıyanın yakalanması için çalışmalara başlamıştır. Bunca gayret sonucunda Dede Bey ve çetesi yakalanmıştır. Dede Bey'in yakın vakitte yakalanıp tutuklanması ile ezici kuvvetler tarafından Payas Sahili tamamen kontrol altına alınmış ve ordunun yol boyunca herhangi bir pürüzle karşılaşmaması için, Antakya ahalisi tarafından yüz, Hacılar Nahiyesi ahalisinden yirmi beş ve Reyhanîye Aşireti ahalisi tarafından elli baş hayvan, hizmet için takdim edilmiştir.²¹⁶

Murselzade Mustafa Şevki Bey, Reyhanlı Aşireti'nin reisi idi. sonraları ise Reyhanîye Kazası müdürü olmuştu. Yöre halkı tarafından sevilen ve güvenilen bir insan idi. Mustafa Bey'in, Fırka-i İslâhiye Ordusu'na önemli ölçüde hizmetleri olmuştu. Ordu'nun İskenderun'a çıkmasında kolaylık sağlamış, daha sonra ordu Bulanık'ta büyük icraatlarda bulunmuştu. Mustafa Bey, kendi aşiretinden küçük bir birlik oluşturarak Fırka'nın ordusuna takviye etmiştir. Bu ordu Fırka'ya, özellikle yöre hakkında kılavuzluk yapmıştır. Böylece, bölgenin güvenliği kontrol altına alınmıştı. Mustafa Bey'in Fırka-i İslâhiye Ordusu'na göstermiş olduğu hizmet ve yakınlıktan dolayı, iskânda yer almamasına ve Reyhanîye Kazası'nın müdürlüğüne atanmasına izin verilmiştir. Daha sonraları yörede ün salarak kendisine, meşhur Murseloğlu Mustafa Şevki Paşa denilmiştir.²¹⁷

Fırka-i İslâhiye'nin sağlam zeminlere oturtmak amacıyla genel af ile birlikte beyannameler yayınlanmıştı. Bu beyanname, bölgelerde etkisini göstermişti. Özellikle Antakya yöresinde, olumlu sonuçlar vermişti. Bölgede bulunan bazı muhtarlar ve aşiret beyleri, Fırka'ya gelerek durum görüşmesi yapmışlardı. Reyhanlı Aşireti'nin reisi ve Kaza'nın müdürü olan Murselzade Mustafa Şevki Bey'in bu

²¹⁴ BOA. İ-DH, 538/37378, 6.

²¹⁵ BOA. İ-DH, 538/37378, 7.

²¹⁶ BOA. İ-DH, 538/37378, 16.

²¹⁷ Fatih Sansar, "Tanzimat Döneminde Çukurova Hanedan Ailelerinin Tasfiyesi", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 1, 2005, s. 88.

konuda da birçok faydası bulunmuştur. Hacılar Nahiyesi'nin Beyi olan Paşo Beyi yanına alarak Fırka ile görüşmüş, Paşo Beyi ve ahalesinin, devletin kural ve kaidelerine uyacaklarına, devlete ve orduya hizmetlerde bulunacaklarına dair söz vermişlerdi. Bu sayede Fırka'nın bu bölgede ilk çalışma yeri Hacılar Nahiyesi olmuştur. Hacılar, büyük bir titizlikle denetim altına alınmıştı. Fırka'nın olumlu sonuç verdiğini gören diğer bölge beyleri de bağlılıklarını bildirmişlerdi. Bunların başında Tiyekli Kara Beyzade Mehmet Bey gelmekte idi. Mehmet Bey Fırka'ya gelerek devlete bağlılığını bildirmiştir. Böylece Tiyek ve Ekbezin yöreleri de denetim altına alınmıştır. Paşo Bey ve Mehmet Bey Fırka Ordusu'na yardım ederek, ordunun bütün ihtiyaçlarını karşılamışlardı. Fırka-i İslâhiye Ordusu böylece Antakya yöresinde başarılı bir çalışma sürdürmüştür.²¹⁸

3.4.Eşkîyalığa Karşı Alınan Tedbirler

Eşkîyalık hareketlerine maruz kalan halk, tek başına eşkıya gruplarına karşı koyacak güçte değildi. Zaten yeterince eşkıya ve çetelerinin zulümlerinden bıkmışlardı. Tek başlarına karşı koyma hareketinin başarısızlıkla sonuçlanacağını biliyorlardı. Ayrıca o zamanlarda, insanların eşkıyaya karşı kendilerini savunabilecek herhangi bir alet bulunmamakta idi. Çünkü savaş zamanı diye devlet ellerinde bulunan çoğu silah ve kesici aletleri toplamış idi. Silah, tüfek gibi savunma aletleri sadece eşkıyada bulunuyordu. Bunlarda bu aletleri, halka karşı kullanarak ellerindeki her şeyi alıyorlardı. Her ne kadar devlete karşı güven azalmış ise de çarenin, gene devlet elinden geleceğini çok iyi biliyorlardı. Devlet, eşkıya ile ilgili gelen şikâyetlere özellikle XIX. yüzyıldan sonra büyük bir özen göstermiştir.

Eşkîya için alınan birçok tedbir vardı. Bunların başında kalelerin tamirâtı gelmekte idi. Eşkîya, bazen sığınmak için bölgenin harabe olan kalelerine saklanıyordu. Bu yüzden bölge halkı, çoğu zaman devlete şikâyette bulunarak durumlarını arz edip, kalelerin tamir edilmesi konusunda ısrar ederlerdi. Böylelikle eşkıyanın sığınma ve kaçma alanları daralmış olacaktı. Özellikle Kadirli yöresinde yer alan kale için, yöre halkı sürekli tamir talebinde bulunuyordu. Bir başka tedbir ise eşkıya olaylarının yoğun olduğu bölgeleri, sürekli teftiş etmektir. Devlet, genellikle güvendiği, iş bilen ve tecrübeli adamlarını sorunlu yerlere göndererek, asayişin sağlamaya çalışır ve eşkıyayı takibe alırdı. Görevlendirilen bu kişiler, yanlarına

²¹⁸ Yavuz, "Fırka-i İslâhiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri", s. 123.

özellikle bölgeyi çok iyi tanıyan kişileri alırlardı. Genellikle bu görevli Paşalar, geniş yetkilere sahip olurdu. Bu sayede eşkıyanın yakalanması daha kolay ve zahmetsiz olurdu. Ayrıca devlet çoğu zaman halkın güvenliği ve devlete olan güvenini temin etmek için adaletnameler yayınlardı. Böylece halkın hakları, padişah tarafından bu adaletnameler ile resmileştirilirdi. Devlet, eşkıyanın önemli geçiş yollarında eşkıyalık faaliyetlerinde bulduklarını bildiğinden; bu yollar, geçitler ve yakın yerlerde bulunan derbentleri kontrol altına almıştır. (Gülek ve Belen geçitleri Çukurova Bölgesi'nin önemli geçitleridir.) Bu alanlarda yapılan eşkıyalığın önünü kesmek istemiştir. Bazen de tedbir amacıyla geniş alanlarda bile devlet güvenliği sağlamaya çalışabiliyordu. Örneğin; bir eşkıyanın geçişini engellemek amacı ile bir dağın tutulması ve kontrol altına alınması istenilebilirdi. Bölgelerdeki nehirler de eşkıya için önemli geçiş yolları olduğu için, buralar çok iyi korunurdu.²¹⁹

Eşkıyalık suçunda, genellikle devlet işlenen suçun boyutuna göre ceza vermişti. Hırsızlık, zulüm, adam öldürme, devlete isyan gibi suçların hepsinde ayrı işlem uygulanmıştır. Örneğin, adi suçlardan yakalanan eşkıyaya pranga cezası verilirdi. Bu bazen de süresiz sürgüne gönderme şeklinde de uygulanabiliyordu.²²⁰

Eşkıyanın işlemiş olduğu suç, şayet çok ağır ise bu durum eşkıyanın asılmasına neden olurdu. Bu durum eşkıya için ağırlaştırıcı bir ceza mahiyetinde. Bu ceza ile eşkıyalığın önü kesilmiş olunacaktı. Bu, devletin uyguladığı en ağır ceza idi. Aslında, suçluyu asmakta ki amaç, cezalandırma ya da acı çektirme değil, bir nevi halkı uyarma niteliğinde bir ceza idi. Eşkıyanın suçuna göre el ve ayakları kesilirdi. Bazen eşkıyanın cezasını düşürecek durumlar da vardı. Bunun için eşkıyanın suçunu itiraf edip, bir daha suç işlemeyeceğine ve devlete itaat edeceğine söz vermesi lazım idi. Bunun yanında elinde bulunan bütün suç aletlerini devlete teslim etmesi gerekiyordu. Böylece eşkıyanın cezası, duruma göre düşürülürdü. Eşkıyalık suçundan yakalananlara verilen bir başka ceza tipi daha vardı. O da kürek cezası idi. Bu ceza ile eşkıya, ağır şartlar altında kalacak ve tekrar böyle bir teşebbüse girme eğiliminde bulunmayacaktı. Eşkıyaya uygulanan cezalar, kimi zaman eşkıyayı yola getirmiş kimi zaman ise eşkıyalığa daha çok teşvik etmiştir. Zaten eşkıyalığı huy

---

²¹⁹Süleyman Demirci-Hasan Arslan, "Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyaleti", **Journal Of History Studies**, Cilt: XIV, Sayı: 2, (Nisan 2012), s. 77-82.

²²⁰Mehmet Metin Hülagü, "Kayseri ve Çevresinde Kuzugüdenli Aşireti ve Eşkıyalık Olayları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 15, Kayseri (2003), s. 42.

haline getirmiş, ne kadar ceza alırsa alsın bu durumdan vazgeçmeyen kişilerde vardı. Böyle durumlarda, devlet bunlara son çare olarak asılma cezası vermek zorunda kalmıştı.²²¹

3.5.Eşkialığın Toplumsal Hayata Olan Etkileri

Eşkialık kavramı, söyleyiş olarak farklı olsa da her bölgede işlevi aynıdır. Bu kavramın devlet ve halk üzerinde bıraktığı etki ise eşkıyalığın boyutuna bağlı olarak değişmektedir. Eşkialık, bıraktığı kötü izlerden dolayı, her kesimin korktuğu, uzak durduğu, devleti ise meşgul eden olayların içerisinde yer alır. Eşkialıya, başında reislerinin bulunduğu, kişinin tek başına ya da topluluklar halinde, bazen halka yönelik bazen de devlete karşı yapılan asi eylemlerdir. Bu topluluklar, halka korku vermekte idi. Bu durumlar, halkın devlete olan güvenini azaltmış, halkın “bize ne olacak” şeklinde tedirginliklerini sürekli arttırmıştır. Vatandaş, çaresizliğe düşmekte, çoğu zaman eşkıya gruplarına katılmakta ya da eşkıyaya yardım ve yataklık etmekte idi. Eşkialının vermiş olduğu zararlardan, bu şekilde kurtulmaya çalışılıyordu.²²²

Osmanlı Devleti’nde eşkıyalık sonucunda, tüm kurumlarda bozulmalar meydana gelmişti. Taşradaki eşkıya olayları, haksız kazançlar, vergilerin ağırlığı en önemlisi de toprak sisteminin bozulması halkı ekonomik olarak güç durumlarda bırakmakta idi. Ağır şartlar altında geçimini sağlamaya çalışan halk, zorlu bir dönemden geçiyordu. Özellikle tımar sisteminin bozulması, topraktan geçimini sağlayan köylü halkın bir kısmını şehirlere göçe, bir kısmını da eşkıyalığa itmiştir. Göçler, dönemin en önemli sosyal olayıdır. Bütün bu olumsuzlukları geride bırakmak amacıyla topraklarını terk eden halk, başta İstanbul olmak üzere gelişmiş şehirlere göç etmişlerdir. Bölgede göçe sebep olan eşkıya grupları ise boş kalan yerleri sahiplenerek, mülkiyet hakkı iddia etmeye başlamışlardı. Göç eden gariban halk ise terk edilen bölgelerin yanı sıra göç edilen bölgeleri de olumsuz bir şekilde etkilemişlerdir. Terk edilen bölgelerde, vergi yükü ağırlaşmıştı. Göç edilen bölgelerde ise, nüfus artışının doğurmuş olduğu yiyecek ve içecek sıkıntısına sebep olmuştur. Devlet, bu konuda hemen çalışmalara başlamıştı. Çünkü bu göçler devletin

²²¹ Bardakoğlu, “Eşkialıya”, s. 466.

²²² Mehmet Karagöz, “17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkialık Hareketleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XVI, Sayı: 2, Elazığ (2006), s. 381.

dengesini değiştirmeye başlamıştı. İlk önce eşkıyalığın önüne geçmek için uğraşılmış, sonraları bu göç eden halk için iskân çalışmaları başlatılmıştır.²²³

Devletin ve toplumun hâkim olduğu bölgeleri ele alırsak, neredeyse dünyanın her bölgesinde eşkıyalık olayları yaşanmakta idi. Bu olaylar genellikle, kapitalizmin dayattığı endüstriyel gelişmelerden önce, toplumun tarımsal faaliyetlerini sürdürdüğü dönemlerde sıkça görülmüştür. Eşkıya, genellikle dağlardan, zor geçitlerden, çöllerden, kısacası takip edilmesi zor alanlardan faydalanarak, saklanma gereği duymuşlardır. Toplumsal gelişmeler yaşanmadan önce; yolculukların zor yapıldığı, yüklerin ağır olduğu ve ticari taşımalar yapılan yollar, eşkıya çetelerinin en önemli kazanç yerleri sayılırdı. Toplumsal ilerleme ile birlikte yapılan değişiklikler, teknolojinin gelişmesi daha hızlı yolculuklara ve düzgün yollara imkân sağlamıştır. Bu da eşkıya çetelerine büyük bir darbe olmuştur.²²⁴

---

²²³ Melek Öksüz, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayan, Eşkıya ve Göç Sorunları", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 1, Erzurum (2005), s. 181-182.

²²⁴ Efkân Uzun, "Osmanlı Örneklemini Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 3, Ankara (2006), s. 32-33.

SONUÇ

Çukurova Bölgesi, tarih boyunca birçok medeniyete kapılarını açmış, kilit bölgelerin geçiş noktasında yer almıştır. XVI. yüzyılda Ramazanoğlu Beyliği'nin Osmanlı egemenliğine girmesi ile Çukurova da Osmanlı hâkimiyeti başlamış, beylik dönemi geride kalmıştı.

Bölge coğrafi konumu nedeni ile dağlık bir yapıya sahipti ve isyan faaliyetlerine aşırı derecede uygundu. Kozan Dağları, Kürt Dağları ve Gavurdağı eşkıya gruplarına sığınak olan bölgeler idi. Tabii bölge de eşkıyalık olaylarını sadece bu şekilde adlandırmak çok yanlış olur. Çukurova Bölgesi'nde eşkıyalık olayları aslında daha farklı türlerde meydana gelmekte idi. Bölge, aşiret reisleri tarafından yönetildiği için hâkimiyet direk onların elinde bulunuyordu. Maddi ve manevi, hangi aşiret daha sağlam zeminlere sahip ise bölgenin kararlarını da o aşiret vermektedir. XIX. yüzyılın Çukurova'sında yönetim reislerine aitti.

Yapılan haydutluklardan anlaşıldığı üzere çoğunluğu şahsi menfaatlere dayanıyordu. Çıkarları doğrultusunda eşkıyalık yapan aşiret reisleri ve yandaşları, devlete karşı eşkıyalık değil de buldukları coğrafya da sadece kendi egemenliklerini kurabilmek, istedikleri gibi hüküm sürmek adına bir faaliyet içerisindeydiler. Yoksa direk olarak devlete ve yönetime karşı eşkıyalık hareketleri yürütmemişlerdir. Daha çok Adana yöresinde; Kozanoğulları, Küçükcalioğulları ve Antakya yöresinde ise Reyhanlı Aşireti, eşkıyalık konusunda epeyce nam salmışlardı. Çalışma esnasında, incelediğimiz arşiv belgelerinde de sıkça rastladığımız aşiret isimleriydi bunlar. İncelenen dönem, eşkıyalık açısından devlete dönüm noktası yaşatmış bir dönemdir. Çünkü devlet zaten savaşlardan dolayı yıpranmış bir orduya, tükenmiş bir reyaya sahipti. Dış siyasette Osmanlı Devleti olarak, varlığı iyiden iyiye gerilemekteyken bir de kendi içindeki yaralar devleti çıkmaza sürüklüyordu. Bölge bir isyan curcunasına katılmış, düzensizlik içerisinde kıvranıyordu. Bu olayların üzerine adını andığımız aşiretlerin ve yandaşlarının halka olan tavırları eşkıyalığın ne denli kötü bir boyutta olduğunu gösteren gerçeklerdir.

Eylemler, genellikle ahalinin mallarına, hayvanlarına ve çoğu zaman da canlarına kastetmek suretiyle gerçekleştirilirdi. Eşkîya, genellikle sıkça kullanılan yol güzergâhlarında, köylerde, kasabalarda, dağlar da ve genellikle çekinmeden şehir merkezlerinde serbestçe gezebiliyorlardı. Ahmed Cevdet Paşa'nın Tezakir adlı

eserinde de bölgeyle alakalı eşkıyalıklardan bahsedilmiş ve çalışmada kaynak olarak kullanılmıştır. Tezakir'de özellikle Kozan yöresi ile ilgili olarak, devletin dahi çekindiği bir bölge olarak bahsedilmektedir.

Olayların ilginç taraflarından biri de, devletin Çukurova da yaşanan bu acı olaylardan haberinin pek fazla olmaması idi. Kulaklarını tıkaması yani başka bir deyişle haberinin olup üzerinde pek durulmaması da olayı tartışılır kılan gerçeklerden biridir. Devlet, bu eşkıyalık olaylarına tepki olarak çok sonraları Fırka-i İslâhiye ile cevap vermeye çalışmıştır. Bölge halkı da bundan sonra eşkıyalığın getirdiği zorlu sürecin sonucu olarak, yaşadıkları yerlerden iskân edilmeye başlamışlardı. Bu şekilde eşkıyalığa karşı savunma mekanizması oluşturulmaya çalışılmıştır.

İncelenen dönemde; Çukurova Bölgesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında ne gibi eşkıyalık olayları ile karşılaşmış ve bu eşkıyalığın devlete etkisini aktarmaya çalıştık. Eşkıyalık olayları, Osman Devleti'nin hemen hemen her devrinde, boyutu farklı da olsa devletin uğraştığı bir problem olmuştur. Eski çağlardan, yakın çağa kadar olan dönemi kapsayan çalışmada Çukurova ve eşkıyalık kavramı bir bütün olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

1.ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA. HAT, 180/8124.
- BOA. HAT, 638/31447-A.
- BOA. HAT, 69/2930-D.
- BOA. HAT, 475/23251.
- BOA. HAT, 214/1175.
- BOA. HAT, 1627/19.
- BOA. HAT, 503, 24745.
- BOA. HAT, 180/8130.
- BOA. HAT, 188/8907.
- BOA. HAT, 194/9572.
- BOA. HAT, 515/25169, 2.
- BOA. HAT, 494/24248.
- BOA. HAT, 1038/43020-B, 2.
- BOA. HAT, 1386/55039.
- BOA. HAT, 515/25164, 2.
- BOA. HAT, 638/31447-E.
- BOA. HAT, 1404/56836, 1.
- BOA. HAT, 692/33432-C, 2.
- BOA. HAT, 494/24261-A.
- BOA. HAT, 194/9612.
- BOA. HAT, 65/2838-C.
- BOA. HAT, 494/24261.
- BOA. HAT, 1437/59079.

BOA. HAT, 212/11520.
BOA. HAT, 276/16224.
BOA. HAT, 187/8887.
BOA. HAT, 202/10416.
BOA. Ī-DA, 1/7, 13.
BOA. Ī-DA, 1/7, 18.
BOA. Ī-DA, 1/7, 7.
BOA. Ī-DH, 554/38523, 1.
BOA. Ī-DH, 554/38523, 2.
BOA. Ī-DH, 554/38523, 3.
BOA. Ī-DH, 554/38523, 4.
BOA. Ī-DH, 774/63047, 2.
BOA. Ī-DH, 1106/86606, 3.
BOA. Ī-DH 1293/101639.
BOA. Ī-DH, 538/37378
BOA. Ī-DH, 538/37378, 5.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 6.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 7.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 8.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 9.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 10.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 11.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 13.
BOA. Ī-DH, 538/37378, 16.
BOA. Ī-DH, 774/63047, 2.
BOA. Ī-DH, 774/63047, 3.

BOA. Ī-DH, 811/65525.
BOA. Ī-DH, 1116/87263.
BOA. Ī-DH, 868/69404, 2.
BOA. Ī-DH, 1097/86005, 3.
BOA. Ī-DH, 1106/87263, 4.
BOA. Ī-DH, 1097/86005, 2.
BOA. Ī-DH, 1097/86005.
BOA. Ī-DH, 868/69404.
BOA. Ī-DUĪT, 174/9, 1.
BOA. Ī-DUĪT, 174/9, 2.
BOA. Ī-DUĪT, 119/26.
BOA. Ī-DUĪT, 145/56, 2.
BOA. Ī-DUĪT, 145/56, 3.
BOA. Ī.MVL, 411/17917, 1.
BOA. Ī.MVL, 411/17917, 2.
BOA. Ī.MVL, 411/17917, 3.
BOA. Ī.MVL, 411/17917, 4.
BOA. Ī.MVL, 411/17917, 6.
BOA. Ī.MVL, 411/17917, 7.
BOA. Ī-MVL, 411/17917, 8.
BOA. Y-EE, 157/4.
BOA. Y-EE, 157/16.

2. MÜRACAAT ESERLER

Kitaplar

Adana Valiliği. (1991). Adana İl Yıllığı. Adana: Kemal Matbaası.

Akdağ, M. (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Aktan, S. (1982). *Adana İli Yakın Çevre İncelemeleri*, Adana: Atay Kardeşler Yayıncılık.

Altay, M.H. (1965). *Adım-Adım Çukurova*. Adana: Çukurova Turizm Derneği Yayınları.

Arslan, H. (2001). *16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Babuş, F. (Ocak 2006). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskan Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Barkey, K. (1999). *Eşkıyalar ve Devlet*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bayazıt, B.S. (2008). *Aşiretlerin İskânı*. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı.

Cevdet Paşa. (1994). *Tarihi Cevdet*, (Cilt: 2), Üçdal Neşriyat.

Cevdet Paşa. (1980). *Maruzat*, (Yayımlayan-Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu,) İstanbul: Çağrı Yayınları.

Cevdet Paşa. (1991). *Tezakir*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ener, K. (1993). *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış*. Adana.

Göçek, F.M. (1999). *Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Göney, S. (1976). *Adana ovaları I*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Halaçoğlu, Y. (1991). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Hathaway, J. (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*. İstanbul: Alkım Yayınları.

- Kurt, Y. (2000). *Çukurova Tarihinin Kaynakları IV Adana Evkaf Defteri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. (2010). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Refik, A.(1989). *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Sakin, O. (Mart 2006). *16. Yüzyılda Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Turan, O. (2008). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Üner, M.E. (2009). *Aşiret, Eşkıya ve Devlet*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- White, S. (Eylül 2013). *Osmanlı'da İsyân İklimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yurtsever, C. (2011). *Çukurova Tarihi*. Adana: Çukurovalı Yayınları.
- Yurtsever, C. (2008). *Kadirli Tarihi*. Adana: Ekrem Matbaası.
- Yurtsever, C. (2009). *Osmaniye Tarihi*. Adana: Çukurovalı Yayınları.
- Yurtsever; C. (2008). *Toroslarda Görüşürüz*, Adana: Çukurovalı Yayınları.

Makaleler

- Akdağ, M. (1975). "Osmanlı Tarihinde Âyanlık Düzeni Devri 1730-1839". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, VIII-XII: Sayı 14-23, Ankara s.51-61.
- Aktan, A. (1995). "Anadolu'da Avşarlar". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6): 255-262.
- Bayraktar, H. (Güz 2007). "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayeti'ne Yapılan Göç ve İskânlar (1869-1907)". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22): 405-434.
- Demir, A. (2004). "18. Yüzyılın İlk Yarısında Bozdoğan Cemaatlerinin Demografik ve Ekonomik Durumu Üzerine Bir Araştırma". *OTAM*, 15: 89-137.
- Demirci, S., Arslan, H. ((2012). "Eşkıyalar ve Osmanlı Devleti". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16: 47-76.
- Demirci, S., Arslan, H. ((2012). "Osmanlı Türkiye'si'nde Eşkıyalık Faaliyetlerini Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler ve Uygulanan Cezalara Dair Gözlemler: Maraş Eyaleti". *Journal Of History Studies*. 4(2): 73-103.

- Demirtaş, F. “Osmanlı Devrinde Anadolu’da Oğuz Boyları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 7(2): 321-365.
- Ersan, M. (1998). “Rupenliler Dönemi’nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği’nin Çukurova’da Hâkimiyet Mücadelesi”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 8: 83-95.
- Eyicil, Ahmet; (1997). “Maraş’ta 1855’te Tacirlü Aşiretinin İsyanı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 109: 99-133.
- Halaçoğlu, Y. (Mart 1973). “Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. 27: 1-19.
- Hülagü. M.M. (2003). “Kayseri ve Çevresinde Kuzugüdenli Aşireti ve Eşkıyalık Olayları”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15: 37-44.
- Karagöz. M. (2006). “17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2): 373-402.
- Kaya, K. (2006). “19. Yüzyılda Anadolu’da İç Güvenlik Sorunları ve Voyvodalar”. *OTAM*, 19: 239-255.
- Öksüz. M. (2005). XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayan, Eşkıya ve Göç Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1): 169-186.
- Sansar, M.F. (Ağustos 2013). “19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler”. *Studies Of The Ottoman Domain*, 3(5): 1-17.
- Sansar, F. (2005). “Tanzimat Döneminde Çukurova Hanedan Ailelerinin Tasfiyesi”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1): 81-95.
- Solak, K. (Ocak-Nisan 2012). “Memluklar ve Alaiyye”. *Tarih Okulu*, XII: 117-128.
- Söylemez. F. (2007). “XIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Kahramanmaraş Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22: 69-85.
- Şakiroğlu, M.H. (1992).“Çukurova Tarihinden Sayfalar 1. Payas Ayanı Küçük Ali Oğulları”, *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, XV(26): 103-139.
- Taş, K.Z. (1999). “18. Yüzyılın Son Çeyreğinde Adana Şehri”. *OTAM*, 9: 367-387.

Tatar, Ö. (2007), “1692-1698 Yılları Arasındaki Dönemde Anavarza ve Çevresinin İskân Edilmesi Hususunda Yapılan Çalışmalar”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1): 315-328.

Tutar, Âdem. (2010). “Müslüman Arapların Çukurova Yöresindeki Fetih Hareketleri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15: 2): 1-9.

Ulutaş S. (2006). “Tarsus Şer’iye Sicilleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Menemencioğlu Aşireti’nin Mısırlılara ve Osmanlı Devleti’ne İkili Yardım Faaliyetleri”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(1): 369-392.

Uzun, E. (2006). “Osmanlı Örnekleme Üzerinden Sosyal Eşkıyalığa Bir Bakış”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3: 31-4.

Uzun, E. (Bahar 2009). “Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyan ve Eşkıyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme”. *TÜBAR*, XXV: 185-214.

Ünal, A. (2006). “Eski Çağlarda Çukurova’nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı’nın Siyasi Tarihi”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(3): 15-44.

Yavuz, N. (Yaz 2012). “Fırka-i İslâhiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri”, *Akademik Bakış*. 5(10): 113-127.

Yiğit, F.A. (Kış 2013). “Ramazanoğulları Beyliği’nin Kuruluşu”. *Akademik Bakış*, 7(13): 209-232.

Yörük, S. (2012). “Adana Şehrinin Tarihi Gelişimi (XVI-XVIII Yüzyıllar)”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3): 287-308.

Tezler

Canbolat, A. (2006). *XVIII. Yüzyılda Antakya*. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Çelik, A. (2008). *Fırka-i İslâhiye*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Dayı, A. (2007). *Dört Yol Tarihi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.

Dönmez, Z. (2012). *XVI. Yüzyıl Adana Sancağında Konar-Göçer Nüfus ve Yerleşim 1519- 1572*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Eskisürmeli, H. (2007). *XIX. Yüzyıl Otalarında Adana Vilayetinin Demografik Yapısı ve İskân Siyaseti*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Gelir, B. (2006). *1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Hüseyinliklioğlu, A. (2001). *Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eşkıyalık Olayları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Kaplan, H.İ. (2001). *Salnamelere Göre Adana 1880-1900*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

Kurt, Y. (1992). *XVI. Yüzyıl Adana Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Özkaya, Y. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*. Yayınlanmış Doçentlik Tezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tatar, Ö. (2005). *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskânı 1691-1750*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, Elazığ.

Topaloğlu, M. (Ocak 2007). *Osmanlı Devleti'nin Çözülme Devrinde Kozanoğulları Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.*

Uzun, E. (2008). *XVII. Yüzyıl Anadolu İsyânlarının Şehirlere Yayılması; Sosyal ve Ekonomik Hayata Etkisi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Ansiklopediler

Bardakoğlu, A. (1995). "Eşkîya". *TDVİA* (XI: 463-466). İstanbul.

- Darkot, B. “Adana Maddesi”. *İslam Ansiklopedisi*. (I: 127-129). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Erdem, S. (1982).“Adana Maddesi”. *TDVİA* (I: 348-349).İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Gündüz, T. (2002). “Oğuzlar/ Türkmenler”. *Türkler Ansiklopedisi* (II: 453-478). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1988). “Adana Maddesi”. *TDVİA*, (I: 349-353) İstanbul.
- Honigmann, E. (1987). “Misis”. *İslam Ansiklopedisi*, (VIII.: 364-373). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- İlgürel, M. (1995). “Osmanlı’da Eşkıyalık Hareketleri”, *TDVİA*, (II: 466-469). İstanbul.
- Kurt, Y. (2002). “Ramazanoğulları Beyliği”. *Türkler Ansiklopedisi* (VI: 1423-1442). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Onar, M. (1998). “Kozanoğulları”. *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni*. Adana, 30 Kasım-2 Aralık: 541-552.
- Öztürk, M. (1991). “XVIII. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık”. *Belleten*. LVI: 211, Aralık 1990, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özüdoğru, Ş. (2002). “Ramazanoğulları Beyliği Mimari Eserlerinde Süslemeler”. *Türkler Ansiklopedisi* (VIII: 233-255). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Streck. (1986). “Aynzarba”. *İslam Ansiklopedisi*, (II: 74-75). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

پادشاه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

شوقلو کرامتلو مہاتلو قدوڈلو وئی ہنم اہنم
 اوندہ اہالیڈرن بن بھیلری دیوان عالیہ قدیم ایلدکلی عرضی و محض و عرضا لرزہ برمدت اوندہ ہیکر استیلا
 و اطرافہ اشقیبا سلقی جہتلیہ کمان مرتبہ قبط و غلامستوی اولشیک برمدت وئی متوق ویکال پاشانک کوچان علی زادہ
 اوزونہ تاموت بہاد و جہات سارہ ایلہ ظلم و قدیمی و الخالہ ہزہ وک مملکت اولو سلیمان پاشانک وئی بعض مفسد
 تحکیم قرضی و عینی حمایت و مہاندہ عدم مبالوی حسبہ اکثر اہالی متفرق و پریشان و ایوم ورون اوندہ سکر بودون
 عبادت قالوب اوج طوعی و زرا اداوہ سندہ بر و جہد تاب و فونڈری فالدی بی بانلہ بونون بولہ کالوقن مملکت حوران
 و اہالیہ دومان کلچہ قدو و زرا اوندہ دہ اقامت ایقوب مستملر ایلہ ضبط و ربط ایدوشن استیلا و سحر ایشن اولڈیلا
 عرضا لاری و عرضی و محضری معروض عتہ عداہ اہالی قدیمی منظر ہا بولڈی بود لوقہ قرآن شکر اولڈیلا
 مہاتلو قدوڈلو وئی ہنم اہنم پادشاهم ہنم کیرد

ایالت اوندہ ناک رد و منفصل ابراہیم پاشاہ بیچہ اولوش اولدیغ معلوم ہا بونڈریر اہالی سدی بودونی و محضری
 تقیم املریدہ مجرہ معلوم ہا بونڈری بیورلوقہ ایچون معہ اولدیغ قرآن می ل اولڈیلا

HAT 188 / 8907

EK: 1¹

¹ BOA. HAT, 188/8907. Adana ve çevresine musallat olan çekirge ve eşkiya istilasının, çevre halkına zararları hakkında Bab-ı Ali'ye gönderilen yazı.

پادشاهم

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين

شوقلو کرمانلو مہاتلو قدونلو وئی ہنتم اہنم
برمدنبرو آونہ ذک نظامنہ نخل وعباد اللہی اصنار ایلمنارون اولون سبیلخی خلیل نام سنی ایلم بریغفرعونہ
اخذ وقل ایلمسقطو علی بنی ورمارنہ اوسال ایلمین حال اونہ والیبی عطار انشا یسا قولری برقطم قائمہ
بیان ایتمکلاہ قائمہ مرقومہ معروض عنینہ عبدالری قدرین وروین قطوین مذکورہ وئی برعتناد باب ہاؤنلری
بیشکھاندہ وضع ایلمریلیجکی محاط عدم عالیلری بیوردقہ امر وقران شوقلو کرمانلو مہاتلو قدونلو وئی ہنتم اہنم
پادشاهم حفتریکید

HAT. 212/11520

HAT. 0212

EK: 2²

² BOA. HAT, 212/11520. Adana Bölgesi'ne musallat olan Halil isimli eşkıya ile çetesinin yakalandığına dair haberi.

خارجی قسده جلدیه ۹۰ نرد ۱۶۱۰۱
 تاریخ از نام صورتی

بجز در بعد از آن حرب حدودی بخاورن اقلیو نام کنی حق ایرک بر حق حیوانه اخبر عجب
 اینک یکی طبعی واقع ببلند کویوچ و بلوره سوانیوچ نام و بلورک ابکیر ایس جوق سرت
 اجته کلانده نموده در دست اندازنده اجوی بخارنه حیوانه مطوبه استرود در عین و مختارین
 اسبیه بعد از آنه حق حرب ضارته اعه افتر نا، اسبیه نامی نامی و ایکو اولیه
 دایکو اولیه ندر که ایس نظم قرار صورتی افتر اسبیه قفسه از افتر اجوی تیره و غایب لارنه ام حق
 و سابق بلوریه فانه جز آنه بلورک حیوانه مطوبه بجاوه اخبر عجب ایس و سرت
 از اسبیه جمع و تیره ایس در اسبیه بیا

İ.DH 1106/86606

İ.DH.01106

EK: 3³

³ BOA. İ-DH, 1106/86606, 3. Bazı Arnavutlar'ın harp sınırını geçerek, eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğu dair haberi.

دفعه اولم حلفی
 حلفه وادناه با تقدیم مرتکب اید برینده بولنده و غیره لوله آتیه کی فعالی مکروهه و مغرور یا انکابه و جرمه شده بجز خود و نزدیکه او علم نام بیجان عطفه انا زنا بر حینه
 دستاوردن او و در اوزره اخذ و کفینه اولدیغی جنون لسته و بر کیفیه منیع المصنوعیه کمالی موقوفه معبر این مقدمه و دلیل اولدیغی حسابی و ده توپورینی همه ضرایف و
 بودولدیجی قیامیه موجب نرایدی اسیبه و امینه اوله صغنده نه بر عتقا ایتدکلم جنود ایدرین بختیری عرسه اص سنو کروتیج نزا جوهری جیه سنو بری ذابیر نسی به
 مفسد لاریج مخصوص اوله ده دفعه نتم اولدیغی لایحه سرده وادی سبالیده و سکلانیده ایدریم خانه و قوتل بده اوله اها اولدیغی حقد زده ده من خود قیروا نایدی فلو حقیقه
 درجه و فریه و کثرتی معقول اولدیغی کریم حقایق و دفع این عصبه و اشقا یعنی اوزره غصبه و سقنه ایلدیغی جنود و بریدیه ایمان و جنون نتم و قرضی بدینا تقسیم قیامیه
 عصبه و بیانیم کله یسین ناستدیه جلی عزرا ده جنود اغانیزن ازیله بدخ بره اقلان ایلدیغی حصره خدمتده و حلقه نتم مکانی تا ناخ مسودتی هر حال جنود و ضو نتمه اموز اتم
 اصلا تجارته دستور اکره بولنیمه موافق علیحدت قیامیه و قرضی نتریم و تقدیمه جنیه ایلیم و صبره و هر حال امر و صواب نه نهج سده اولدیگه
 ایلیم

İ.MVL. 411/17917

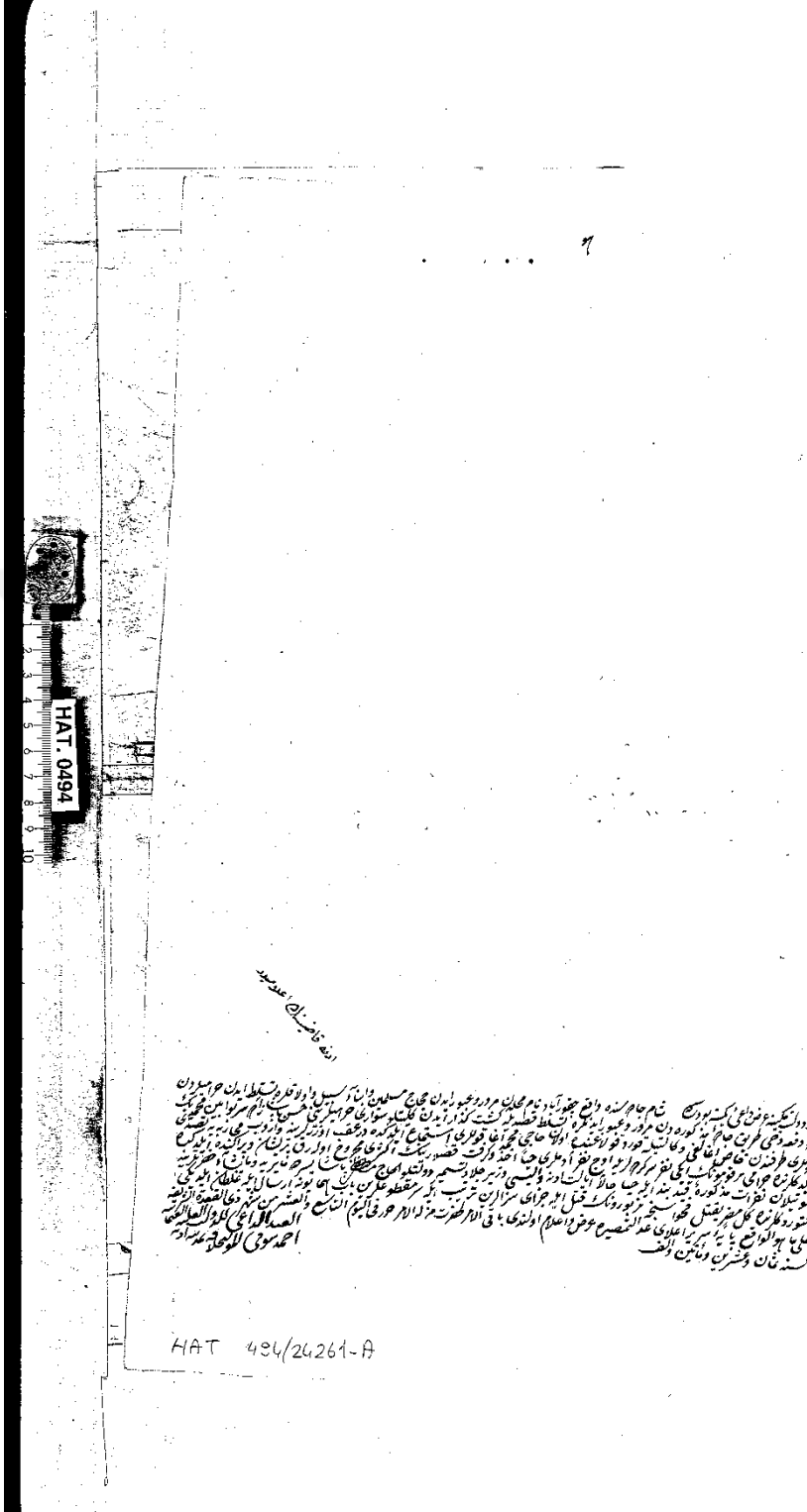
3

İ.MVL.00411

EK: 4⁴

⁴ BOA. İ-MVL, 411/17917, 3. Adana ve Halep eyaletleri ile Maraş'ın ara bölgelerinde, Karayığitoğlu şahsının yapmış olduğu eşkıyalık faaliyetleri ve bu eşkiya hakkında gelen şikâyetler.

EK: 5⁵

⁵ BOA. HAT, 494/24261-A. Çukurova Bölgesi'nde bulunan şakilerin, hacı yolcularına saldırımları ve bu konu hakkında alınan tedbirler.

تاریخ
۱۲۸۸

مکتوب کوزان مرکز
یوزخاد

نومرو
۱۶۷

محلہ ارسال تاریخ
۱۲۸۸
ساعت
۷۹

محلہ نظر

مرکزہ وصولی تاریخ
۱۲۸۸
ساعت
۷۹

سید شریف قویا: حوتہ من کلہم فوزانج حوتہ ایہ خانہ ایک کلیا بر طرف اولدین ولس بقیا بعضہ طوشہ
وغیر کور یوزخاد فرارم اولیل غریبہ مفضیہ نہ جوینر نسبت قلدینعی ۷۹ عسوی تاریخلو قویا قویا
۷۹ اولدینعی شخص موقوم قیبرہ: تابع دودہ لو قویا سندہ لائتہ فرورم ویرانہ فریزندہ طویلیجہ بروم
شمار جہتہ قویا سندہ کوندر لیل قیبرہ: قاسم قویا سندہ شمار قاسمہ اولیل ۷۹ عسوی

کلیا ولس ۷۹
احمد یوزخاد

İ.DH 554/38523

3

İ.DH.00554

EK: 6⁶

⁶⁶ BOA. İ-DH, 554/38523, 3. Kozan Bölgesi eşkıyasından olan Tavşanoğlu Kürt Yusuf'un, Kayseri'ye bağlı Develi İlçesi'ne firar ettiği hakkında haberi.

۹

قسم من جبهه مني

عدد
۸

مراد به جبهه و زعمی کینه لویه
انکه کینه جبهه راضه کانه بیکانه عیبه الهایی طهینه فضا اصلاحه نیک اصحاب و قافلک تقدیر فوندمه در وقت
مقوله انچه اوزره اعلی اس میرانه تقدیر اولدینینه در بیکانه فضا بالکظیم در اولده مضطرب نظر ساریوز
جبهه و کینه بوجده اوزره فضا تقدیر بیکاه مکارم آتناه هنر بیکانه فضا فضا اولده هیوانه در عیبه
مؤثره طبعه اعلی اندیشی بیکه اسلحه فضا ندره ایام محکم و ایام العالی

الح
مراد به جبهه
راوی فوندمه
در اصلاحه

i. DH 538/37378

6

İ.DH.00538

EK: 7⁷

⁷ BOA. İ-DH, 538/37378, 6. Antakya Bölgesi'nde bulunan Reyhanlı Aşireti'nin, Fırka-i İslâhiye Ordusu'na, nakil işlerinde kullanılması için hayvan bağıışı yapması.

در کلبه کبری شهر بابا کویلیک قوزلنده نوبت نکیسه

سخا لهما وظوا فتح
عادیه اشرا و البیه وظوض النعم و حید یاسا اقدیمه ندر نیک ذرا و اودا اصفای دین اود کلبه کبری کله نده حاجی عمر و غویلم تقوی
رضا عیجاب ایباری و منافقا ارضای مولا کبریا و باکی و فتح النبی هرکله ناره ضینه مننه بیفشا و ایبه اندیزه کلمه ندری شیخ قویلم
تا دیباره و جزای ما بیفقه سده یوز موقوین اطراف در بر از عکرمینه بیانسه و اود موبله خالصینه بیروش و اوله فخر ندر صدیه خالصینه
دعویا ز عکرمطلوبه کبر و کبریت بیده فدی بیجه و وعده کنی از میننه لیسه فدی عکرم تقریفا حلیطه اوسا فدی ندر نیک
استد بر تو ما جلا عه کلبک قرت ندره ناشی کدر بیجه بیوب ایچ موقق اهر کلبک به عکله ناره ضینه سی ذراط در حاجی عمر ارضای اود کله
دعقا و کله ندره اقسا اهر کلبک اوسکار اولغنه مشارایه اقدیمه ندر ندره مدی خالصانه عکرا چون کله امرنامه ارضای
مدی نوما سبار صدی و وندری فدی ندر ندره شیخه موقق مانده و فی ملام عطا فدی بیور لوق و فی موبله و وظوض
ادعی ای مدرا ندر موز مانته افاد و بی هت عطا فدی بیور و بیور یلوی کلبی اقسا اهر ایچ لریه عاده بیجه ندر نیک
شایان بیور لوی وابسته سیمه الطافه فدی ندر اقدیمه

HAT 638 / 31447 - E

HAT. 0638

EK: 8⁸

⁸ BOA. HAT, 638/31447-E. Kilis sakinlerinden Hacı Ömer oğlu şahsın eşkıyalığı ve Vahid Paşa'nın eşkıyayı yakalamaya çalışmasına dair haberi.

ازادہ سنیہ

اعلہ سقر بریدہ دکن اتقا ویدہ سفائتہ عربیہ صحابہ سندنہ حملات عثمانیہ بانجاوز اعلیٰ سنیہ آسیا و مواسیلوئی نریب عمارتہ ایلمکله فطونہ علمام
پیشادہ سوکونک یوزادہ قریہ سندنہ و سکر فرار پرتہ قرہ و عتدی ، قوراکا و علی محاک ، وای یون قریہ سندنہ نقول و علی سرو بودور
قرہ سوزی و برادری و عتدی ، وای بوکدہ بیخوامه و سبیل د عماری مانول و کولک اسکول سندنہ فروجی انز و د و علی محاک ملک جزافان سنیہ
اللی السجی ماره سندنہ توفیقاً اعلیٰ سنیہ دار و کز طی دیوانہ عربیہ سندنہ عنایا ویریدونه قرار الی کله فطونہ تکریماک ایلمک اوزره نصیب
اول سندنہ

استوار ازادہ سنیہ ک اجازت عربیہ ناطری نامور در ۱۷ اجازتہ ایلمک سنیہ

باسمہ قرآن کریم
عربیہ ناطری

انف

۲۲

صد زعظم

کلیه

DUIT. 174/9

İ.DUIT.00174

EK: 9⁹

⁹ BOA. İ-DUIT, 174/9, 1. Düşman ile ittifak içerisine giren eşkıya çetelerinin idam edilmesine dair haberi.

پادشاه

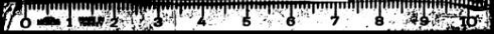
4

تاریخ
شماره
محل
موضوع

شوقند کرامتد مهابتد قدرند و لطفتم اهنم
طرسوس ساکنانین مقتول طور اوغلی ملی مصطفیانک عنده سندن عمر وصاری محمد نام سقیدک حانواده بکلرکی میریزین بیضا باشا
قولای برقیبالر کتوروب خیرالینی تریب و سرقطرا علی در سعادت ارسال ایچکله میریزین موغالیهک بوضوحه وار وار اولون
تجیرتی حضور شاهانه لرنیه عرض اولموز اولون ایکن و و کون کون مقتول فبور طور اوغلیانک سرقطرا علیله وارد اولون تجیرت امله
عرض اولون تقیر حاکمی بالاسنه کوره سنی برشله اولون دفعه و از اولی سندن مطوعمدر دیویشینا یصدور اولون خطین
مهابتدیله اصل بر عیلم اولموز ان شاره الله تعالی بین نوبته و همت ملوکانه لرنیه بر مقوله سقا و نکارانک بر سهرت
دفعه و از اولونیه موقود اولموزه خال خیر عتد اولونین دیوید هانده بکلرکی موغالیهک وارد اولون تجیرت دخی نکله دیوید
بولور ایچون تقدیم خاکهای ملوکانه لرنیه قلیلی و ایکی عدد راس و قطعه بیسکاه باب هانولرنیه و شیخ ایشیفی معلوم هانولرنیه
بولور قوت قریان شوقند کرامتد مهابتد قدرند و لطفتم اهنم پادشاهم حقه بریزد

HAT. 1386/55039

HAT. 1386

EK: 10¹⁰

¹⁰ BOA. HAT, 1386/55039. Tarsuslu Ömer ve Sarı Mehmed adlı şakilerin, Adana Beylerbeyi Yusuf Paşa tarafından ele geçirilip, cezalandırılmalarına dair haberi.

عطف بقوله
 قرآنك الحمد بآياتك حركات حاضرة معجزة وسيد سبطك كوكبك زود لوقته في حقيقه طوفه ايقيا باسمه كوستروب انماي سبطه واولا اهل بيته اوصال ورسوله
 ووصوصا الى قبري اهل بيته صوابك في عصب اجناسا رتيبة اولي قدره ايجاب ابره كلاله اقامه اوقته افرح رضاه اهل طغور نقر سوابك استولوا لوجوه دارك
 محفلة مركز ولده كسبح نقابه ايك قطع نقر اقامه صوتك اسيك اولي يابله اجري ايجانبه دارك افرح والسي حفظه بقره في بيانك نقر اقامه رساله عرسه وفضل
 قلعه اولي استغفاره رضاه اهل طغور نقر سوابك استولوا بمرجه مله ما زودت اعلى سبطه رضاه اقرت تيمات قومه العامه ربه تسبيح في فضلك بالقبضه جليله
 صوابك حفظه هجره جليله ادم اسبيه اصفرت بارشهن كرتعلقه بويلور البره نطوره شيف انفاذ ابريلور اقصم ١١٣٦

٢

مدرسه طوكه كره اوله
 بقره رسوله نطق اولوه استوتاره بقره صديقهم بقوله نطق اولوه
 نطق اولوه هجره داره كرمه دوره هجره استوتاره اوليه استوتاره
 رضاه اهل طغور نقر سوابك استولوا بمرجه مله ما زودت اعلى سبطه رضاه اقرت تيمات قومه العامه ربه تسبيح في فضلك بالقبضه جليله
 صوابك حفظه هجره جليله ادم اسبيه اصفرت بارشهن كرتعلقه بويلور البره نطوره شيف انفاذ ابريلور اقصم ١١٣٦

1.DH 776/63047

3

İ.DH.00774

EK: 11¹¹

11 BOA. İ-DH, 774/63047, 3. Kozan yöresine yakın Develi Kazası çevresinde, eşkıya gruplarının baş göstermesi.

ÖZGEÇMİŞ

1989 Mersin ilinde doğdu.

2003 Kazım Taşkın İlköğretim Okulu'nu bitirdi.

2006 Yayhagazi Lisesi'ni bitirdi.

2012 Kafkas Üniversitesi Tarih Bölümü'nü bitirdi.

2012 Kafkas Üniversitesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Programına başladı.

